

TRANSILVANIA

Organul societății culturale „Astra“.

Clase sociale.

— Necesitatea tradiției. —

Putința de nivelare a claselor sociale până la contopirea lor în una singură a rămas între utopiile trecutului, deși, chiar în zilele noastre, bolșevismul rusesc mai afirmă că dictatura lui de clasă actuală nu urmărește decât realizarea vechei utopii. Afirmarea nu mai are nici o valoare; însuși sistemul bolșevic, dela începuturile sale, a contribuit la definitivă prăbușire a credinței în posibilitatea unei astfel de nivelări. Maximalismul rusesc cu care Nicolae Lenin se lăuda că e singura interpretare autentică și strictă punere în practică a teoriei lui Marx, n'a procedat, chiar dela origine, la nivelare, ci la distrugere, n'a realizat unificarea, ci o nouă diferențiere a claselor sociale în Rusia. Pe ruinele vechi biurocrații țariste se ridică noua biurocrație bolșevică; burghezimea veche e înlocuită de alta nouă, ridicată din rândurile tovarășilor, dintre cei ce și-au însușit mai multă pradă; în loc de națiunea sau societatea armată, s'a ajuns la armata roșie, de Stat, etc. Dictatura actuală a proletariatului poate să țină foarte bine până la distrugerea câtorva din vechile clase sociale, dar în loc să se găsească atunci, după teorie, o singură clasă, care va face superfluă existența Statului, după doctrina marxistă, Rusia se va trezi cu alte clase sociale care se ridică de pe acum.

Nici idealul luptei de clase nu mai poate fi pe viitor suprimarea uneia, ci nizuința spre armonizarea intereselor tuturor. Intreagă internaționala a doua nu mai admite între mijloacele de luptă ale proletariatului revoluția sângeroasă, dictatura de clasă. Se pare că oamenii au început să se trezească și să nu mai vadă o dogmă în concepția materialismului istoric. Clasele sociale pot ajunge ecrescențe primejdioase ale vieții omenești, dar ele vor rămânea totdeauna manifestări firești ale acestei vieți. Societatea, Statul, naștunile însăși au dreptul și datorita să le supravegheze, să tate din puterea celor ce au crescut anormal, atât cât este creșterea anormală. Dar chiar dacă aceste

ramuri ale arborelui uman ar fi tăiate până la copac, ele vor răsări din nou sau vor înfrunzi din alte laturi ale trunchiului.

Gândul că nenorocirea vieții omenești în societate și în Stat pornește exclusiv dela scăderile clasei dominante într-o anumite clipă, că toate relele sociale și economice ar dispărea ca prin minune dacă ar avea cârma în mână clasa numită oprimată, — a ajuns azi să se înșirue în seria desiluziilor. Dominația politică a trecut, în cursul vremilor, dela o clasă socială la alta, — dar mizeriile vieții organismelor omenești n'au încetat. Nenorocirea nu sălășluiește în clasa socială, ci în om. Orice clasă socială umanizată, nobilitată prin nobleța omului ce o compune, — poate da o guvernare omenește dreaptă, poate îndepărta multe din nedreptățile stăpânitoare.

Idealul viitorului nu mai este distrugerea altora, ci chiar această biruință a umanului din noi, în oricare clasă socială. Asperitățile de clasă nu le poate netezi, nici îndulci decât omul mai bun, mai drept, mai plin de conștiința demnității sale. Pentru ceice pătrund în firea intimă a omului nu poate fi nici o mângâiere distrugerea unei clase sociale, care a ajuns la un punct de evoluție, pentru păcatele ei, pentru ca în locu-i să vină alta, rudimentară încă în aptitudini, dar plină de aceleași păcate sau altele și mai grele. Măcinarea fără folos, fără o creștere a umanității pe pământ, nu poate fi o jintă pentru care să treci peste distrugeri.

Clasele sociale rămân ramuri firești ale societății, ale națiunilor, cari au ieșit din starea primitivă de viață. Mărirea culturii și civilizației umane, ea și mărirea biruinții asupra noastră înșine, se va măsura prin realizările potrivite pentru armonizarea intereselor acestor clase și înfrățirea lor întru umanitate prin singura nivelare posibilă, singura hotărâtoare dealtfel: cea intelectuală și etică.

* * *

Pentru actuala organizare a Națiunilor și Statelor clasele sociale sunt în așa măsură ramuri firești ale arborelui național, încât popoarele care nu le au bine reprezentate se resimt de lipsa lor, uneori în mod foarte grav.

Să ne gândim, de pildă, până la ce grad ne resimțim noi de lipsa clasei mijlocii, a industriașilor și negustorilor români. Dacă în clipa unirii negoșul și industria — în mare și mic — ar fi fost în mâni românești în Ardeal, Basarabia, Bucovina, ea și în o mare parte din Vechiul Regat și în Dobrogea, creșterea vieții, a puterii naționale ar fi fost neasemănat mai mare până azi decum o vedem.

Pe lângă aceleași condiții economice-financiare desigur că, având această clasă mijlocie națională, producția în-

săși nu ar fi crescut, echilibrul economic nu ar fi mai refăcut, greutățile vieții nu ar fi mai mici, în afară de cazul când această clasă ar fi întrecut prin pricepere, hărnicie, cruzare, simț de solidaritate și responsabilitate națională, cuminte chivernisire a averii proprii, pe industriașii și comercianții de altă naționalitate, cari, până azi, înlocuiesc la noi, în covârșitoare măsură, elementul românesc.

Dar dacă multe din calitățile înșirate nu le-am putea atribui superioare clasei mijlocii românești pe care o presupunem, — simțul de solidaritate și responsabilitate națională suntem îndreptățiți să i-l atribuim.

Și dacă această clasă ar exista în realitate, numai prin această ultimă calitate, ar fi putut contribui enorm de mult la consolidarea Statului, la creșterea bogățiilor sale, putând subordona cel puțin în parte interesele proprii celor de ordin general. Ceeace nu putem cere, cel puțin până azi, clasei mijlocii de altă naționalitate; ea nu poate încă, chiar voină, să aducă această jertfă, fiindcă, oricâte declarații ar face, structura sa sufletească nu o poate lăsa să se încadreze în mod sincer în noul Stat pe care să-simțā al său.

Presupunând însă că o clasă mijlocie națională existând de la unire până azi n'ar fi putut, — între aceleași împrejurări economice-financiare — să contribuie la consolidarea materială a Statului cu mai mult decât minoritarii cari o înlocuiesc, este evident că ea ar fi contribuit neasemănat mai mult la consolidarea sufletească într-o deplină unificare și că ar fi fost principalul agent de în-sănătoșare politică, dat fiind cultura ei superioară păturilor clasei țărănești.

O clasă mijlocie națională nu e legată de existența și progresarea Statului numai prin bunul mers al afacerilor particulare, ci cu întreg fondul său sufletească și cu aspirațiile de ordin național, cari zac în sufletul colectiv al unei națiuni.

Clasa mijlocie nu se poate presupune decât ca trecută de mult peste analfabetism; ea este deci în măsură să înțeleagă mai repede, să simțā mai intensiv poruncile imperativelor naționale legate de anumite vremuri. Mai conștie de datorită și drepturile sale cetățenești, clasa mijlocie e principalul element în lupta pentru desăvârșirea vieții de Stat.

Chiar în era votului universal și la un popor în mare parte agricol ca al nostru, dacă majoritatea voturilor o poate aduce mulțimea într-o luptă socială, economică ori politică, elementul care hrănește și susține zilnic lupta, pe care te poți răzima mereu, care e capabil să grăbească biruința, este clasa mijlocie.

Dacă vom mai adăoga sprijinul dat de clasa mijlocie mișcării intelectuale, culturale, artistice a unui popor, — ea având nu numai necesități spirituale mai înalte dar și mijloace materiale mai abondente pentru preocuparea lor, decât pătura țărănească, vom înțelege ce pierdere ireparabilă pentru zilele de azi, pentru creșterea puterii românești, îndurăm din cauza lipsei acestei pături mijlocii în cele mai multe regiuni ale Țării.

* * *

În vremea stăpânirilor naționale români din cele două principate au avut clase sociale bine determinate, deși nu anchilozate în formele din cari nu se mai puteau elibera, sau îngrădite de granițe cari nu se mai puteau trece. Am avut boerimea, negustorimea și țărănimea. Epocile de înflorire ale principatelor coincid totdeauna cu înflorirea acestor trei clase sociale, prin armonizarea intereselor lor, posibilă atunci. Clasa boerească s'a măcinat în lupte intestine sau s'a prăpădit pe câmpurile de războiu; clasa mijlocie, care a răsbătut prin breslele ei până la începuturile veacului al nouăsprezecelea, a fost desființată încetul cu încetul de puvoitul evreesc dela nord, ca și de organizarea vieții economice pe baze capitaliste. A rămas clasă națională țărănimea, și de-asupra ei intelectualii în cari s'au transformat ultimii strănepoși ai clasei boerești, ai boerinașilor, ai cătorva răzeși, și, în mare măsură, amalgamul imigrațiilor pornit pe drumul naționalizării, care nu e terminat până azi.

Clasa mijlocie, câtă există azi „națională” în Vechiul Regat, e în prea mică măsură națională ca origine. Luați Constanța, Brăila, Galații, Ploeștii chiar în Valea Prahovei, — fără a mai pomeni de orașele Moldovei.

Dincoace de Carpați vechea clasă nobilitară de origine românească s'a maghiarizat în decursul veacurilor, odată cu trecerea la religiuinea stăpânilor și încadrarea reprezentanților ei în aparatul vieții de Stat. Clasă mijlocie, negustori și meseriași români, n'am avut decât în câteva orașele din Banat și câteva sate fruntașe dela „margine”. Breslele săsești și ungurești au veghiat în toate orașele Ardealului ca pui de român să nu poată învăța o meserie. În Banat au ajuns vestii, bine constituiți în bresle, cu o viață specifică, cu o tradiție a parte, mici meseriași români.

Am existat, aici, veacuri printr'o singură clasă națională: țărănimea. Până înainte cu două veacuri, puținii intelectuali ce îi aveam, — preoștimea — nu se prea deosebeau de țărănime, decât prin harul ordului sacru.

De-atunci a început să se înfripeze și la noi o pătură suprapusă, pătura intelectualilor, preoți, învățători, advocați, medici, cu un cuvânt liber-profesioniști.

Unirea ne-a aflat și pe noi, în măsură mai mare încă decât pe cei din Regatul liber, lipsiți de organele complete ale organismului național: aveam aceea clasă socială fundamentală, principală: țărănimea, ea și dincolo, o clasă de intelectuali și liber-profesioniști cu mult mai săracă, mai puțină, iar clasă mijlocie aproape inexistentă.

Aceeași era situația în Basarabia și Bucovina. Aceeași în Dobrogea. Și — aproape aceea e și azi, într'al zecilea an dela unire.

Azi avem, în întreg cuprinsul Țării, o singură clasă *deplin formată, așezată, în concepția ei de viață*, cu moravuri, cu datine, cu felul ei de a reacționa, de a lucra, de-a gândi și a simți. Cu un cuvânt: cu tradiția ei. Clasa mijlocie e în bună parte străină sau insuficient românită; cea pur națională e reprezentată prin exemplare rare când e vorba de marea industrie sau comerț — mai bine reprezentată în industria și comerțul mic. Și semne sunt prea puține pentru a ne putea gândi că trei sau patru decenii ne vor da clasa mijlocie națională. — mădular firesc, organic al naștunii românești.

Pătura intelectuală însăși, deși se sporește din an în an, prin contingentele ce le varsă școala de toate categoriile, e departe încă de a fi formată, de a fi așezată, de-a avea o tradiție, nici în cei cari trec în cadrele aparatului de Stat, cu toate laturile lui, — nici în liber-profesioniști.

Și dacă pentru prosperitatea unei Nații e nevoie de toate clasele sociale naționale, nu e mai puțin adevărat că ele nu ajung să-și poată da întreaga contribuție la creșterea puterii naționale, *decât din clipa în care ajung organisme sociale vii, bine închegate, temelnic așezate, când se poate spune despre ele că au o tradiție*. Până va ajunge clasa noastră mijlocie la acest stadiu de evoluție, ea și clasa intelectualilor, — va mai trece vreme. Și încă vremuri tulburi, caracterizate prin desorientare, prin nepuțința concentrării tuturor forțelor lor în muncă creatoare, prin înfrângeri și ridicări în piecioare, prin dezechilibrul dintre câștig și cheltulală, prin continue dislocări ale axei preocupărilor principale.

În întreg acest interval clasa socială de temelie a Statului va rămânea singură țărănimea: numai ea își are până azi viața bine așezată, numai ea are felul ei propriu de a fi, sigur între orice împrejurări, numai despre ea poți spune cu certitudine ce va face în împrejurări grave. Ea va rămânea astfel temelul sigur al viitorului.

O clasă socială ajunge razim sigur al nației din care face parte, creatoare și producătoare de valori naționale, componenta firească și folositoare a organismului național,

putând da maximul de valoare, când ajunge să fie deplin aşezată.

* * *

Fiindcă mai avem două clase sociale în formare, una mai bine, ba chiar din belşug reprezentată numericeste — aceea a intelectualilor birocraţi sau liber-profesionişti, şi alta abea la începuturile ei în cele mai multe regiuni ale Ţării, — ~~clasa mijlocie~~, credem că nu va fi fără folos să ne oprim la câteva consideraţii asupra ceea ce numim ~~aşezarea unei clase~~. Nu sunt observaţii şi constatări noi, dar poate e bine să adunăm, cel puţin pe câteva, într'un mănunchiu. Problema are şi o latură care priveşte educaţia în general şi opera de culturalizare a maselor.

Vom începe prin câteva pilde din viaţa românească de dincoace de Carpaţi.

Cu începutul veacului al XIX-lea, dar mai ales după revoluţia dela 1848, au început să sporească rândurile păturii intelectuale din Ardeal. Satele noastre au început să ne dea nu numai preoţi şi învăţători, ci şi avocaţi, medici, magistraţi, notari, etc. Pe vremea absolutismului care a urmat îndată după înfrângerea revoluţiei ungureşti, mulţi intelectuali ai noştri au intrat în slujbe de Stat. După înfăptuirea dualismului slujbele de Stat au fost tot mai mult substrate elementului românesc, care a invadat carierele libere.

Urmărind evoluţia celor mai multe familii de intelectuali cari s'au ridicat, în prima generaţie, din straturile ţărăneşti, observăm fenomenul următor. Avocatul sau medicul a ieşit din straturile ţărăneşti, întemeiând o familie, nu a putut asigura şi urmaşilor lui directi cel puţin înflorirea la care a ajuns ei. De obicei cei ridicaţi întâi din pătura ţărănească, au avut urmaşi care n'au mai fost la înălţimea lor. În multe cazuri s'a putut observa că dacă copiii acestora au putut ajunge până la culmea la care s'au ridicat părinţii, nepoţii au fost loviţi de decadentă. Nici ca pregătire intelectuală, nici ca putere de muncă sau poziţie socială, n'au mai ajuns pe întâi ridicaţi din ţărănime. În a treia generaţie s'au stins multe din familiile intelectualilor ridicaţi din ţărănime, ori au ajuns sub treapta socială la care s'au ridicat moşii lor.

Fenomenul poate a trecut pentru mulţi neobservat, datorită împrejurării că din pătura ţărănească s'au ridicat mereu alţii, nu numai umplând golurile rămase în pătura intelectuală, ci mărindu-i mereu numărul.

În rândurile preoşimei ardelenene putem afla o succesiune de o sută, o sută cincizeci de ani, chiar mai mult: generaţii întregi din aceeaşi familie au fost tot preoţi. Rar cazurile când au regresat, ajungând învăţători sau chiar

țărani descendenții străbunului care a fost preot. Dimpotrivă, de cele mai multe ori, descendenții lui au urcat treptele evoluției, ajungând avocați, medici, etc. Și dintre cei cari au intrat în rândurile păturii culte, cei mai trainici cu descendență rămasă la acelaș nivel sau ajunși la altul și mai înalt, au fost tocmai fiii de preot.

Primitii intelectuali ieșiți din pătura țărănească par de obicei preocupați de dorința îmbogățirii, a unui trai mai larg, mai lúxos chiar. Fiii lor de obicei au pretenții mai mari decât părinții, nizuiesc la mai mult și, dacă nu ei, a treia generație ajunge adeseori în ruină.

Explicarea ni se pare că nu poate elimina argumentul următor: clasa preotească, — cea mai veche clasă intelectuală la noi, prin însuși faptul vechimei, a experienței trecutului grămădită an de an și veac, este mai consolidată, mai așezată ca altele, știind cum trebuie să trăiască, după ce normative, în ce cadre, cari limite nu le poate trece. Are o concepție bine definită asupra datoritiilor și îndatoririlor tagmei sale, știe ce-i poate folosi și strica, știe până unde se poate întinde. Din experiența unui întreg șir de înaintași, — desigur acum plătită la vremea ei, tagma preotească are o tradiție care o sfătuește și o conduce în viață.

Un preot al cărui strămoș încă a fost preot, își mobilizează și azi casa aproape tot atât de simplu ca și străbunul. Deși are avere, stă mult în cumpănă înainte de a împrumuta la o bancă.

Intelectualul ieșit din țărănime, cât ce și-a deschis biuroul caută mobila prețioasă, iar căsătorindu-se nu cruță zestrea pentru aranjamentul interior al locuinții, nu se dă în lături chiar dela împrumut dacă-l află — „pentru a fi în rând cu lumea“. Lucrează la fel, — deși puțin mai moderat în pretenții — intelectualul pornit din alt intelectual, dar și el „trebuie să țină rând cu lumea“.

Deseori s'au putut vedea scene în cari preotul a ajuns în conflict grav cu băiatul — domn la oraș — pe chestia luxului din casă, îmbrăcăminte, hrană.

— „E nevoie să fie în rând cu lumea“!

Cu care lume?

Cu clasa socială corespunzătoare străină, sau, dacă a venit mai târziu în pătura cultă românească ce-a început să se înfripeze, — cu aceasta.

Caracteristica principală a celor câteva generații de intelectuali pe cari le-am avut până acum este că au cheltuit, cei mai mulți, peste puterile câștigului, ruinându-se pe ei, sau pe descendenții lor, numai pentru a fi în rând cu lumea.

Lăsând la o parte toate motivele cari pot contribui la înfiriparea cu greu a unei clase sociale, credem că cel

de căpetenie e *lipsa unui regulator de viață care să-l știe orienta în nouă lui poziție socială*. N'a văzut la părinți, nici la rudeni, n'a moștenit odată cu sângele, odată cu viața, suma de normative cu totul necesare pentru încadrarea lui într-o nouă pătură socială. Acasă în sat, rămânând plugar în rând cu ceilalți, ar fi știut, în toate împrejurările, ce-i bine și ce-i rău pentru el, ce-i folosește și ce-i strică, ce-l înalță și ce-l degradează. Ar fi avut o concepție de viață care ar fi privit în primul rând cadrele în care se mișcă lumea cunoscută lui. Experiența atâtor rânduri de strămoși țărani i-ar fi dat o vedere clară asupra drepturilor și datorțiilor lui după etica stăpânitoare în concepția plugarului.

Aici putea fi membru folositor al societății.

Rupt din mediul lui și plantat în altul, intelectualul român, neavând o moștenire după care să se conducă, neavând o pildă pe care să o urmeze, decât la unul cu tot atât de puțină experiență ca și el, sau în clasa similară străină, *a trebuit și trebuie încă, pe socoteală proprie, să afle principiile și directivele conducătoare, necesare pentru noua clasă socială în care a intrat*, pentru a face din ea o clasă viabilă, bine așezată, cel puțin pentru descendenții lui.

Imitația, servilă sau tendința de emulație cu clasa străină similară, i-a izbit pe mulți cu capul de grinda din sus; cheltuiala peste venit i-a împiedecat pe alții de pragul de jos; luxul lor și al copiilor, i-a dus la sapă de lemn pe unii; prea mareă desmierdare și libertate dată odraslelor a făcut din aceștia niște simpli consumatori ai câștigului părinților, dacă nu ceva și mai rău; depărtarea de credința copilăriei, pe motivul iraționalității ei, i-a dus pe alții la fraudă, la delict ori poate chiar la crimă...

Seria experiențelor a început înainte cu vr'o sută de ani. Din ele ea și din cele fericite, din rezultatele diferitelor încercări, din lovirea cu capul de pereți, se vor naște cadrele bine fixate între cari *se va putea mișca sigură clasa intelectuală*, și va putea munci creator pentru Nația întreagă. E nevoie să se formeze, printr-o concepție asupra lumii și vieții potrivită nouăi lui stări sociale, un nou fel de-a judeca, de-a simți, de-a se încadra, de-a nizu, de-a reacționa, — *un nou suflet*, și acesta să ajungă familiar unei întregi clase sociale, pentruca ea să poată fi mădular folositor trupului național. Iar aceasta nu se face decât prin suferințe proprii, prin experimentări îndelungate, prin trecerea, prin depozitarea în suflet a experienței — prin tradiție.

La începuturile sale o clasă socială nu poate avea desigur tradiția aceasta. Boerimea română a avut-o: ea a și știut cum să se încadreze în viața națională, cu părțile

bune ca și cu cele rele. — Preoțimea noastră o are în mare măsură, — are veacuri la spate. De aceea, în pătura intelectuală, până la unire, ea a fost coloana vertebrală în orice mișcări și nizuinți pentru mai binele național.

Tradiția se înfiripează și în pătura intelectuală dela orașe. Dar suntem numai la început.

Gândiți-vă la prefecți și miniștri cari, ajungând ce n'au visat, nu se mai coborau din automobil; alții, chiar cu puțină tradiție, își plimbă fără scrupul toate rubedentile în vehiculul întrefinut pe banii Statului.

Gândiți-vă la mina proaspătă a multora dintre cei ce au ajuns în slujbe mari. Observați ridicolul ce însoțește adeseori pe atâția slujbași noi, — dela polițiștii recrutați din șaranii știutori de carte cari se cred intrați în rândul „domnilor“ și până la prefecții și deputații cari reprezintă nașlunea suverană.

Luafi în seamă noile, neașteptatele fenomene în viața studentească de după rășboiu, și veți vedea că întreagă această năvală grea înspre rândurile clasei intelectuale nu are încă norme sigure de orientare, de conduită, de acțiune, de comportare, și că adeseori, tocmai din aceste cauze, nu poate fi folositoare de loc, ori nu poate aduce întregul folos organismului național.

O tradiție a intelectualului funcționar de carieră, câtă o avem, la noi sau mai ales în Vechiul Regat, e șubredă. Trecutul acestei clase e prea scurt, iar tradiția rămasă de subț fanarioși ori de subț unğuri, nu are nimic comun cu compoziția sufletească pe care trebuie să o aibă clasa funcționarului publice român.

Această lipsă de tradiție dă prilej la multe neajunsuri și va mai da. Până vom ajunge la tipul intelectualului funcționar de carieră, rotită conștie în mecanismul vieții de Stat, element fin de demnitate a profesiunii, ca și de simțul răspunderii, va mai trece vreme. Experiența, încercarea proprie, biruința și căderea, succesul sau prăbușirea celor de eri, celor de azi, va aduna elementele constitutive ale tradiției care va reglementa viața acestei fagme intelectuale.

Cât privește clasa națională mijlocie, lipsa tradiției este și mai ruinătoare. Pentru că aici o greșală nu te face numai ridicol ori nefolositor societății, ci te poate prăbuși pe tine însuși și cu tine o sumă de valori materiale, o parte din averea națională.

Luafi în considerare următorul fapt: câte falmente a dat dela unire până azi clasa mijlocie sășească (industriași, negustori) și câte cea românească, ungurească (să nu mai pomenim de cea evreească, unde lucrează și alți factori). Negoțul și industria purtată de clasa mijlocie sășească a suferit mai puțin chiar în aceste grele împrejurări financiar-economice. Motivul ?

Soliditatea afacerilor, a întreprinderilor.

Iar aceasta nu s'a putut naște decât din tradiția de tagmă a acestei clase, care în lungul șir de veacuri cât a practicat negoțul a învățat să nu se lăcomească la câștig prea mare, să se mulțumească cu cel mai modest care e sigur, și a mai învățat că cinstea în afaceri însemnează cel puțin capitalul îndoit.

Puneți alături începuturile de industrii și negoț românesc, cu droaia de directori, cu tantieme plătite din împrumuturi. Sau puneți pe micul capitalist care azi a deschis o bodegă, mâne ține o prăvălie, poimâne aranjează spectacole la o grădină de vară și care, peste un an, poate e — șef de poliție!

Încercări pripite, vacilări între întreprinderi, putere de așteptare puțină, lăcomie multă, fantazie și mai multă. Dela cine să învețe? Calitățile unei tagme trebuie să le aibă în sânge, să-i vină în mare parte din moștenirea trecutului...

Dar nu mai încape îndoială că lipsa tradiției, în parte cel puțin, poate fi *suplinită de educație*. Și aici intervine rolul școlii, al societății, al Statului. Educația profesională ca și școala în genere poate și trebuie să picure în suflete directivele generale după care se poate conduce folositor organismului național o clasă socială, o anumită tagmă, atât cât privește așezarea ei în societate, cât și munca ei constructivă.

Not vom fi siliți să apelăm la educație și la orice act de propagandă culturală, pentru oferirea deagata a capitalului intelectual profesional, pe care altfel clasele noastre în formație l-ar câștiga numai într'un timp îndepărtat prin experiența concentrată în tradiția de clasă. Capitalul acesta nu vă fi de calitatea celui câștigat prin lungă experiență. Dar tot va fi mai mult decât azi, când lipsese și puncte dintre cele principale de orientare a claselor în formație, atât pentru reglementarea vieții intime, cât și pentru executarea muncii împreunate cu slujba ori meseria lor.

SEBASTIAN VOICU.

Fluer de soc

Voi râdeți de fluerul meu de soc,
De neisprăvit-mi fluer de soc...

L-am tăiat dintr'o tufă sălbatecă
Crescută 'n marginea drumului de țară
Și l-am cioplit într'o zi de primăvară,
Li simt încă 'n gură seva amară...

Se rostolau berze deasupra satului,
In aer jucău minuni sclipitoare,
Râdeau ochii boilor de dragul suhatului,
Pe luncile calde siluetau fecioare,
Miei cruzi se jucău cu fluturi pe deal,
Copii se 'ntorceau cu flori de pobdeal...

Și eu mi-am făcut fluerul atunci, cum se poate,
Li cunosc stângăciile toate —
Cu lemnu-i încă verde, necopt, nelucrat,
Pe buze când l-am pus și-am cântat,
Mi-a părut și mie o unealtă de joc
De care să vă puteți bate joc...

Dar mi-e așa cum e; mirositor a pământ,
A câmp, a sat, a cojoc, a oaie,
A iarbă, a clopot, ori a cioaie, —
Mi-e drag totuș, și-atât mi-e de sfânt
Ca ziua cea de primăvară,
Când îl ciopleam în marginea drumului de țară,
Purtător de noroc sau nenoroc,
Primitivul meu fluer de soc...!

TEODOR MURĂȘIANU.

Cum era odată...

Plimbări.

Iată-ne, în sfârșit, fără ocupație.

Profesorii dela seminar își aranjaseră cursurile, ca în vremea de pace, elevii noștri trecuseră la liceul de acolo și noi stam „în disponibilitate“, ca niște biete ființe de prisos.

Am fi muncit și noi bucuroși, dar în afară de catedră, nu eram buni la nimic. Iar catedra noastră era suspendată între pământ și cer, ca sicriul lui Mohamed.

Dimineața porneam spre liceu, ne opream zece minute în sala profesorală, numai zece minute, ca să nu tulburăm cursurile — pe urmă treceam la bibliotecă.

Era o bibliotecă destul de bogată și aveam o mare plăcere, când dam peste vre-un volum, cetit pe băncile școlare, acum aproape uitat, îngropat sub colbul ce se așterne, încetul cu încetul, prin sita fatală a vremii...

Dar și lectura mergea cu greu.

Gândurile rebele nu se mai lăsau disciplinate și o luau rasna, ca un stol de grauri speriați. Încotro sburau ele? Cine să le mai poată urmări în goana lor pribeagă! Pribegi eram și noi, pribegi erau și ele? Se abăteau, la cele patru vânturi, unde frații noștri luptau sub steagul lor, sau sub steag străin. Se ațineau pe urma știrilor, ce ne soseau din depărtări imense, cernute prin toate retortele cenzurei.

Era adevărat, că temnițele din Cluj și Oradea sunt pline cu preoți români? Că în piața din Arad au fost împușcați doi gazetari ardeleni? Că, după zona culturală ce se proiecta, nu vom mai revedea niciodată liceul unde am muncit, ei vom fi împrăștiați, ca făina orbului, la toate liceele de Stat, dela periferii? Că Săcuii, cari s'au așezat în locuințele noastre din Blaj, au incendiat orașul?

Era adevărat, în sfârșit, că trupele române, opun, *totuș* o rezistență vitejească, pe sectorul Petroșeni—Hațeg?

Cine putea să știe!

Gândurile noastre hotnăreau cine știe unde și noi încercam zadarnic să ne aținem pe urma lor, oprindu-le din sbor.

Ziarele ce puteam primi, aduceau informații catastrofal de unilaterale, iar scrisorile — numai în ungurește — nu

spuneau nimic. Cine ar mai fi îndrăznit să strecoare, pe atunci, cunoscuta frază simbolică: „Mătuşa e mai bine. În curând va scrie şi ea!” Cine ar fi îndrăznit să ne strecoare un număr de ziar de dincolo, fie chiar unul germanofil, ca „Ziua”, ori „Seara”?

Niment!

Dumnezeu era sus — duşmanii aproape, şi fraţii de parte...

* * *

Incepeau plimbările.

Dela gară până la cimitirul bisericii ortodoxe, dela biserica ortodoxă până în satul învecinat, unde eram oprîţi adese-ori „la un scaun de hodină”, la părintele, care era şi mai marele tipografiei localnice.

Nu ne mai urmăreau ochii de Argus ai jidano-maghiarilor din Oradea.

Singur odată, când treceam podul peste Criş, a ră-sărit, ca din pământ, un jandarm, spunându-ne: „Nem szabad!” Am rămas încureaţi cu toţii. Prietenii localnici se agitară. Jandarmul o întoarse pe româneşte: „Domnilor, eu așa am poruncă — şi eu sunt Român — că domnii dela Blaj nu pot să iasă afară din oraş”.

— Apoi dă ştii, cari sunt domnii dela Blaj?

— Ştiu, domnule! Şi ne arată cu degetul.

Apoi scoase o listă, în care eram înşiraţi cu toţii.

Legea-i lege, şi porunca-i poruncă!

Ne înapoiară frumuşel — ce era să facem?

Jandarmul avea porunca lui — şi noi, cari credeam că suntem refugiaţi sub patronajul Statului în discompunere, ne-am pomenit întemniţaţi sau internaţi, de fapt.

Îmbucarăm ceva la restaurant şi zărirăm într'un colţ al salet, figura unui armean din Blaj, detectiv al Statului, cu un zimbet de satisfacţie patriotică. Înţelegeam acum nexul causal.

Armenii erau aici cei mai mari aderenţi ai Statului unitar-maghiar şi, dacă nu ne înşelăm, erau pe atunci şi dincolo de Carpaţi, aderenţi ai panromânismului, ţinând seamă, înainte de toate — atunci şi azi — de buzunarul lor, destul de încăpător...

* * *

Am redus deci plimbările: *intra muros*.

Nu cred să fie un oraşel, a cărui topografie să-mi fie mai cunoscută, ca aceea a Betuşului.

Eram, relativ, oameni destul de fericiţi, căci aveam timp de pierdut. *Qui tempus habet* — spuneam cu un umor tragic-comic.

Dar Măestrul Iacob Mureşian ne-a întrecut pe toţi.

Într-o zi ne spuse, cu un aer de profet mistic: „Dreți voi să luați o bere, ca toată lumea?”

Nu știam nimic, nici chiar beiușenii nu știau, susținând sus și tare, că nu este bere niciătri, dela Ușcău până la Oradea.

Atunci Măestrul a ridicat degetul arătător și ne-a spus, cu autoritate:

— Veniți după mine!

Acelaș gest autoritar a trebuit să-l aibă Vergilius, când s'a angajat să-l conducă pe Dante, în lumea umbrelor...

— Unde mergem, Măestre?

— La îngerul de tinichea!

Acest înger de tinichea era o femeie în vârstă, foarte voitnică și veselă.

Ne-a servit, spre uimirea și mulțumirea noastră, o bere bună, cum nu mai gustaserăm de luni de zile.

* * *

Prieteni și colegii din Beiuș au făcut tot ce le-a stat în putință, ca să ne ușureze suferințele, de cari nu obișnuiam să ne plângem nimănui. O masă ospitalieră, un preferanț, un păhar cu must proaspăt...

Cartierul principal era la amicul Jean, care isodi într-o zi o idee minunată: „Mâne nu avem cursuri, să mergem la vânătoare!”

Cânela Bujor avu un gest de aprobare, dând din coadă.

Înțelegea — da, fără îndolală *înțelegea*, — vorba stăpânului.

Începu să scheldie încet, pe urmă se urcă cu labele pe masă, ținând seama, să nu răstoarne vr'un păhar.

Cânela încunjură masa de câteva ori, lătrând încet, ca în surdina, apoi deschise ușa de alături cu labele și începu să latre la pușcă.

Jean spuse cu satisfacție:

— Vă spun eu, cânela a înțeles!

Am plecat de dimineață. Cânela avea sbenguleții de câjel alintat. O lua la goană înainte, pe urmă se înapoia gâfâind, cu limba scoasă, în salturi de veselie.

Încercam să-mi adun toate cunoștințele cinegetice — cari îmi lipseau cu totul — în afară de minunata scriere a lui Odobescu.

Cei doi falși-vânători ne postarăm pe o colină, în lumina dulce a toamnei stăruitoare.

Apa Morților tremura la marginea zării și funigeti multicolori se abăteau de-ăsupra capetelor noastre.

Urmăream pe vânătorul dibaciu; deslușirăm hămăitul tâmpit al cânelului și câte un trosnet înăbușit de pușcă.

Disam, dulce-farnientul, în exil, sub mângătarea luminei filtrate, a toamnei îngăduitoare.

Scoatem, într'un târziu, ceasornicul. Era aproape ora două.

Incepem să deschidem merinzile și pe când gustam din ele, cu ochii pierduți, ondulările mângătătoare ale luminei, ni s'a întâmplat o rușine nemai pomenită. Un iepure scăpat din bățata puștii, urca dealul în salturi îndrăznețe. Pe când să ne ridicăm, a trecut, la doi pași de noi, sfidându-ne.

Când vânătorul s'a înapoiat, cu o pradă bogată de iepuri și potârnicel, ne-a întrebat, dacă nu a trecut pe lângă noi un iepure.

Am mărturisit, cu rușine, nedibăcia noastră.

* * *

Dar toată atenția delicată a prietenilor nu putea acoperi gândurile noastre posomorâte.

Noaptea, când încercam să închidem ochii, vedeam deslușit, casa noastră pustie și goală. Simțiam cum iarna se apropie și acasă nu era o coadă de purcel, o bucată de lemn.

Auziam că ni se va da voie să ne înapoitem pe la jumătatea lui Noemvrie, dar ce ne vom face, în cap de iarnă, cu pereții goi?

De multeori zorile dimineții ne surprindeau svârcolindu-ne în așternuturi.

O imagină luminoasă mai ținea nădejdea în noi.

Trecând odată prin Oradea, ne-am abătut pe la biserica romano-catolică, la ziua morților.

Ni-s'a întipărit în minte, mai mult ca oricând, textul Evangheliei:

„Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur“.

Fericți cei ce plâng, căci aceia se vor mângăia!

Tot Evanghelia ne-a adus, și în zilele grele, mângăierea cea mai înaltă!

AL. CIURA.

Subconștient și conștiință națională.

În timpul din urmă se vorbește tot mai mult despre subconștientul din noi, din sufletul omenesc. În cercetările psihologilor ca și ale psihiatrilor, ni se afirmă tot mai des că ceea ce ajunge la conștiință din adâncurile din noi, ceea ce se schimbă în gând, cugetare, simțire, sentimente și voință, este abia o parte din conținutul spiritului omenesc. Mari forțe necunoscute, neluminate de conștiința noastră, zac în rezervoarul sufletesc.

Afirmația poate fi nouă în forma în care ni se prezintă, nu în fond. Străvechea poruncă a filosofului „cunoaște-te pe tine însu-ți“, nu indică altceva decât convingerea la care au ajuns gânditorii tuturor vremurilor că noi ne cunoaștem foarte puțin, că omul e un mister, că poartă în el o taină, pe care nu o poate pătrunde, după cum nu poate lumina nici taina ce-l înconjoară, a existenței.

Spiritul omenesc, încât privește conținutul lui, se poate asemăna cu izvorul bogat care curge sub pământ și din care numai o șuviță iese la suprafață, la lumină.

Se poate că din bogăția necunoscutului din noi se explică tot alte fețe pe care le arată cultura și civilizația omenească și tot această bogăție ne face optimiști în fața concluziilor unor cercetări care anunță epuizarea spiritului european, oboseala, declinul. Alte împrejurări, alte impulsuri externe vor trezi la conștiință puteri încă virgine ale spiritului și ni-se pare că cine-și dă seama de adâncimea sufletului uman, nu poate fi pesimist gândindu-se la viitorul omului în lume.

Valorificăm pentru noi înșine, pentru societate, pentru neam și umanitate, destigur numai acele forțe spirituale care au ajuns la conștiința noastră, după cum ne stămpărăm setea numai din izvorul care a ieșit la suprafață și nu din cantitatea lui ce curge sub pământ. Medicii psihiatri, prin sugestie și autosugestie, încearcă să valorifice în timpul din urmă, pentru om, mai ales pentru însănătoșirea lui și partea de subconștient din noi.

Dar, mai presus de orice îndoială, oricând și între orice împrejurări omul valorează atât cât i-a reușit să ridice la conștient din forțele lui spirituale. Numai aceste, luminate de conștiință, ne arată ce suntem și cât putem și numai ele se înștruc în rânduri de bătae pentru desăvârșirea omului sau a societății.

Însuși procesul de trezire la conștiință de sine, a reflexiei care scoate conștientul din inconștient, este dintre cele mai complexe și tainice, adeseori rămânând neexplicat. Sunt cazuri când trezirea la conștiință, — începutul judecății asupra ta însuși ca asupra unui obiect străin, desfacerea eului propriu și reflexia asupra lui, — vine ca o lu-

minare subită. Alteori procesul e foarte îndelungat și chinuitor. E însă de mult intrat în domeniul convingerii comune că om adevărat nu poate fi numit decât acela care a ajuns la conștiința de sine, — ceilalți trecând prin lume duși de legile materiei sau ale instinctului.

* * *

Calități spirituale specifice constituie sufletul unui popor, sufletul național. Fondul spiritual, în însăși esența lui, în liniile fundamentale, este același în sufletul tuturor popoarelor, cari formează împreună genul uman pe pământ. Dar pe eternul și generalul omenesc, se clădește de către însușiri deosebite, ceea ce e specific în sufletul fiecărui popor.

După cum în sufletul omenesc deosebim parte de subconștient și cea de conștiință, așa și în sufletul național.

Subconștientul din sufletul național vor fi toate aceste calități specifice de care un popor nu-și dă seama, deși le poartă cu el dela naștere.

Subconștientul din sufletul național se naște odată cu neamul, pornind din izvoare ancestrale, din moștenirea părinților și adăugând calitățile noului amestec care contribuie și determină nașterea unui nou popor. Pământul pe care se naște, condițiile climatice, geografice, economice etc. adaugă distincte calități subconștientului național. Mi se pare că limba unui popor începe să se cristalizeze în forme bine definite, numai după ce în subconștient s'au adunat toate elementele cari formează sufletul național.

Dar' cu toate cercetările de până acum, nașterea sufletului național ca și al limbii rămâne în mare parte un mister.

Popoarele pot trăi vreme îndelungată în subconștient național. Istoria ne arată că neamuri întregi au trăit veacuri de-arândul — adică și-a păstrat firea distinctă de a altor popoare, limba, legea, obiceiurile — fără o conștiință națională. Câtă vreme un popor care n'a ajuns la conștiința națională trăiește alături, vecini cu altele care sunt tot așa de inconștiente, nu e primejdie de a-și pierde naționalitatea, — întrucât nici o sete economică nu le mână la distrugere împreună, și trăiesc în pace, în bună vecinătate.

Subconștientul păstrează vegetativ neamul, câtă vreme nu a înflorit la conștiință națională sufletul altui neam vecin sau împreună locuitor. Atunci primejdia de desnaționalizare începe, fie prin agresiunea celui conștient, fie prin imitarea celui ce trăiește încă în subconștient.

Veacuri de-arândul poporul românesc și-a păstrat naționalitatea fără a se fi ridicat dela starea de subconștient național la ceea ce conștiință națională. Cel puțin în cele dintâi opt veacuri dela începutul existenței sale.

Azi nu se mai pune pentru noi problema păstrării sufletului național în stadiul de subconștient, ci aceea a valorificării lui în stadiul conștiinței naționale. Nu suntem chemați să umplem țara dela o graniță la alta cu viață vegetativă românească, — ceea ce s'a făcut și în primele opt veacuri, ci în gândire, simțire, acțiune, născute din conștientul național.

* * *

Pentru a lămurii mai bine ceea ce înțeleg subconștient și subconștient în sufletul național, vrea aduce câteva pilde, dând mai întâi o scurtă definiție.

Subconștientul național ne-a păstrat stința etnică deosebită, aceeași limbă, aceeași concepție asupra lumii și vieții, aceleași dații, dar n'a strigat niodată din adâncul sufletului cuvântul: *frate*, și nu ne-a poruncit să sărim în foc unul pentru altul, român pentru român. Nu a trezit simțirea universală românească între Tisa și Nistru. Nu a dat rezonanță sufletului național.

Conștientul național este, în esență, rezonanță spirituală, simțire universală românească, poruncă de gând, de simțire și de acțiune unitară. El naște cuvântul *frate*, cu toate obligațiile ce decurg din el.

Subconștientului național nu-i pasă de ceea ce se întâmplă în satul sau orașul românesc vecin; conștientul național suferă cu tot ceea ce suferă, și se bucură cu tot ceea ce se bucură în întreg cuprinsul românismului.

Câteva pilde, acum.

În vara anului 1917, cu prilejul marilor lupte dela Mărășești, guvernul român, pentru a pune la adăpost familiile refugiate din Ardeal, ne-a dat posibilitatea să trecem în Ucraina, în Rusia. Dela ultima stație, aproape de Elisavetgrad, peste două sute de verste în direcție nord-estică dela Nistru, — mai aveam de făcut un drum de vreo opt kilometri pe jos. Nu știam că satul în care ni se rechiziționase, cu plată, locuințe, era un sat de moldoveni. La marginea satului erau băiești cari păștau vitele. După port, după universalul ehtipiu rusesc, nu păreau a fi români. Apropiatu-ne de ei, întreb, așa, într'o doară:

— Ce sunteți voi măi băiești?

Răspunsul veni repede:

— Moldoveni ca și dumneata, ce să fim!

Bucuria nu ne-a fost proastă. Ne găzduiau, dect, țărani români transilvăneni. Dar, ajunși în sat, făcându-ne unul culcuș, am văzut numai decât că nu suntem primiți cu bucurie. Oamenilor li se spusese de către autorități că vin „robotasi“, muncitori, și cum lipsa braștelor de lucru se resimțea mult, desilustia lor a fost cu atât mai mare văzând că bejenarii erau tot preoști, dascăli, notari, — cu un cuvânt oameni cari nu mergeau la sapă nici la se ere.

Dreame de săpămâni răceala, ostilitatea cu care ne primiră, nu se îndulea de loc. Zădarnic ne străduiam să-i facem a înțelege că eram frați cu ei, români; moldovenii din mart depărtări, pe cari bătaia i-a pus pe drumuri. Zădarnic le vorbeam de minunea care se apropia, de unirea tuturor moldovenilor într'o singură Țară. Nu știau nimic de Ardeal, puțin despre România și ceva mai mult despre Basarabia. Aveau biserică și școală rusească, — încolo viața românească cea mai neaoșe. O curată și frumoasă limbă moldovenească și toate daținele străvechi românești.

Subconștientul din ei era cel general românesc, — dar conștientul dormita.

Și prin nimic nu ne-am putut apropia de ei, nu le-am putut câștiga interesul, prietenia, până când, întâmplător, nu am deschis por-

fița prin care mai întâi am putut pătrunde în sufletul lor, adieri cartă au trezit în subconștientul din ei, pe ei înșiși, sufletul fratelui și ne-au simțit că suntem de al lor.

Între noi erau și copii de școală, clase primare și liceu. Unii aduseră cu ei cărți. Începură să citească ori să spună pe dinăfară poezii, povești. Cuvărau pe plăcea femeilor și copiilor mai răsarți din sat, mai ales lașrăvile lui Păcață, anecdotele lui Speranță și alte anecdote neversificate, cu popi, cu știani.

Ascultând, privirile autohtonilor deveneau tot mai luminoase, tot mai prietenești și cereau cu lăcomie să le spună mereu din carte ori din grai. Ademeneau pe băteșii de școală cu seminte de floare de soarelui, când aceștia se osteneau de citit ori recitat, sau nu mai aveau ce spune.

Și cu cât auzeau mai multe poezii, povești ori povești, cu atât par'că ne cunoșteam mai bine, se împletineau cu noi.

După credința mea se petrecea fenomenul trecerii din subconștient la conștient național. În subconștientul din ei trăiau calitățile specifice ale sufletului național și între ele și nota satirică, ca și hazliul. A fost de-ajuns ca o creație a spiritului românesc, cu aceleași calități, să deștepte coarda adormită în sufletul autohtonului pentru că să deștepte aceeași rezonanță. Și din simțirea lui trezită prin aceste produse artistice ne-au cunoscut mai mult că suntem frați cu ei decât din tot ce spuseseam noi despre românism.

Dremile mari au desigur partea lor în desvălirea neașteptată a atâtor fețe ale sufletului. Între împrejurări normale desigur nu am fi avut prilej în scurta vreme de trei luni cât am petrecut în acel sat, ca la plecarea mea, gazda, una Salomia, să ne spună că-și va hoțări bărbatul după ce se va întoarce din războiu, să se mute în Basarabia, aici nu ne-ar fi petrecut cu lacrimi carul care ne ducea calabalăcul.

Era prăpăstios de repede procesul dela simțirea ridicată din subconștient, la gândul și dorința de *acțiune românească*.

A doua pildă, din Moldova. În iarna din 1916—1917, în ger cumplit, armata română înfrântă, în grele lupte cu vrăjmașul superior în număr și în „scule”, se retrăgea în Moldova. Cine n'a văzut sforțările eroice, suferința răbdată în tăcerea și liniștea mucenicilor, a rămășițelor armatei române, care se țara, înghețată, ruptă și flămândă spre pământul țării liber, nu va ști niciodată cu ce preț trătește azi viața liberă.

Ei, bine, în fața acestui tablou sfâșietor nu putea decât să îngemăneze, plângând, orice suflet românesc. Și cu toate acestea erau români cari văzându-l, în loc să verse o lacrimă, să dea o mână de ajutor, nu mai răzbeau, în gura plină, să critice guvern, armată, pe căpeteni, poporul, războtul înasui, — ca și când ar fi văzut un neam străin în zdrențele eroismului.

Și mi-am zis: aceștia, oricât ar avea carte românească, educație, cultură românească, nu sunt și nu pot fi români conștienți. Sau sunt strănut aduși de vânturi, romanizați cu timpul, dar numai la suprafață, sau sunt astfel de suflete românești cari sunt ursite să trăiască

vecinic în subconștient, neputându-se ridica, cu oricâte injecții, la treapta conștiinței naționale.

Pentru că unde nu-i simțire universal-românească, nu-i nici conștiință națională.

Alții, cei mulți, cari o aveau, erau tot așa de muși, ca și soldații înghețați de jumătate; nu se gândeau atunci să învinuiească pe nime, ei le sângera inima de nenorocirea comună.

A treia pildă, din Ardeal.

Ca pretutindenea, neamul omănesc din Ardeal a trăit în subconștient național veacuri de-arândul, păstrându-și ființa etnică deosebită. Faptă românească a început să producă târziu, Masele, Îndosebi, oamenii ipsisii de mijloacele prin care subconștientul trece în conștiință națională, s'au angajat sub Horea la o revoluție din instinctul de clasă, sub lăncu la alta, luminată puțin și de conștiința națională, dar tot mai mult de instinctul de clasă. Abia în 1918 au dat dovada definitivă a conștientului național, cerând într'un glas unirea, iar în 1919, cu prilejul întâiei vizite a Suveranilor a peceluit această dovadă printr'o izbucnire fără egal de simțire românească, — deci de conștiință — aducându-i pe țărani să sărute, ca la sfinți, poala hainelor mărișilor Suveran.

Desigur momentul istoric a fost prea zguduitor, prea copleșitor, pentru a nu fi chiar violentată trecere dela subconștient, la conștiință. Simțirea de atunci a fost întreagă, deplină, a unui ceas însă, nu a unui deceniu; — și că după ce ceasul a trecut destule suflete au recăzut în subconștientul luminat abea din când în când de conștiință. Pentru că altfel n'ar mai trebui să vorbim azi de necesitatea umplerii Țării întregi cu simțire românească conștientă. Fa ar fi și azi o realitate cum a fost în marele ceas.

* * *

În continuarea deslușirii problemei puse, ne vom întreba, deci, cari sunt mijloacele prin care subconștientul trece în conștient național? Cum se ajunge din viața vegetativ națională la una de gând, de simțire, de o voință națională?

Pilda adusă dela Români de peste Nistru, cred că va lumina binișor problema: un suflet, treaz, vorbea din calitățile lui, altui suflet adormit, care avea aceleași calități, aceleași rezonanțe. În cazul din Rusia sufletului adormit i se vorbea de altul care se ridicase la creația artistică cultă, în versurile unui poet, care îmbrăceau însă un mit popular.

Cred că și în noaptea veacurilor același proces s'a urmat la ridicarea subconștientului în conștient. Sufletul național românesc fiind același dela însăși nașterea neamului, a închis în el însușirile de rasă, a rămas mult veacuri de-arândul.

Ca și calitățile sufletului omenesc în general, așa și cele de rasă, deși fundamentale, în esența lor sunt aceleași, totuși, în calitate, cantitate și potență, ele se deosebesc dela om la om.

Sunt indivizi mai bine dotați decât alții și trupește și sufletește.

Sunt în rândurile unui popor, sufletește mai superioare decât altele.

Dapă cum instrumentul muzical, cu cât e mai perfecționat e mai sen-

sibii și mai voinic să execute gândul și simțirea artistului, — dect mai supus cauzei externe care-l influențează, — tot așa cu spirital.

Strămoșul care a avut cel dintâi un suflet de elită, mai sensibil, mai desăvârșit cu mai adâncă rezonanță decât al altora, subț un imbold launtric, — avere, bucurie, însuflețire etc. — sau subț un imbold extern, — frumuseța naturii, măreția ei, luptă, vitejia de aproapele — a trecut dela mușenie la vorbă: la cântec, la vers, la basm, la dans, la arta casnică, la sațră, la strigături, la doină, la proverbe, cu un cuvânt la întregul produs artistic al sufletului național.

Strămoșul care a vorbit mai întâi n'a făcut altceva decât să spună auzibil, plauzibil, și pentru alții, ceea ce era în el însuși, ceea ce izbugnea prin superiorul lui aparat de înregistrare și exprimare, din însuși sufletul național, care, în însușirile sale fundamentale, trăia și în vecinul său.

Vecinul ascultând, vizitând, pipăind, ceea ce produse se cel mai înzestrat, cel care eșise din mușenia subconștientului cu proprii forțe, — după legi puțin pătrunse de noi — a simțit mișcându-se ceva în el însuși și s'a simțit că omul care vorbise, cântase, jucase etc., *parcă ar fi fost el însuși*, așa erau de ale lui gândul, sentimentul, voința etc., manifestate de cel dintâi. Rezonanța deșteptată în sufletul său se apropia de rezonanța celui dintâi: erau două viori, lucrate de aceeași mână, una mai desăvârșit, alta mai puțin desăvârșit.

Cântecul celui dintâi eșit din mușenie l-a cântat al doilea, al treilea, al mii, nu ca pe un cântec străin ci ca pe al său propriu. Versurile recitate le-a recitat ca pe ale lui; colinda auzită și-a însușit-o; basmul tot așa; și jocul, și cusătura cu alesăturile, și uneltele cu încreștăturile. Și strigătura, balada și bocetul. În așa măsură le-a considerat de ale sale, încât le-a schimbat unde a crezut că spune ei mai bine, a adăugat, a eliminat, a înfrumusețat, după cum era calitatea celui trezit de întâiul cuvânt al strămoșului eșit din mușenie.

Cu proprii forțe au eșit din mușenie nu unul, ci zeci, sute, mii de suflete, toate acelea cari erau mai bine înzestrate și pe cari deosebite impulsuri, interne sau externe, le-a zguduit mai puternic. Creșajia lor a ajuns bun comun al neamului întreg: ca trezind sub-conștientul celor mai puțin dotați, ridicându-l la cunoștința de-a simți ca pe ale sale producțiile artistice, făcând să simță și alții ceea ce era în ei înșiși, făcând să vibreze aceleași calități sufletești.

Românismul din sufletul poporului ce trăia între Nistru și Tisa, Carpați și Dunăre, ca notă specifică, a eșit la suprafață mai întâi în creașia artistică populară, cu toate laturile ei. Dicașia vegetativă națională, — de pură păstrare a sufletului național în stare subconștientă, a evaluat, a făcut un pas mai departe. Creașia artistică populară a umplut cu produse identice pământul românesc dela o margine la alta, plimbând, în vederea și auzul tuturor, coborând în sufletele românești sentimentul înrădirii, al identității de neam.

Dar ca creașie artistică populară, — întâiul mijloc și primul pas pentru ridicare din subconștient la conștient național — n'a putut crea, prin intelect, sentiment și voință, un ideal național, un program de acțiune românească, ei a adăugat numai puteri noi pentru păstrarea însuși sufletului național în cursul veacurilor. Cu toate doinele, baladele

colindele, strigăturile, poveștile, basmele, dansurile etc. în care se oglindeau diferite calități ale sufletului românesc; neamul nostru nu a pornit la acțiune conștient românescă, ci, la noi, a suportat mai departe robia, iar peste Carpați înghetaba, din instinctul de conservare în fața Statei.

Dar alcătuirea și mai ales apărarea acestor State românești, a prilezit al doilea pas pentru ridicarea din subconștient la conștient națională.

Câtă vreme n'am avut nucleuri mai tari de jărșoare românești pușcuiul de barbari, neaflând piedecă grele de trecut în drumul lui, s'a scurs peste noi fără a ne primejdi naționalitatea decât prin elementele pe cari ni le-au lăsat pripășite la noi, menite romanizării. Numai când jărșoarele românești au început să crească, să se întărească, când au putut fi răvnite de vecini în drum de așesare, sau de vecini așesați în țara lor, s'a ivit primejdia desnaționalizării prin cucerire.

Această nouă primejdie ivită nu numai la orizont, ci la granița însăși a jărșoarelor românești, sau înaintată chiar pe pământul lor, sub presiunea unei puternice amenințări externe deci, care răună pământul și avutul românesc, s'au ridicat, tot prin cei mai bine dotați, alte calități din subconștientul sufletului național la conștient, și anume acele cari cuprindeau puterea de organizare, voința de apărare a pământului strămoșesc. Și cum între principalii răvnitori la moșia românească au fost neamuri necreștine apărarea pământului a devenit dela început identică cu apărarea legii, a credinței creștine. Astfel, dela început, strămoșii noștri, chiar prin cei mai bine înzestrați sufletește dintre ei, aceia cari dădeau lozina apărării, — au luptat mai mult pentru pământul și legea românească decât pentru românism ca idee. Cel dintâi cântec de vitejie chema pe fraji la luptă pentru „Țară, lege și steag“.

Dar din repetarea acțelor de apărare a acestor bunuri, prin calități ale sufletului național trăind până atunci numai în subconștient, s'a produs întâiul act, întâia acțiune românească, și din ea, din materialul trezit de necesitatea externă, s'a cristalizat cu timpul gândul, directiva politică și diplomatică, conștientul sufletului românesc în mijloacele de-ași apăra țara și legea.

Astfel, după creiașia artistică populară, acțiunea de apărare a ridicat din subconștient la conștient național tot alte calități ale sufletului românesc. Acțiunea a produs pe eroul național, fapta de vitejie românească. Și eroul național și fapta de vitejie, răsărită într'o regiune a românismului, au ajuns bun comun al neamului ca și creiașia artistică. Vestea lor a umplut toate regiunile locuite de români. Deși fără telegraf și telefon, vestea e închipușă din vremile cele mai vechi ca o ființă într'aripată. Știm din anii marelui războiu că înainte de-a sosi comușicatele marilor cartiere generale, știrile cele mai importante erau înainte cunoscute de pe toate fronturile de luptă. În veacurile trecute nu trebuie să ne închipuim pe români despărșiți ermetic prin Carpați. Așară de păstorii cari cutrierau toate șinuturile românești, contactul populașiei de pe cele două laturi ale munșilor n'a fost nici odată întrerupt.

Și ca o dovadă a afirmației că acțiunea românească, aceea care a dat pe eroul român, fapta românească, a fost al doilea pas în ridicarea subconștientului la conștient național, vom pomeni împrejurarea că fapta românească a fost recunoscută și primită de a sa de către românii din cele mai depărtate regiuni, ca și creșterea artistică populară. Eroul de baladă, născut și vitejind în Manteniile ori Moldova, a fost primit ca al lui de Ardelean, a fost confundat adeseori cu alii care a viteji în părțile noastre. Grăia lui Novac, care a ajuns până la Tarigrad, e acasă în orice regiune românească.

Explicarea, cred, e simplă: subconștientul cu calitățile specifice naționale, așa cum s'a născut odată cu neamul, ridicat la conștient a trezii, și în acțiunea națională, — aceleași strune în sufletele românești.

* * *

Celelalte mijloace prin care subconștientul trece în conștiință națională sunt mai cunoscute, și în general, admise de toată lumea. De aceea nici nu voi stăruî mult asupra lor.

Materialul brut pentru trezirea conștiinței naționale ni-l dăduseră cele mai depărtate veacuri: sufletul național distinct, precum și ridicarea lui, în parte, la conștient prin creșterea artistică și fapta românească. Înainte de șase veacuri cel puțin știm că suntem frați români de pretutindenea. Dar această știință nu a născut gândul unității naționale, a necesității ei politice. Cele două voivodate se luptau între ele. Conștiința națională n'a putut fi elaborată decât cu truda altor veacuri. Cu ridicarea din subconștient la conștient a unor noi calități care dormitau în sufletul românesc. Era nevoie ca cei mai bine dotați din strămoși să-și creeze gândul și simțirea prin contactul cu cultura și civilizația apuseană, să ridice cât mai multe forțe din subconștient la conștient, pentru a putea formula gândire și program politic pentru neamul întreg, și a-l ilumina prin simțire intensificată până la măsura de a-l face acceptat de întreg neamul.

Vorbeam aceeași limbă fără să-i cunoaștem origina, începuturile, fără să simțim necesitatea de a le cunoaște. Eram același neam, fără să simțim nevoia de-a ne cunoaște descendența. Aveam aceeași simțire, aceleași calități, fără a simți nevoia de-a le pune exclusiv în slujba poporului nostru.

Prin contactul cu cultura și civilizația apuseană, — adică cu manifestarea mai desăvârșită a sufletului altor popoare care au avut norocul să trăiască și să se desvolte în împrejurări mai prietnice decât noi, — prin contactul, deci, a sufletului românesc eșit abea de jumătate din subconștient, cu sufletul biruitor asupra noștri din el însuși — atât cât poate fi biruitor la un moment dat, — complet biruitor nu va fi nici odată, — strămoșii cei mai luminați au început să vadă tot mai mult și tot mai adânc în esența și rostul românismului. Au colaborat, în cursul veacurilor, gândirea, simțirea românească în cadrele unui program, în vederea unui ideal, și-au ostentat ca frații lor să înțeleagă ceea ce înțelegeau ei, prin luminarea lor.

Aș spune: procurarea de secole potrivite pentru a putea lucra fiecare materialul brut din ei înșiși.

În seria acestor nizuinți și fapte pentru o mai luminoasă eșire la suprafață a subconștientului și organizarea părții de conștient, vom pomeni introducerea limbii liturgice românești, traducerea cărților bisericești, literatura religioasă genină și cea apoerifă; cronicarii moldoveni și munteni; istoricii și filologii ardeleni; întâiele creații artistice culte în versuri și proză; întâiele formulare de programe politice, primele studii din istoria românilor, primele balade artistice.

Cu începutul veacului al XIX-lea, odată cu intensificarea mișcării culturale de pe amândouă laturile Carpaților, conștientul național a tot mai mult, tot mai viu. Incepe să îndemne la acțiune unitar românească. Ziaristica veche — glas pur al conștientului național, — literatura cultă tot mai bogată, luminarea poporului prin tot mai multe școli sătești, — cercetarea limbii și a istoriei, a trecutului românesc de profunzime, — au ridicat din subconștient la conștient național tot mai multe suflete. Acest proces de cunoaștere a noastră înșine, ne-a făcut să umplem cu acțiune românească tot veacul trecut, — și la noi și dincolo de Carpați, — neasemănat mai mult dincolo, unde veacul trecut ne a dat revoluția lui Tudor Vladimirescu, revenirea la Domnia pământent, unirea, războiul independenței, regatul. La noi în anul 48, organizarea economică și culturală, procesul memorandumului, lupta la cușite cu puterea de Stat.

Iar în pragul veacului în care trăim românismul de profunzime ridicat în mulți la conștiință deplină, la alții până la gradul simțirii poruncitoare, — ne-a dat unitatea politică de Stat.

BCU Cluj / Central * * * University Library Cluj

După espunerea rezumativă de mai înainte în subconștient național trăiește ceea ce duce o viață pur vegetativ românească; vorbește românește, ține legea românească, are o oarecare sensibilitate pentru creația românească, dar nu-și are organizată pentru gândire, simțire, acțiune, unitar și general românească nici una din forțele naționale, din calitățile românești ale sufletului. Un astfel de român e încă material brut pentru viața românească. El nu simțește lipsa, necesitățile de viață ale neamului întreg, nu se bucură de bucuriile nației care trec de cerul lui restrâns de viață, nu se întristează de lucrurile general-românești, nu simte înglobarea și dependența lui de neamul întreg, nu poate identifica fericirea și viitorul lui cu al nației întregi. În conștient național trăiește românul care își dă seama prin analiză și acționează prin simțire diametrul opus de cel dintâi.

Odată Eminescu, cutreerând aproape toate regiunile locuite de români, a putut spune, relevând adevărul:

Dela Nistru pân' la Tisa
Tot românul plânsu-mi-s'a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate.

Înainte de unire românii de profunzime simțeau, în adevăr, povara „negrei străinătăți“.

Azi, după unire, simțim noi cu toții ființa, lumina și căldura românismului, cel puțin în măsura în care am simțit străinătatea?

Nu e nevoie să stăruim mult asupra acestei întrebări. Răspunsul ne vine de nouă ani din toate părțile Țării; Noi suntem încă departe de a umplea cu *românism conștient* Țara dela Nistru la Tisa. Cu românismul care dă, în ori-ce clipă, ori poate da gândire, simțire, acțiune universal românească, singura care poate fi rostul existenței noastre în Statul național, și însuși rostul existenței Statului nostru.

Explicarea e una singură: Mulți trăiesc încă și azi în subconștient național, duc o viață românească pur vegetativă.

Să nu ne ducă în rătăcire marile izbucniri ale conștiinței naționale care ne-au dat recentele acte istorice românești, cele mai însemnate din trecutul neamului: războiul pentru unitatea națională, hotărârile de unire dela Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia. Aceste rămân dovezi istorice, dovezi reale, adevăruri obiective despre ceea ce poate face conștiința națională într-o clipă de o universală manifestare, de puternică izbucnire.

Dacă sufletul național ar putea rămâne la înălțimile de atunci, n'ar mai fi nevoie să deșteptăm subconștientul la conștient; am putea afirma în toată sinceritatea că românismul conștient umple țara dela o graniță la alta.

Dar intensitatea simțirii românești care a produs ultimele acte istorice nu a rămas și nu a putut rămâne la aceeași înălțime din motivul că mulți în acele vremuri au fost deșteptați la conștiință prin pilda dată de alții; valul de trezire a fost așa de puternic încât a scormonit și calitățile naționale din sufletele mai puțin înzestrate, mai puțin pregătite. Valul trecând, mulți au recăzut în starea lor anterioară, în cea de subconștient național. Pentruca toți să fie vecinic trezi, trebuie ajutați să ese definitiv la suprafață. Însăși intensitatea simțirii românești, chiar în cel ce trăiește inconștient național, nu se poate menține la același grad, fie pentrucă sufletul omenesc nu poate suporta vreme îndelungată o încordare în aceeași direcție, fie pentrucă trec împrejurările externe cari încă contribuie la intensificarea simțirii naționale.

Cum azi, și vecinic de acum înainte, avem nevoie de românism conștient în fiecare stăruială al neamului, fiindcă am intrat, neamul întreg, în epoca acțiunii românești, a faptei românești care va da legitimarea și tărie Statului național, nu e mirare că se pune cu tot mai multă stăruință problema culturalizării, cuprinzând acest concept toate mijloacele prin care subconștientul trece în conștient național.

Asupra acestor mijloace am stăruit mai înainte. Ceea ce în trecut s'a dovedit element și mijloc de trezire și fortificare a conștiinței naționale, se va dovedi și azi. Nu există alt drum pentru nașterea întru conștient, decât cel urmat de toți cei cari au ajuns în trecut ori azi la conștiință națională.

Sufletul românesc care trăiește încă în subconștient național e nevoie să ia contact cu tot ceea ce a spus, a creiat, a simțit, a acționat sufletul conștient, pentru a se trezi și în el calitățile de rasă, pentru ca mișcate, scormonite, hrănite, să poată eși și ele la suprafață. El va trebui, deci, să cunoască, cel puțin în linii mari, întreaga creație a sufletului național, dela literatura și arta populară până la ultimele creații ale spiritului românesc. Da trebui să cunoască fapta românească cu-

prinsă în istoria neamului, va trebui să cunoască însuși neamul din toate provinciile Țării și însuși pământul românesc, dela o graniță a Țării la alta.

Generația care se ridică acum, trecând prin școala românească, va cunoaște în mare parte toate acestea. Dar generația matură?

Vom recunoaște, cu părere de rău, că mulți din această generație, în toate provinciile Țării, nu știu azi mai mult despre românism decât știau înainte de astăzi. Nu cunosc mai bine neamul, nici pământul românesc, nici istoria românească, nici nu au luat un mai viu și mai intens contact cu creația românească. Foarte mulți n'au citit o carte de istorie națională, n'au idee de cronicarii noștri, nu cunosc luptele pentru păstrarea pământului românesc, adeseori mai subțire decât acele ale Grecilor antici a căror istorie o știu cu toții. Poezii și prozatorii noștri, istoricii, hărbații de știință artistică, n'au intrat încă în șirul cunoștințelor celor mai mulți din generația matură cari au avut o educație și cultură străină. Nu sunt familiarizați nici, chiar cu poezia și arta noastră populară.

Dar în toate acestea e depositat inconștientul cu calitățile de rasă ajuns la conștient. În toate e o biruință, o descătușare a sufletului național, o iluminare a adâncurilor din noi înșine. În toate au vorbit cei mai bine înzestrați din neamul nostru, din calități cari trăiesc și în noi, și cari s'ar trezi ușor dacă aplecăm urechea să ascultăm, dacă deschidem ochii să vedem.

Câte suflete nu s'ar trezi spre intensivă simțire românească dându-și seama de superioritatea rasei, de jertfele supreme pentru păstrarea naționalității, câte nu s'ar mândri că se trag dintr'un popor atât de vechiu, de blând și de viteaz, dacă ar ști?

Și nu pot ști decât folosindu-se de bunăvoie de mijloacele de cultură națională, singurele care pot trezi pe românul adormit încă în multe suflete.

Generația matură nu mai poate fi silită de nime să-și câștige o conștință națională vecinic trează. Dar e datoria ei să o facă de bunăvoie, dintr'un sentiment de demnitate națională.

Câtă vreme reprezentanții ai acestei generații vor rămânea străini de tot ceea ce a produs genul românesc în toate ramurile artei și ale științei, în toate sforțările de veacuri pentru păstrarea și mărirea Țării, câtă vreme vor fi și azi mai bucueroși să ne vorbească de istoria Ungariei, a Rusiei, a Austriei și Franței decât de cea românească; până când vor citi și azi mai bucueros o carte, un ziar străin și se vor iusufleți mai mult de produsele culturii străine decât ale celei românești, — vom avea încă mulți cari trăiesc vegetativ românește, în subconștient național.

Dintre ei se ridică în mod necesar toți aceia cari cobesc a rău, cari se elatină în credință când e vorba de viitorul Țării.

Și e necesar să fie așa. Fiecare om trăiește din forțele sufletești proprii. Nime nu poate da mai mult decât are. Și unul în care calitățile de rasă nu s'au trezit niciodată, nu le-a încercat însuși puterea în propriul suflet, nu le cunoaște pentru a le admira în sufletul altora, — desigur că se va elatina la primul vânt.

Puțin din generația adultă, cari au trăit și trăiesc numai în subconștient național, în toate provinciile și în toate păturile sociale, își dau seama ce pagubă imensă are neamul și Țara din faptul că ei duc o viață românească pur vegetativă. Cine poate ști ce forțe mari naționale dorm în subconștientul din ei, care trezite, crescute, ar putea da gând, simțire, acțiune românească superioară celei ce ne arată mulți din ceie ce trăiesc în conștiință națională?

Câți dintre ei nu pot purta în adâncuri călăuzi naționale superioare, care deșteptate și puse în slujba neamului ar putea avea rezultate nebănuite? După cum sunt diferit înregistrate sufletele conștiente, tot așa sunt și eele ce trăiesc în subconștient.

Câți dintre ceie se îndoesc azi nu pot purta în suflet comori naționale de cari nu-și dau seama? Sepase la suprafață, valorificate, ar crește nu numai valoarea proprie, ci valoarea neamului întreg. Ascunse în adânc, le vor duce, nefolositor, în mormânt.

Și în această vâd paguba cea mare care o are Țara și neamul întreg dela generația care, deși trăiește în România-mare, mai bucuos viează, în intimitatea sufletului, ungurește, nemțește, rusește, franțuzește decât românește.

Rostul nostru în cadrele Statului național nu e desigur să fim șovinisti, dar să facilităm sufletului românesc întreaga lui înflorire. În grădina lumii, între florile care sunt toate ale umanității și formează umanitatea, trebuie să fie și floarea românească.

De generația care se ridică îngrijește școala, educația, toate mijloacele de culturalizare. Generația matură trebuie să se ajute însași la ieșirea din subconștient. E nevoie să alungăm din intimitatea vieții sufletești pe toți strigoii cari au mai rămas din Budapesta, Viena, Petrograd, din Fanar sau chiar din Berlin și Paris. Suntem în pragul epocii de potențare a vieții românești, și fiecare trebuie să-și dea contribuția lui. Suntem la începutul epocii care trebuie să fie caracterizată de conștiința națională vie, singura care dă gândul, simțirea, acțiunea universal-românească. Iar de această simțire, singura care naște solidaritatea națională, avem azi nevoie tot așa de urgentă ca pe vremuri de cuvântul înțeles de toți românii, asemănat de mitropolitu Simeon Ștefan cu banul cel bun care umblă în toate țările.*)

L. AGÂRBICEANU.

---

*) Conferință ținută în ședința festivă a secțiunilor științifice literare, cu prilejul adunării generale a Astei în Sibiu la 5 Decembrie 1927.

Poezii Poporale.

- Trandafir verde 'ncrângat ...
Unde meri bade gătat ?
- La drăguța din tr'al't sat !
- Du-te tare și mai tare
C'a te ibovnică moare !"

Când în sat el o intrat
Mă-sa lumina-i finea
Tată-so sălas făcea
Frate-so scălduș umplea
Soru-sa se despletea ...
Da Ea din grai îi grăia :

- Ge pământ, bade, te fine
De n-ai vint sara la mine ?
- Mă fine pământ cu earbă
Nu poci veni fără treabă ...
- „Da vino cu orice treabă
Bătar numa de-ai bea apă,
Din cosița mea ai albă ...
Când îi trece pe drept noi
Pune-ți clopote pe boi
Si 'n sbici pleasă de mătășă
Să te-aur bade din casă,
Că de-aș ji moartă de beteagă
Tot 'oi striga la mama
Să-mi deschiză fereasta
Să mă uit la dumneata ...

... Vai, bădiucă, bădișor
Că num' atunci m'oi scula
Când o fi să-mi poți aduce :
Mură neagră 'n postu mare
Bulz de caș în mează-iarnă
Și i de ghiață 'n mează-vară !"
Mândrucu din grai grăia :

- Hai, tu mândră, draga mea
Mură neagră 's ochii mei
Bulz de caș îi fața mea
Sloi de ghiață mi' gura
Te-i stâmpăra cu dânsa !"
Da ea din grai, că grăia :

- „Stânge, mamă, lumina
Împlițe-ți, soră, cosița
Svârle, frate, scăldușa
Strică, taică, sălașu
Că de-al cui dor m'am războlit
El în casă mi-o venit !"

(Auzite dela Viroara Mieruș din Năsăud.)

Buc. 1906.

A. P. BĂNĂUȚ.

Serisori vechi

comunicate de **Axente Banciu.**

Baronul Basiliu Ladislau Popp către Iacob Mureșianu.

Ne pare rău că n'am putut da la iveală aceste scrisori cu trei ani în urmă, la 1925, când se împliniseră 50 de ani dela moartea autorului lor, fiind ele o prețioasă contribuție la cunoașterea acestui distins fiu al neamului care, cu toate funcțiile înalte de Stat pe care le-a ocupat, n'a încetat un moment să se intereseze de soarta celor din mijlocul cărora se ridica.

Serisorile pe care le publicăm pun într'o vie lumină frumoasele sentimente românești, grija continuă pentru interesele neamului său a vicepreședintelui guv. reg. trans. din Cluj, mai târziu, președinte la tribunalul suprem pentru Transilvania, în Viena, iar în urmă, președinte al senatului trans. la Curia din Pesta și preș. al „Asociațiunii“, — post pe care-l ocupă dela 1867—1874, un an înainte de moarte.

Serisorile se găsesse în arhiva familială a dlui Aurel Mureșianu.

Pentru ușurarea citirii lor, le-am transcris, în mare parte, cu ortografia de azi.

AXENTE BANCIU.

Preaonorate Domnule,

Cu cauza limbilor e așa precum V'am fost scris, mai am numai câteva a adaoge. În Ungaria nu s'a decis chiar care să fie limba oficială în organismul dinlăuntru a judecătorilor, iară încât se ține de limba oficială drept cu partitele, sunt atât judecătorii cât și avocații îndatorați resp. îndirepțajiți a serie, a pertracta și a da deciziunile sale totdeauna în limba maternă a partitei — la român românește, la sârb sârbește etc.

În Banat și Ardeal nu li s'a iertat până acuma la avocați a serie într'alta limbă ca în cea germană, însă în privința aceasta se va face schimbare și cât de curând se va da și avocașilor din Ardeal și Banat voie a luera în limba părților, adecă pentru români românește, pentru unguri ungurește. Dacă veți pune aceste înștiințări în Gazeta ce va să iasă Marția venitoare, atunci puteți pune ca securu că „după cum ați înțeles din fântână secură“ în Ardeal și Banat încă va fi iertat la avocați a serie românește și ungurește, a apăra pe acuzați la pertractările criminale etc.

Românii știu că vor fi mulțumiți cu concesiunile aceste, numai se vor teme că vor rămânea litere moarte! Ca să nu rămână așa, vază și să îngrijească însuși, Guvernul nu poate mai mult. Dacă știe românul

ce drept are, vază să și-l ducă în deplinire, unde i se face nedreptate în întrebunțarea limbei, vază și să plângă la locul său și facă de va fi de lipsă și rezistență până acolo până unde țartă legile; să priveghești la spatele fiecăruia ca nu cumva să nu i se facă vătămare, nu e cu puțință.

Nu ar strica prea onorate Domnule să faceți un pic de comentariu la această concesțiune care așa multe vătămări ale românilor le șterge și cari sunt probă că **Guvernul** în **adevăr** și-au propus a observa principiile egalei îndreptății.

Cu datele statistice mă tem că nu Vă voi putea servi curând, fiindcă sum cuprins cu alte lucrări momentoașe!

Cu distincția onoare mă însemn Al Dilor voastre

Biena în 3 Aug. 1860.

Sincer onorator
(ss) V. POPP.

Prea onorate Domnule,

Aseară mi-au împărtășit D... Babeșu o epistolă a Dvoastră, în care Vă exprimați îngrijirea pentru venitorul nostru și dorirea d'a afla calea cea dreaptă pe care să pășească acuma românii!

Ce se fine de îngrijire și temere că nici acuma nu vom țeși la împlinirea dorit, aceasta îngrijire o avem cu toții, trebuie s'o aibă tot românul adevărat; îngrijirea aceasta e întemeiată; cauza ei este dușmania celor cu cari au de a face românii de o parte, țară de alta lipsa bărbajilor cu o stare și vază împuiloare. În contra acestor cauze ca alor doi inimiici puternici e greu a te lupta cu speranță de reușire!

Că nu avem un organ național care să poată reprezenta națiunea acolo și când se poștește, e adevărat un rău mare, însă în prezent nu se pot lauda nici unurii nici sașii cu un astfel de organ. Că nu avem aristocrați ca Ungurii, cari să se adune în Clușu, ori magistrați ca Sașii, e adevărat rău, însă noi încă avem comme românești, dară apoi Epscopti românești cu Capitulule lor, cari mai bine trebuie să știe cari sunt doririle românilor, și cari sunt chemați a privilegia și grăbaminele poporului lor încredințate a le face cunoscută și a cere vindecare acolo unde se cade.

Esemplu pot avea în Primatele Ungariei, ei nu se pot teme că le va lua cineva pâinea din gură, cam trebuie să se teamă un biet de amplotat!

Că dela frățietatea ungară și sășească nu putem aștepta nimic un bine trebuie să fim convinși; dacă vrem să țeșim la ceva trebuie să ne punem speranța numai și numai în noi — nimic de acolo nu avem să așteptăm mult, de unde au fost dedat românul până acuma o așteptă — videm pe ce cale au pornit acel vechiu ajutor a românilor! — să ne cunoaștem drepturile și să nu lăsăm a ni se călca nimic din ele, să nu așteptăm și să nu ne lăsăm pe iubirea de dreptate a fraților (neștii), că ne vor da și porțiunea noastră din drepturi afară, fără acolo unde va fi vorba de împărțire să fim și noi îndrăznești a da putere pretenșiunilor noastre!

Ce se ține de Comisiunea în spe, (căte eu 5 înduțat din fiecare națiune) eu în aceea — eliar de se va înființa așa precum scrie — ce încă nu se știe — nu aș afla un rău așa mare; că lasă că acel mod de a compune Comisiunea se vede a fi fundat în legile de mai înainte, pe care Diploma Imperat. — în mare parte recunoaște; rezultatul dezbaterilor acei Comisiuni va atârta mai mult dela temeiurile, dela principiile de drept ce va aduce ună și alta națiune — sau reprezentanții ei — pentru esta sau ela mod de reprezentățiune, de afă-gere — iară nu dela numărul membrilor, fiindcă acea Comisiune nu va putea face conelus după cum fac judecătorii pe pluralitate de voturam, — să fie numai acei 5 români oamnei cu cap, energie și bărbăție, apoi vom putea aștepta mult dela ei, deși cu număr mic.

Decesiunea va urma după cum cuget eu dela împăratul, în ea va avea mare influș Cancelarul, — așa pentru noi e momentuoasă întrebarea cine va fi Cancelar? Până acuma se vorbește de Gh. Miko, Kemény, Béli (fin. Direc.) și în urmă și de Gh. Nádasdy, dela esta din urmă am mai putea aștepta bine, dela cei doi mai că nici pic! Unde să scăpăm? În cine să ne punem sperința? răspunsu e greu și trist! în timp, în Dzeu și în brațul românului. Să fim cu răbdare! dacă nu vom căpăta acuma ce dorim, vom căpăta doară de altă dată; numai să nu ne desperăm și să nu (ne) lepădăm și de puțin dacă nu ne dau toți!

Cu drept așteptați înviațiune și învățătură dela noi în privinșo celor ce aveți de a face, fiindcă noi suntem lângă Barometru și trebuie să știm ce timp va fi însă durere că nu vă putem da nici o învățătură nu știm singuri că ce e de făcut! intenșiunile guvernului nu le aflăm noi, ba și alții mai aproape nu, se lucră fără sistemă, facem experimente că nu au fost destule cele de 12 ani! cu un cuvânt nu avem nici o cinoșură de care să ne ținem și să putem calcula unde țineste guvernul, și așa dară pe care cale trebuie să mergem ca să ajungem la țintă.

În astfel de împrejurări e greu, ba cu neputință a te orienta; dară apoi a mai da înviațiune la alții! Tot ce poate omul să facă e, ca să nu lase a i se pune pietorul pe gât, a i se călea dreptul proclamat de Maestrate, și a mai dispune (de) noi fără de noi! Să nu dormim și să nu așteptăm ca alții să ne bage lingura în gură!

Croașii aud că vreau să se declare pentru Untunea cu Ardealul; adecă să fie sub Cancelaria Ardealului, li frică de Unguri, și nu fără temei, că i-au fript și-i vor mai frige!

Noutăți nu avem nimica — adecă afară de cele ce se știu din gazete.

O'ăș fi scris încă câte ceva și pentru Gazetă ori Foale, dară nu mă lasă timpul, însă totuși cât de curând Vă voi trimite niște reflexiuni asupra articolului lui Schuller din „Transilvania“ despre ortografia română!

O rugare am, să binevoști a face dispozițiune ca pe fașionara sub care mi se trimite Gazeta să mi se scriească numele așa precum mi-e: adecă Popp iară nu Păpu, nu știu de unde am venit eu la acest

nume! Mie nu mi mai urit decât a-mi vîdea schimbat numele și scris întru atâtea forme cât la urmă nu mi-l nici cunosc. Vă rog dară a dispune la Espeditură ca să-mi lase numele meu precum l-am erezit dela Tatăl meu, iară nu după cum mi l-au batjocorit ungurii punându-i eușma românească în coadă.

Trebuie să Vă mai aduc aminte odată că eu nr. 36 a Gazetei și Foaiet nu l-am căpătat, chiar în care a ieșit Principiile mele de ortografie cu litere latine . . .

Dacă nu veți putea scoate nimica din epistola aceasta a mea spre împrăștierea îngrijirei și spre luminarea și arătarea calei cei adevărate către fericirea românilor, apoi să faceți bine să iertați că zeu singur sum în stărea acea încât bucuros aș cere și aș primi svat dela cineva în privința celor ce sunt de făcut — nu mă pot orienta că D'aș fi scris mai de mult —

Cu aceste am onoare a mă însemna

A. P. O. Dvoastre
Sincer Onorator
(ss) Popp.

Viena 22 Nov. 1860.

Preaonorate Domnule.

Știu că așteptați să vă scriem noutăți din Capitală Monarhie. V'am scrie bucuroși dacă am avea ce să vă scriem de bine; cele rele nu se plătește a le face cunoscute înainte de timp, se aud acele încă prea timpuriu!

Cel mai momentuos nou e compunerea Comisiunii sau Conferinței în Alba-lulia; în privința aceasta încă rău se aude, adevă că acei 40 de mădulari a Conferinței vor sta din 8 Unguri, 8 Secui, 8 Sași, 8 Români (între cari și Șaguna, de alții nu știu) și 8 — reprezentanți a orașelor sasale (săsești?). Ceea ce se așteaptă din partea fraților dela aceea Conferință veți vîdea din gazete.

Ce vor zice mădularii români — dar ce vor zice românii la proporțiunea de sus, putem să ne închipuim. — Ce va urma știe bunul Dzeu, în care trebuie să avem toată speranța, că numai acela e, care nu-și trage ajutorul dela cei apăsăți și slăbuți! Eu mai multe nu pot să zic că e lungă limba boului etc. însă fratele A. Ș. vă va împărtași mai multe cu privință la Conferința din Alba.

Cu distinctă amicitie însemnându-mă

a P. O. Dvoastră
Sincer onorator
(ss) L. B. POPP
consil. aulic.

Viena 3 Ianuarie 1861.

Preaonorate Domnule.

În nr. 15 al Gazetei s'a încheiat, precum se vede, articolul despre două păcate politice, fără a se fi tipărit tot așa precum s'a trimis P. O. Diale.

Dacă nu al euget a-l tipări întreg, apoi îmi pare rău ca nu mi-ași făcut înainte cunoscut că nu puteți să-l tipăriți așa, că atunci d'ași fi

rugați să nu-l tipăriți de loc. Eu v'am fost rugat ca să îndreptați unde va fi vreo greșală, dară ca să elungăriți așa acel articolu nu v'am fost împuterit.

De altmintre cu cuvințioasă stimă sum

Al P. O. Dvoastră
Sincer conaț.
(ss) POPP.

8/III. 1881.

Preaonorate Domnule.

Sunteți rugat ca aceste două Edițe /, în cauza Episcopului Leményi să aveți bunătate a face a se tipări în Gazeta, cât mai curând, mai ales cel ce sună despre conchemarea creditorilor, fiind terminat așa scurt. Spesele ce veți avea vă rog a le specifica suo tempore și a mi le trimite una cu exemplarul Gazetei în care vor ieși, ca să le subștern la judecătorie, și ca suo tempore să se răspundă prin curatorul masei.

Cu această ocaziune sunt silit a mai adauge și altă rugare, adecă pentru înformarea celor ce fac pretențiuni la massa reliquiarle a lui Leményi și cugetă că nu știu ce bunătate au rămas, am eugetat că ar fi bine să se publice tenorul Testamentului lui Leményi, barem în Extract, fiind pentru asta din partea unora rudeni a reposatului și rugat.

Vă rog dară, preaonorate Domnule, aveți bunătate a face loc în Gazeta la următoarele:

Extract (tradus) din Testamentul Episcopului Ioan Leményi, dat în 21 Iuliu 1859.

I. Am căpătat pentru robotele ce s'au șters obligații de desgreunarea pământului 18606 fl. din cari 8606 fl. am vândut și banii i-am împărțit între nepoți și nepoate; iară. îi obligație de 10.000 fl. mi-au rămas.

II. Am 1 obligație de 1000 fl. împrumut nașion.

III. Am altă obligație de 1000 fl. metalic.

IV. Am 100 de auri (galbeni).

V. Am la șogoru meu Vayda Samuilă 3600 fl.; din cari însă 1600 fl. îi tert.

Din substanța aceasta las 1. lui Dregan Alexandru din Monyireu 500 fl.

2. lui Ion Boieru, notar în Brezești . . . . . 500 fl.

3. lui Dominic Papp și fratelui său Alexie, cu totul . . . . . 500 fl.

4. la Rosalia Papp, orfana lui Ioan Papp . . . . . 500 fl.

5. Bisericeii gr. cath. în Ierusalim . . . . . 500 fl.

6. Ajutorul meu Ioan Medvély . . . . . 500 fl.

● orologiul de părete și schimburile.

7. Mănăstirei P. P. franciscani unde am murit . . . . . 500 fl.

8. Parohului la S. Barbara Nic. Nagy . . . . . 300 fl.

9. Cooperatorului Hyppolit Kirnitzki . . . . . 100 fl.

10. lui Iosef Manzy ratiosta în Blasiu . . . . . 100 fl.

11. Cărțile ce le am în Viena le las la Seminarul ad St. **Ber-**
baram; cele din Blaștu le las Seminarului de acolo, deobligând în
conștiință pe toți aceia cari au luat din ele a le da îndărăt.

12. Crucea de aur cu lanțul las să se transpună Excel. Dnului
Metropolit.

Din banii ce vor mai rămâne să mi se facă îngropăciune cum
se cuvine Statului episcopesc; să se cumpere loc pentru grăpa pro-
pria și să mi se pună piatră la cap. Pentru 100 slușbe spre mântuirea
sufletului meu las 100 fl., înțelegându-se de sine că speșele îngropă-
ciunei tot din aceeași bani vor fi a se suporta. *Brezii mei ureau să fie*
nepoșii și nepoatele din fratele meu Iosif și din 3 surori, a căror însă
parte, afară de cei însemnați mai sus, le-am dat-o afară. Executorii
testamentului meu să fie DD. Macedonși Iosif și Ladislau Tordai. Ce
va mai rămânea din bani — plătiind cele de plătit — las clerului Ar-
hidieceșet Alba-luliensî pentru fondul deficienșilor.

Codicil din 18 Aprilie 1860.

Din substanța specificată în Testament am scos obligațiunea me-
talice de 1000 fl. și o am schimbat spre acoperirea speselor debuin-
tose.

Codicil din 27 Martie 1861.

După împrejurări am fost silit a scoate și obligațiunea de 1000 fl
împr. naș. ce prin adeverezu spre legitmarea sojului meu I. Medvély,
fiindecă de când am făcut Testamentul cu mult mai greu serviciu a avut
I. Medvély pe lângă mine, așa ureau ca după moartea mea să capete
1000 fl. întru remunerarea ostenețelor lui.

În locul Dnui I. Macedonși, care e cuprins tare cu oftețul și a
Dnui Lad. Torday care au slăbit de bătrânețe, las de executor a Te-
stamentului pe Consil. aul. Vasile Popp, care din bunătate cătră mine
au luat pe sine astă greutate, și ureau ca Testamentul meu la timpul
său să se desfacă prin dânsul*.

Aceasta e dispozițiunea ultimă a repositului Episcop I Leményi,
de aici ce vede ce au rămas de dânsul, și mi-au lăsat. Numai trei
obiecte sunt de carl au dispus a) inelul episcopesc, — cam în preș
de 40 fl., b) tabachera de aur — preșuită la 50 fl. — e mai mult vred-
nică — și c) un cofer în preș de 2 fl.*)

Îngropăciune i s'au făcut cum s'au putut mai frumoasă și pom-
poasă, dela mănăstirea franciscanilor până la Biserica Sta Barbara
l-au dus Clericii gr. cath. pe umere și carul de gală — cel de morși —
cu 6 cai negri l-au petrecut numai până la Sta Barbara, iară de acolo
s'au pus copurșeul pe car și s'au petrecut până la Cîntirîmul St. Marku,
20 de fiaere șezând în aceste tot numai inteligenșe română. Popor
săreln au fost adunat foarte mult, Biserica nu l-au cuprins; Clericii din
Pazmaneu și superiorii lor încă au luat parte la toată petrecania. Au
fost de față atât la Biserica cât și la Mănăstire — Consilierii aulței

*) Toate ce au ramas se află depuse la Best-*u*gericht până ce se va fini
abhandlungul.

Hozma și Németh, Consilierii la Gubernial Eder, Supremul comite Ladislau Nopesa etc. etc. Cruce i s'au pus la capul reposatului, făcută după ritul oriental cu următoarea inscripțiune în limba română:

Ilustrisimul și Reverendisimul Domn

Ioanne Leményi de Lemnii

din anul 1833 până în 1849 Arhiepiscop gr. cath. a Făgărașului în Transilvania, născut în 23 April 1780 în Desmir în Transilvania,

repausat în 29 Mărtie 1861 în Viena.

Fie-i jărăna ușoară!

Deasupra pe cruce stă scris vorba *Resurgam!* toate cu litere aurite în marmoră.

Dela semnul — — și le-am trimis numai pro privata notiffia — de cumva vei afla cu cale, poți se faci și din acele unele cunoscută cu publicul român.

Cu aceasta ocaziune trimit și bani și prenumerațiune la Gazeta Transilvaniei pe sem. ll. 5 fl. v. a. cu acea rugare ca să faceți dispozițiune să mi se schimbe adresa în modul următor numai decăt: adevă se pune așa:

P. T.

Herrn Ladislaus Basil Popp

K. siebenb. Hofrath

in Wien.

Adresa pentru aceea e de lipsă să se scrie în limba germană, că cu adresa română mi se rătăcesc Gazetele, precum și-am fost mai scris de mai multe ori.

După toate aceste am onoare a mă însemna

A P. O. Diale
sincer onorator
(ss) V. POPP.

P. S. Pentru Dom. Secret. aul. Demeter Moldovanu încă 5 fl. ca premunerațiune la Gazeta pe a. ll. sem.

Notă. Serisoarea e fără dată. Se vede însă din serisoare că e scrisă în anul morții episcopului Leményi: 1861. A. B.

Preaonorate Dămnule. —

La prefuța serisoare din 30/IV. a. c. mă grăbesă a-ți răspunde în următoarele:

Ce se ține de trimiterea la Dieta imperială, în cauza aceasta — încă știu eu — au scris fratele Moldovan către Dl Barțiu, și de acolo vei fi răzuit și Dia păverile noastre în materia aceasta.

Ne e cu greu și nouă a ne forma păreri și convlecțiuni, fiindcă germanii în secret și de către noi, poate că nici ei nu sunt în claribus, se întocmesc și ei după împrejurări, după cum vreau și maghiarii a se întocmi după vântul ce vine de afară! Maghiarii aveau speranța că bohemii și polonii vor forma majoritate în Dieta imper. despre cari se știe că ar dori o autonomie cum o vreau maghiarii; și atunci ar fi avut maghiarii leichtes Spiel; însă s'a întâmplat ultraminte, că majoritatea Dietei imp. e centralizatoare, firește nu în înțelesul lui Bach, ci într'a lui Schmerling et Comp. Acuma, mai pierzându-și și pe conducătorul Kossuthist — se vor mai muia cei cari vor s'o înceapă de-a capo scena din 1848, și vor lăsa câmpul bătaei lui Deák et Comp. cari însă numai într'atâta se disting de Telekiști sau Szilághiști: că spre a-și ajunge tot acela scop întrebunțează alte mijloace, adică fâjărie, lingușire, (sau cum zice ei, rezistență pasivă) amăgind pe Gubern că ei vor fi cei mai întâi la apărarea tronului, numai să le dea lor toate drepturile cari le-au avut în 1848—49, adică toate ministériile, apoi firește și puterea peste armata din Ungaria etc. etc. — Cetera sequuntur! Până acuma nu sunt semne că Gubernul să se sloboadă la astfel de concesiuni, ce va aduce însă timpul nu putem ști! Poate că ungerii să se resoalve a trimite la Dieta imper. ablegați, poate însă că Gubernul să-și schimbe politica în privința lor, toate se pot. M'am abătut dela obiectul discursului meu! Așa dară ut videamus: Despre trimiterea ablegaților români la Dieta imper. nu poate fi vorba până atunci, până ce nu vom vedea ce demandă împăratul în privința aceasta. Dacă va veni lucru la Dietă, acolo românii vor fi în minoritate și și vroind a trimite nu vor putea, că Dieta va determina în contra lor, — mirare ar fi să poată face românii cu sașii majoritate. Dacă va demar da împăratul alegerea imediată — despre ce se cam vorbește — atunci iară numai despre aceea poate fi vorba, ca să trimită Districtele Făgărașului și a Năsăudului ablegații la Dieta imp., despre celelalte Comitate și Scaune nu va putea fi vorba, că acolo românii așa zicând nu au cuvânt. Peste tot luând, după părerea mea românii — dacă vreau să fie consecvenți — trebuie să trimită Deputați la Dieta imp. fiindcă ei până acuma în tot locul s'au dechiarat pentru *Diplomă*, și ei vreau a-și recăștiga drepturile avute și pierdute nu din grația celor cari le-au fost răpit odată, ci din a Imperatorului! Că ce avem noi să așteptăm dela aceia cari ne promiteau toate, cari se laudau și se laudă, că toate le-au împărțit cu noi, am avut ocaziune destulă a vedea în Zarand, Făgăraș, Doboka, Crasna, Szolnok, Clușiu, Turda, Alba, Huny d și apoi între toate în Alba de sus unde e un român comite suprem.

Despre Sași nici nu vorbesc, că ei cel puțin nu au fost nici din gură nici odată marintmoși ca frații maghiari.

Ce să așteptăm dela alții — încă cam putem ști după ce făcurăm experiența de 10 ani, să le punem în cumpănă toate și ne vom putea determina.

Ce se ține de Gazetă, în privința aceasta trebuie să faci pași la Gubern, aici nu ai de a face nimica. Era bine să știi că ce face Sieb. Bote, atâta-ți pot scrie că acesta a cerut de aici să-l facă *oficial*, s'a

trimis la Guberniu spre determinare, cu cauțiia însă nu știu ce a făcut. — Eu euget că având Dia concestiune pentru Gazeta, nu e nici o îndoiială că o poți continua până ce nu o oprește Gubernul. Inșă spre mai mare securitate — ca nu cumva să trebuească să stați pe loc cu edarea — ar fi bine să te adresezi către Gubern în modul următor:

Pentru Gazeta (și Foaie) nu am pus cauțiune până acuma pentru că au fost oficiale; acuma însă încetând a fi oficiale. ar trebui după legea presei să depun cauțiune; neștiind însă că mai are putere legea presei austr. în Transilvania ori ba și prin urmare că trebuie să depun eu cauțiune sau ba, apoi unde, la ce cassă și câtă cauțiune să depun, mă rog de Gubern ca să-mi dee amăsuratele înviațunii etc. etc. Dreptul de a continua edarea să nu-l pui la îndoiială!

După cum sună Decretul lui Wohlgemuth euget că de Gött lesne poți să te deslegi; bine ar fi când ai putea avea tipografia proprie.

Mă întorc iară la Dieta imper. — Gubernul va demanda Dieta în Transilvania. Maghtaril și săcuii nu vor trimite Deputați, prin urmare Dieta nu se va putea ținea. Pentru Dieta imp. vom demanda apoi (poate) alegeri nemijlocite, ungurii și săcuii nu vor trimite nici așa, sașii poate, românii te — dară cum? numai așa dacă se va determina că atâția români, atâția unguri etc., apoi să dee la fiecare națiune Congres național ca în acela să aleagă ablegați, pe altă cale nu vor putea trimite nici românii, — sașii vor putea de vor vrea. De aici eu am bună speranță că tocma pentru Dieta imp. vom să câștigăm *Congres național*.

După cum am pipăit eu palsurile, Gubernul nu va întârzia a porni pe altă cale — (adecă mai cu securitate și energie) căci va vîdea (din vorbirea lui Deák) că nici eu el și partida lui nu o scoate la cale.

Cu distincță onoare mă însemn

A Dtale

Vienna 13/1 Maiu 1881.

Sincer connațional
(ss) POPP.

(Da urma)

Cum trebuie privită înțelegerea dintre oameni.

Este cunoscut faptul cum diversitățile fizice și psihice cu care ne naștem, fac, ca doi oameni să nu ajungă identici sau complect asemănători.

Odată veniți pe lume, multiplele și variatele împrejurări măresc și mai mult aceste diversități. Socotim printre ele: educația diferită de acasă sau din școală, gradul instrucțiunii dobândite, mediul în care au trăit, educatorii din familie sau societate, diferenții ei înșiși și care au căutat să-și impună cunoștințe, gusturi, aptitudini, idealuri diferite etc.

Chiar dacă am căuta ca toți copiii să fie educați și instruiți împreună, prin aceleași metode pedagogice și etice, diversitățile vor exista: prin rasă, climat, constituție, nutriție etc.

Se pare că etica și morala creștină, întâlnind terenuri hereditare variate, rămân concepute variat, iar binele, frumosul și adevărul se arată diferit, prin optici mintale diferite.

Oamenii, deci, așezați în aceleași împrejurări, percep, deduc și interpretează variat. Ei se conduc cu atât mai diferit cu cât mai variate sentimente umbresc sau acoper judecata și logica.

Este imposibil să atribuim aceluiași motive psihologice, executarea diverselor mișcări ale indivizilor, din diferite momente. Este, deasemenea, o eroare să credem, că pentru o cauză oarecare, dacă eu mă conduc într'un chip dat, urmează ca și ceilalți semenii mei să se conducă identic. Sau invers, să ne închipuim că acte și reacțiunile identice, corespund aceluiași cauze.

Diversitățile individuale, fizice, le putem observa, privind cu atenție trăsăturile anatomice ale corpului omenesc; cele psihice le putem vedea, urmărind mimica, expresiunile, gesturile, atitudinile acelorora din jurul nostru, din societate sau din reuniuni, fie în o sală de conferințe, fie la teatru sau cinema etc.

Oct. Smigelschi : Mama pictorului.

Când ne găsim în una din aceste din urmă săli, vedem cum în fața uneia și aceleleași înscenări : vecinul din dreapta râde; oel din stânga încrunță fața, pentru a exprima surpriza; cel din față rămâne gânditor; pe când cel din spate plânge.

Scena sau reprezentafia este aceeași pentru toți. Ea provoacă însă impresiuni diferite la diferiți indivizi. Dacă am căuta să studiem psihologicește — cel puțin, — pe cei

4 menționați mai sus, am constata poate că: tovarășul din dreapta este, — cum numim noi în termeni științifici, — un debil mintal, care nu înțelege nici jocul actorilor, nici, (poate), destul de bine cuvintele lor. Îi atrage atenția numai gesturile lor și, găsindu-le ridicule, se pune să râdă cu sgomot. Tovarășul din stânga dă atenție piesei și se sforțează să o înțeleagă, fiind însă puțin instruit, găsește extraordinară o gândire a autorului și, prin urmare, față sa exprimă surpriza. Tovarășul din față, fiind mai instruit, meditează adânc asupra celor ce vede și aude, adoptând atitudinea serioasă a gânditorului. Iar tovarășul din spate plânge, fiindcă scena, care se petrece înaintea ochilor săi îi amintește o scenă identică din viață, în care a jucat ure-un rol și de care păstrează o amintire tristă.

Deci fiecare din acești 4 indivizi, se conduce *logic față de el însuși*, dar destul de neînțeles, pentru acel, ce nu se sforțează să analizeze psihologiceste, mentalitatea sau psihismul lor.

Un alt exemplu îl putem avea în părerile criticilor de lucrări de artă sau literatură. Unul și același volum literar este declarat de un cetitor critic o lucrare miraculoasă, fără însă să dea date mai precise asupra ei; un al 2-lea descrie cu atenție caracterele diverselor personaje sau costumele lor; al 3-lea vorbește de bizarerile întâlnite în lucrare; al 4-lea recită 2—3 fraze mai grele, pe care le-a reținut; în sfârșit, un al 5-lea, o declară rea sau chiar scârboasă. Dacă noi ne mai obosem să întrebăm pe autor asupra intențiilor sau interpretațiilor lucrării, vedem că ele nu corespund nici unuia din critici.

Cercetăm odinioară părerile unor cunoscuți și prieteni ai mei, asupra unui articol publicat într-o revistă și mărturisesc, că am rămas cu totul surprins, văzând felul cum a fost interpretat. Fiecare a prins, a înmagazinat și elaborat din acest articol, aceea ce s'a adaptat mai bine firei, gândului sau sufletului său și care diferea de intenția și motivele care m'au provocat a-l scrie.

Am putea exemplifica sub acest raport diferitele conferințe, discursuri parlamentare, expoziții de obiecte de artă, agricole etc. Totuși, doi oameni și chiar pe mai mulți, îi putem găsi de acord în discuții, în aceeași secțiune religioasă sau politică, în aceeași castă etc. Cum se poate explica acest acord?

Nu s'a studiat nici odată complet împrejurările în care s'a produs acordul (persuastunea, sugestiunea, frica, concesiunea etc.) și nici deducțiile și interpretațiile celor ce erau de acord. S'ar fi văzut poate atunci, că aceste acorduri nu există în totul și nici pentru veșnicie.

Există în ele, de cele mai multe ori, o aparență asemănătoare fațadelor unei case, văruiată de curând și care îți

lasă impresia unei noi construcții, deși varul acopere diferite și vechi cărămizi ale clădirii.

Dacă doi oameni sunt de acord, înseamnă că ambii doresc să-și servească momentan interesele lor proprii. Pentru a se pune de acord, ei își sacrifică o parte din ambiții, amor-propriu, cu un cuvânt din mentalitate, făcându-și *concesiuni reciproce*, mutuale. În altă ocazie, ei pot să se desbîne, tot așa precum s'au unit. Pentru ca un acord să se permanentizeze oarecum, să ia forma unei înțelegeri, *trebuie ca exercițiile de concesie să se facă des, să treacă în subconștient sau în automatismul nostru.*

Cu privire la sentimentele altruiste, știm că sunt oameni de știință, cari susțin că aceste sentimente derivă din cele egoiste. „Fact, la început, binele culva, pentru ca el să ți-l facă ție“. Te găsești deci, sub dominația instinctului de conservare și numai după un timp dat, făcând mereu servicii în chip interesat, te obișnuiești să faci servicii sau binele, fără considerarea intereselor personale. Aceeași teorie, s'ar putea aplica înțelegerii sau amicitiei. Ești obligat să închizi ochii asupra mizeriei sau nemulțumirilor ce-ți aduce un prieten, pentru a-l putea păstra și tot închizând mereu ochii, cimentezi prietenia.

Observațiile sus-menționate ne conduc la ideea că, *pentru educație, înainte de a căuta să întreprindem o psihologie colectivă, este bine să propagăm aplicarea celei individuale.* Fiecare poate fi cel mai bun psiholog al său însuși, urmând principiul marelui Socrate: „Cunoaște-te pe tine însuși“.

Nimeni altul, nu ne poate cunoaște mai bine ca noi înșine. Cunooscându-ne pe noi și, deci, caracterul nostru, vom înțelege nu numai modul cum să ne conducem în viață, dar să cunoaștem și pe alții, în înțelesul de a fi *indulgenți pentru actele lor*, a căror cauză nu o vom cunoaște nici odată complet.

Acțiunile secrete din micile laboratorii ale celulelor din creier și cari formează gândirea omenească, sunt tocmai acele fapte, cari trebuie să ne impună totdeauna *concilianța, transigența, indulgența, mai mult poate pentru alții, decât pentru noi înșine.* Și, în sfârșit, trebuie să știm că *o indulgență sau concesie la timp acordată, valorează mult mai mult în raportul dintre oameni și dintre prieteni, ca orice alte concesii sau regrete ulterioare.*

Dr. Gh. Preda,
vicepreședinte al „Astrel“.

Hudriș.

Dintr'un carnet.

Deniam de departe, din partea de hotar Costișu Morti și ne apucă inserarea pe drum, pe mine și pe rubedenta mea Ilarie. Nu putui scăpa de el, toată după amiază: Hai și hai! „Să vezi și dta locul“. Plecarăm din sat după ojină cea bună, pe-o sentinătate neclintită. Un pui de boare se stârni dela miază-zi și ne adia în față. Imi dădeam seama că am pornit prea târziu, că ne va apuca noaptea pe drum la întoarcere. Dar, după ce pornirăm, după ce ieșirăm din sat, între fânețele în coasă, nu-mi păru rău. Boarea ne răcorea, subțind par'că aerul, în mireasma fânului în pârgă ne îmbăta, umplând sufletul cu dulceață potolită, cu vis, cu amintiri din anii de demult.

Rubedenia mea Ilarie voia, cu orice preț, să văd și eu petecul de loc pe care își pusese în gând să-l cinstescă unei nepoate, — Anișoara — cu prilejul trecerii ei, cu alai de lăutari, cu cununie bisericească, între neveste.

Eu nu i-am prea dat ghes să facă cinstea. Era cea din urmă bucată de moșie pe care o mai stăpânea. „Bagă de seamă“, îi spuneam, „bătrânețea te apasă tot mai tare de spate și pe tine și nimic nu te razimă mai cu temel la o așa neputință, nici nu te încălzește mai bine în frigul ce va veni, decât o leacă de moștoară. Chiar și copilul ieșit din coapsa ta mai bine te 'ngrijește dacă nu i-ai dat tot cât ai trăit“.

Ilarie cunoștea neputințele omenești, imi dădu dreptate, dar nu se lăsa de gândul lui:

— „Am eu o slăbiciune pentru nepoata asta. E mai bună și mai neajutorată decât altele. Apoi, frate-meu, nu prea are ce-i da“.

Am văzut locul, l-am cântărit din ochi, l-am încunjurat.
Bun pământ!

— „Semănat eu grâu dă optzeci de ferdele. Din ele, cinci mi-ar ajunge și mie“, zise Ilarie, vesel că-mi plăcu pământul. „Nu i-am spus nimic Anțsoarei, nici mirelui, nici bătrânilor. Asta se va spune numai la ospăț, după ce țigani vor fi cântat „a verzelor“ și starostele va începe să strige cinstea“.

Rubedenia mea își netezi mustățile stufoase, sure, își înalță capul și în ochii lui se tul o lumină bună, o duiosie.

— „Bine, Ilarie, numai să nu te căești la urmă! Pământul, chiar când ai ajunge la neputințe mari, ți-ar aduce ori când pe cineva lângă pat“.

— „Nu mă gândesc la răsplată, bădișă Dasilie“ zise el. Cunosc și eu lumea. Și știu că lăcomia pentru noi înșine, — dar mai ales greutățile vieții, înăspresc orice suflet. Îl dau, să-i fac Anțsoarei o bucurie. Atât“.

Și iar își netezi mustațele mari și pe frunte i se puse ca o umbră de măreție. I mi ziceam: de bună seamă se gândește la clița când se va ridica după masă, la ospăț, după cântarea verzelor și va șopti ceva la urechea starostelui.

Și așa ne apucase înserarea pe drum la întoarcere. Costișu Morii era aproape la marginea hotarului dinspre miazăzi a satului.

Ilarie venia tăcut la stânga mea. Din când în când trăgeam cu coada ochiului: nu-i pare cumva rău de hotărârea ce luase? Nu-i părea rău! Tăcea, dar fața lui, privirea lui, erau luminoase. I mi părea chiar că un aer nou i-ar desmaterializa trăsăturile obrazului.

Eram bucuros de tăcerea lui: auzisem, în liniștea înserării, șopotele părăului din apropiere, ascuns în trestiiș aspru. În iarba înaltă, necosită încă, chema strident cristelul din locuri cari totdeauna înșală, — iar țărâitul greurilor te învăluie din toate părțile ca bătaia deasă a unet ploii nevăzute.

Puteam deosebi încă după mireazmă iarba eulcată azi în polog, pe cea de eri, fânul întors și roscolit, căpițele proaspete. Fiecare-și are parfumul său și mă miram în ce cute ale flinții mele se vor fi păstrat miresmele aceste deosebite, pe cari nu le-am mai întâlnit din copilărie.

Tăcea Ilarie, tăceam și eu, și ne legănam în mers potolit pe drumul tare. Soarele sfintise de mult, înecat într'un zăbranic de sânge, cerul se înalbăstri închis și la asfințit, și înserarea se cobora ușoară, oprită de luminile ce se aprinseră în văzduh, în albastru întunecat.

Înaintam încet și eu unul simțeam tot mai mult lungimea drumului, când de-odată la o cotitură, zării înainte

un om înalt, uscat la trup, cu fălta dăşăgită în spate, c'o pălărie veche, mică şi rotundă, trasă pe ochi. Ceafa, capul până aproape de creştet, desvăleau un păr sur şi aspru.

Când trecurăm pe lângă el, mormăi ceva, neînţeles. Avea obraji uscaşi, prelungi, negricioşi; cotoarele de barbă sură îi preserau ca o perle aspră.

El încetini pasul şi rămase în curând depărţişor în urma noastră. Imi făcu o impresie neplăcută.

— „Nu ştiu, ne-a înjurat, ori ne-a dat bună seara“ zice eu într'un târziu.

Se vede că şi Ilarie se gândea la el.

— Bineţe ne-a dat, bădiţă Vasilie. Aşa-i felul lui. Boscorodeşte, nu vorbeşte. Dar înţelegi ce spune. Dealtfel nu-i bucuros de vorbă, nici de întâlnire cu oamenii. Poate-ţi mai aduci şi dumneata aminte de el. E Hudriş.

Numele-mi era cunoscut, dar nu puteam să-mi aduc aminte de om.

— Ştii dumneata casa aceea reslăfiată de sat, de-asupra uliţii morii. Şi poate-ţi mai aminteşti de-o nevastă care fugea despletită pe coastă la vale, aproape în toate sertile, strigând c'o omoară.

— Da, mi-aduc aminte. O chema Chiva.

— Tocmai. O nenorocită!

— A ucis-o?

Ilarie nu păru deloc mirat de întrebarea mea.

— N'a omorît-o eu securea, cum se lauda, ci l-a stins zilele încetul cu încetul, — moarte mai cumplită încă. Ei, tată că ţi-ai adus aminte! Din părinţi îl cheamă Toma Năstase, dar oamenii l-au poreclit, de când era fecior june, Hudriş. Şi să ştii, bădiţă Vasilie, că de cine se leagă polecra de tinăr, e om pestriţ la măruntae şi să te fereşti de el.

— Mi-aduc aminte că nime nu-l vorbea de bine. Părea că-i om străin în sat şi toată lumea-l încunjura.

— Da, îl ocolea fîrdecă e un om de price. Din nimic îi sare ţandăra. Şi are nişte ochi răi, — ai văzut cum îi ascunde? Acum ştie el că are ochi răi. Acuma-i vai de capul lui. Numai de doi ani s'a întors din temniţă.

Mă oprii mirat:

— Păi cum? Spuneai că nu şi-a ucis nevasta?

— Nu din pricea ei a robii, bădiţă Vasilie. A aprins o casă. Şi-a ars nu numai casa, ci şi şura şi grajdul românului cu nişte mândreţe de bot în ea. Numai minunea lui Dumnezeu că n'au ars şi oamenii din casă. Focul a izbucnit aproape în aceeaşi clipă şi la şură şi la grajd şi la casă. Şi era o secetă groaznică prin August.

— A cui casă era?

— A Podarului, pe ulița Morii, subț Coastă, subț cuibul lui Hudriș.

— Mare ticălos! Nu 'nzadar se feriau oamenii de el, spusei eu, mulțumit că mai puteam răsufla un cuvânt. E ciudat cu câtă satisfacție vorbești uneori de oamenii cari nu-ți plac. Și ce-a avut cu creștinul?

— Ce să aibă? Il bănuia că s'a ținut cu nevastă-sa, cu moarta. Bănueli de om nebun. A Podarului nici gând nu i-a avut.

— Și l-au prins îndată?

— Nu l-au prins, bătășă Vasilie, dar tot satul a știut din ziua aceea că el a dat foc. S'a făcut nevăzut din sat și numai după trei luni l-au putut prinde jandarmii. S'a ascuns, ca o sălbătăciune, în desigurii de pădure și în peșterile muntelui. Când l-au adus în sat, legat în lanțuri, părea un sălbatic. Dar pășea încă apăsat, cu capul drept, și arunca pe sub sprâncenele stufoase, priviri de lup. Șaisprezece ani a robii!

— Șaisprezece ani!

— Da; se vede că i-a fost scris să sufere și pentru chinuirea nevestei. Mi se pare că au fost ascultați și martorii dintre neamurile nevestei... Când s'a înapoiat, nu mai venia cu capul sus. Era mai îndoit de spate decât acum, cu făina în spate. Când e singur se mai îndreaptă. Intre oameni se frânge de șale, de șira spinării. De altfel, cât poate, trăiește singur, ca huhurezul. Dumnezeu să mă erte dar eu de când îl știu, mi s'a părut totdeauna că seamănă cu paserea aceea de noapte, lungă, uscată, urâtă.

— Inc' alte și-a luat pedeapsa, llarie. Ticăloși de-aceștia n'ar trebui să mai iese din temniță.

— Hm! făcu llarie. E adevărat că șaisprezece ani de dubă, nu-i' glumă. Dar, mi se pare mie, bătășul meu, că adevărata pedeapsă numai acum și-o îndură, de când a ieșit dintre ziduri. Îmbătrânește cumplit și cred că n'are s'o mai ducă mult.

Noaptea căzuse, o noapte albăstrie. Puzderie de stele luminau în înălțimi. În răcoarea ce se lăsase fânatele, iarba coșită, răspândeau mireme mai aspre decât înainte. Și greierii cântau mai rar. Liniștea creștea în cer și pe pământ.

În gând începusem să trec în revistă teoriile asupra criminalității și a pedepsei... cu o satisfacție vădită pentru pedeapsa lui Hudriș. Mă oprii și la teoria lui llarie, că pedeapsa adevărată ar fi început pentru „huhurezul“ ăsta, numai după ce s'a înapoiat între oameni, după ce s'a întors în satul lui. Dar câți nu lasă din închisori mai rău decât au intrat! Câți nu ucid ori tâlhăresc din nou, ajunși

în mediul lor de mai înainte. Înțelegea Ilarie că, de doi ani, de când a venit Hudriș acasă, se făcuse mai bun? Cum îi era pedeapsa mai mare? Dacă criminalii s'ar pocăi prin rămânerea lor în mijlocul cunoscuților, dacă n'ar mai fi primejdioși după întâia crimă săvârșită, ar ținea Statele, cu cheltueli mari, temnițele? Nu, acolo, la întuneric și în lanțuri, se înfrânge mai întâi păcătosul, dacă nu-i o stofă deosebită de om, pentru care crima e un impuls natural.

Ne apropiam de sat, se zăreau ferestre luminoase, se auzea lătratul cânilor, când începu din nou vorba cu rubedenia mea.

— De ce spui tu că adevărata pedeapsă a început pentru Hudriș abea după ce s'a înapoiat în sat? Nu ziceai că s'a întors din temniță cu spinarea îndoită, cu capul în pământ?

— Așa s'a înapoiat, bădiță Vasile. Da' să vezi! După ce a stat câteva săptămâni în căsuța lui speriată de pe vârful dealului, ca ursu 'n vizunie, l-am văzut într'o bună zi că coboară în sat, să caute un plug. Era primăvara. Cred că s'a gândit, după săptămânile acele de ascunziș, ca și dumneata, că și-a luat pedeapsa, că are, de-acum dreptul să iasă între oameni, să trăiască! Dar nime în sat nu i-a dat plugul cu boi să-și are, nici împrumut, nici pe bani. Oamenilor nu le mai era frică acum de el, ci scârbă. Am văzut. Și când a mai făcut o încercare pentru un car, să-și aducă lemne din pădure, — la fel a pățit. De atunci s'a retras ca o sălbătăctune iarăși în vizunta lui. Dar nu ca o gadină gata să sfășie, ci ca una împlânzită până la frică. De-atunci își cară în spate lemnul din pădure, de-atunci își sapă petecul de moște cu hârlețul, cu săpoiul unde e mai pietros și fuge de oameni. Nici cuvântul nu mai cutează să-l spună întreg, limpede. Nu intră 'n crâșmă, nici în biserică. Și numai Dumnezeu sfântul știe cum trăiește! Da, bădiță Vasilie, acum se canonește el cu adevărat! Acolo, la întuneric, în lanțuri, cine l-a cunoscut? Și cine era mai bun ca el? Dar aici vede că-i scos din rândul oamenilor. Vede, în fiecare zi, și de-aceea fuge de lume ca un ciumat.

— Bine, Ilarie, dar când legea iartă, nu crezi că iartă și oamenii?

— Oamenii poate să ierte, bădiță Vasilie, poate iartă chiar înaintea legii. Dar una-i tertarea și alta e împăcarea. Satul nu se poate împăca cu el. Nu-i vrea nime răul, — dar pentru sat e tot atât ca și când Hudriș n'ar mai trăi. Sunt fapte, bădiță Vasilie, prin care te scoți singur din rândul oamenilor. Utma numai a ta poate fi, și n'ai dreptul să tragi la judecată pe nime pentru părăsirea în care trăești.

— Dar mila de cei nenorociți ? Dar legea creștinească nu poruncește altfel ?

— Poruncește, — e adevărat. Dar din suflet nime nu-i dorește rău. Poate trăi încă o sută de ani. Dar nu mai poate fi în rând cu oamenii cel care n'a fost om, ci fiară. Hudriș cunoaște acum legea asta, bădiță Vasilie, și de aceea l-ai vă ut că numai odată cu inserarea a plecat la drum. Când poate, noaptea lucrează, iar ziua se ascunde. El a înțeles de-acuma partea lui pe pământ. În cer e altceva ! Acolo Dumnezeu judecă, nu omul.

Ascultând încă multă vreme pe rudenia mea, o clipă îmi veni gândul : Orice crimă e ireparabilă. Orice ispășenie nefindestulătoare. Zadarnică e întreaga nizuință omească de a-l aduce pe criminal în rândurile oamenilor. El e însemnat pe frunte ca și Cain, și oamenii nu-l mai primesc. Îl așteaptă craca de care să se spânzure, sau mila Domnului. Indușoșarea, mila rusească, așa cum o cunoaștem din scriitorii ruși, pentru criminali, — îmi spuneam mai departe — nu poate fi un simțământ normal, firese.

Iată cât de limpede îmi dovedește Ilarie izolarea pe vecie a celui ce a încălcat violent legile firei.

I. AGÂRBICEANU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Un „prezidente ghe tătului confuz“.

— Scenă din nordul Sălajului —

Sînt ani de-atunci! Bram, rogu-te Doamne, fruntaș: director artistic al Societății teatrale din Ardeal și Banat. În presa ardelenescă se dase, câteva zile la rând, o bătălie cruntă.

Prietenul Octavian Tăslăuanu se războia la cuțite cu Dimitrie Birăuț, pentru... „Luceafărul“.

Cel de-al doilea m'ar fi amestecat bucuros în polemie, în calitatea mea de inițiator și fost editor al revistei. Fără regret fie însă spus, nu i-am împlinit dorința. Însfârșit, într'un articol radical Tăslăuanu îl aranjează pe vechiul său „binevoitor“, privind din parte-și chestia drept „încheiată“.

La câteva săptămâni după tragica decapitare a lui Birăuț (redactorul starului „Poporul Român“ din Pesta), subsemnatul colindam, în calitatea de „Apostol al Thaliei române“ prin extremul nord al Ardealului, înființând aproape zilnic câte-un „comitet teatral filial“.

Într'o zi geroasă de iarnă, mă găseam în orașelul X. Deși pe-afară, vorba ăluta, trozneau copacii de răcoare, eu asudam de-abinele în fața „inteligenței“ adunate în „Casina“ română, îndemnând'o bărbătește să-se nroleze supt stindardul Thaliei și celelalte...

Bram chiar în totul discursului, apelând cu toată puterea elocinței mele la chimirul mult atacat al cărturărilor noastre... deodată, mă pomenesc că cineva mă bate pe umăr. Întrerup pe-o clipă discursul, mă întorc: un obraz rotund ca luna plină îmi zâmbește binevoitor,

întinzându-mi cu dreapta o hârtie de-o sută, iar cu stânga făcându-și pod peste gură, 'mi șoptește, la ureche:

X — Fapche, domnule șefredactor, nu voarbe... poftim taxa ghe vîajă și scuză, che rog conturbarea 'n ghiscurs!

Ce era să fac? L'am scuzat, am continuat și după o vreme isprăvind, am rugat asistența să-și aleagă, more patrio, un președinte ad-hoc.

Rugăminte aproape de prisos, fiindcă în principiu președintele era ales, din moment ce-mi pusese suta 'n mână. Nici nu se putea alege om mai vrednic, decât marele proprietar și harnicul negustor de cornute, care-mi intrerupse discursul cu un gest atât de... semnificativ.

Ales cu aclamație, inimosul Român a intrat, stante pede, în președinție, deschizând ședința c'un discurs care-a răușit să creeze 'n sală o adorabilă confuzie, furnizând lui Dimitrie Birăuț, care sta liniștit în Pesta, un uragan de aplause.

Reproduc întocmai memorabilele lui cuvinte:

„Mulonorată intelijință coadunată!

„Ilustre domnule secretar general și șefredactor(?)!

Noi, tăști intelijenții, cari urmărim mărșul și ghesfășurarea culturii noasche naționale, înălăjem bugă' ghe biște greutățile și ghiscultățile cari le întâmpină conducătorii noșchii, pe tăche lăturile acchivității ghesvoltate.

Gheacée, nu țre mirăm absolu' ghe fêl mă rog, dacă persoane ca domnu Tăslăuanu ghe exemplu cari stau veci-purure la masa vèrghe în muzeumul Asociațușii Transilvașne — dacă ușit ca aieștta zic, atacă ghe tătului vèhèment pe-alți oameșii ghe treabă, cari mișcă și ei, barăm o sfărmă, socochelile noasche rumășnești (mișcare și oarecare nedumerire în sală).

... Amù, dac'am intrat odat' în polichica militante, apo' treabă mă rog a face ex prezidio decherăcțiunea eăchegorică, cumcă nu consințim absolu' ghe fêl cù acuzăle totalminche nemotivache ale aiestui domn, pentrucă iacă doamșnelor și domșnilor exemplu viu cumcă cișne lucră în vicia nășiușii și cișne stă mă rog pe ghivan și pipă comohizând în palatul nașional ghin Sibii?! (șoapte și mare mișcare între asistenți)

Deghem, mă rog frumos, pe omu aiestu ighealist, pe domnul, șefredactor al ziuariului „Poporul Român“ ghin Pèsta, că imblă 'n scop nașional tăttă țara, nòtandum, amù 'n cap ghe iarnă!

Apo' glumă-i acée, mă rog frumos? Că stă să-ți plesnească obrazu ghe jer, că'-ci ieși bună-miche numa 'n odòr...

Ergo, cri'că'oiu întâmpina consentiménchele dumânilor voasche unânime, exclamând, ex offo, în prezenția tuturor domânilor coadunași:

— Trăiască neobositul Apostol al Thallei rumâne și secretar jeneral al Asociăctuiii ghe teatru rumân ghin tătă Ungarie!

Trăiască Domnul șefredactor al ziuarului pestan: Dimitrie Paul-Birăuș! (Căștva din bunii mei prieteni și cunoșctii isbucnesc în răs; nedumerire parțială, alături de aplause aproape generale).

Mă ridicai numaidecât să lămuresc confuzia prezidențială, dar cum imi cășcai gura, cum fu astupată de uiforul aplauselor binemeritate:

— Bravo Birăuș!... Trăiaaaască!!

A. P. BĂNUȘ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Baladă veche și modernă.

Sultanul din... îi spuneți cum veți vrea —
Povestea-au zămislit-o muzulmanii —
Și vrednică de răspândit e ea,
Și-acum, la noi, n'au învechit-o anii...

Sultanul din Lahore dat-a svon
La lume-țară: vrea să-și ia softe!
Fecioarele să-i vină lângă tron —
Dorința-i e s'aleagă dintr'o mie...

Mai întrebați de s'a pornit convoiul?
Din zeci și zeci de locuri mărginașe;
Din țări îndepărtate chiar, ca roiul...
Cătau părinții chiar copila 'n fașe!

Și mi-au bătut la poarta sultănească
Țați mulți, ținând odoru' ales, de mână,
N'a fost fecioară ce să nu dorească
In raiul pământesc ca să rămână.

„De cine vrut-a soarta să mă lege?”
Pășind încet, un deget la bărbie,
Sultanu'-a întrebat, „vreau a culege
Din zeci și zeci, din sute, dintr'o mie.”

Și-atuncea țaii, mamele și frații
Au desgolit odoarele prețioase —
N'aveau nimic pe ele, făr' doar grații;
Cățelafai ochi, mâni mătăsoase...

Ce sân pietros, ce umblet de gazelă,
De Odaliscă șolduri sculpturale —
Ce brațe 'ntinse (cătră cer o schelă!)
Narcotici ochi, ce te privesc agale...

De-ai fi avut puțința — o chimeră! —
Ca să îmbini frumseșile deolaltă,
Un Praxitel să fil, ce vrea și speră
Frumosul să 'ntrupeze 'n tact de daltă!...

Ce maiestos pășea, cu ce ardoare,
Sultanul al-gea, în pas încet,
Si cum oftau trimisele: „E soare!
Ce trup frumos, drept, ca un minaret!”

Deodată ochiu-i viu se odihnește —
Peste sprâncene-și duce palma pod,
„Te-apropie”, zice, fata lin roșeste.
„Din ce ținut ești fericitul rod?”

Atunci fecioara ochii-i de migdală
Sultanului în ochii blânzi tribut i-a dus,
Cu mâinile pe-un sân de portocală:
„În Șiras tatăl meu este supus!”

Era 'mbrăcată-avea în căutătură
Un ce nostalgic vis ispititor,
Ostrov preafericit, lipsit de ură,
Iar pasul ei... de rândunică sbor.

Privirea lui adânc a săgetat-o,
Pleoapele-i închis-au o hii ei —
Sultanul în azur a 'nvieșmântat-o,
Părându-și sie-și zeci de... Prometei!

Si cum stetea trimisa, 'nflorată,
Cu ochii 'nchiși, cu sufletul ce-adastă,
Sultanul prins-a mâna, zis-a: „Iată!
Pe ea vreau de acum s'o am nevastă!”

L-au întrebat: ce te-a atras, Stăpâne?
„M'ademeneste”, — a zis „pudoarea ei de fată.
Ea mi-a păstrat ceva suav pe mâine!
Nu-i goală,-o ghicitură deslegată!...”

* * *

Aceste versuri nu le spuneți, voi,
De vă aflați 'a casino, pe plajă,
În sala de tango, o să-mi aveți apoi
Războiu cu cei „mondeni”, lipsiți de urajă!

Si 'n ziua de-azi, tu, bard, o, nu 'ndrăzni
Ca să ridici splide metereze
Sultanului — Tarpeia e aci!
Sau — dacă scapi — au să te lapideze!...

1925, Sovata.

HORIA PETRA-PETRESCU.

Mișcarea culturală.

În țară.

Cronică Ilterală.

Dela Redacție. Abonații și cititorii noștri sunt rugați a socoti numerele prime din acest an ale Transilvaniei ca o nizuință spre mai bine, iar nu drept o realizare care ne-ar mulțumi și pe noi. Avem încă multe greutăți de biruit, dar sperăm că, cu ajutor secțiilor științifice-literare ale Astrei, vom putea să dăm numere tot mai bogate și mai variate, — asemenea și o execuție tehnică mai superioară. Cluj

*

„Ciuleandra“: Roman de *Liviu Rebreanu*. (Recenzie.) Apariția „Ciulendrei“ nu înseamnă o ridicare a romanului românesc peste linia care ajunsese, și nu însemnează nici aceea, că autorul ei s'ar fi întrecut pe sine.

„Ion“, cel dintâiu roman al dlui *Liviu Rebreanu*, ne-a dat, într'o îmbrățișare unitară de-o neobiceiuită largime epică, romanul psihologic și cel social, cari nu izbutesc totuși să se topească definitiv, lăsând impresia de lipsă de unitate în concepție, — din care a rezultat defectul de compoziție al romanului „Ion“.

Uimitor de concentrat asupra lumii sufletești, pe care o analizează cu o stăruință și cu o izbândă desăvârșită, în „Pădurea Spânzuraților“, dl *Liviu Rebreanu* realizează romanul psihologic, în care puterea mistică, pe care o are naționalismul în transformarea sufletului, se concretizează sever și logic, făcând din acest roman și un model de perfecțiune al compoziției.

În „Adam și Eva“ încearcă să dovedească ideia — să-t zicem filosofică — că adevă, sărmana noastră vieată, rătăcită notă muzicală, e condusă tainic de ceva ce se ascunde în

noi, și nu-și găsește repaos deplin, până când, de undeva, din lumile interplanetare, nu se va întrupa o altă vieată, sortită și aceasta rătăcirii fără odihnă, cu care se va asocia, găsindu-și astfel pacea și realizând întâiul și ultimul acord. Dar, cele șapte povești tragice, care se aștern una peste alta, intrupând sentimentul erotic, felurit, alor șapte civilizații, nu adăncesc cu nimic ideea și nu o rezolvă, făcând din acest roman al dlui Liviu Rebreanu, un roman neizbutit, dacă se numește roman, dar lăsându-i meritul de valoroasă lucrare epică, în care întâlnim scene epice deosebite, impresionante prin noutatea obiectului de inspirație, dar mai ales prin atmosfera tragică pe care o lasă în suflet.

În „Ciuleandra“ dl Liviu Rebreanu aduce tot ce a dovedit până acum: intențiuni de analist, predilecție pentru teme cu colorit mistice și stilul dsale.

„Ciuleandra“ este un roman psihologic. Vom avea deci în față desfășurări de stări sufletești. Romanul se poate împărți în două părți. Până la pagina 215 (Cap. XXII.), întâia parte; restul, 80 pagini, alcătuind partea a doua. În partea întâia se fixează planul și se creează atmosfera, în care se va desfășura acțiunea. Puiu Faranga omoară pe nevastă-sa; e internat în sanatoriu condus de doctorul Ursu și trei săptămâni meditează, în vălmășagul preocupărilor zilnice, asupra motivelor crimei lui. Pare că le-ar fi găsit: în ereditatea-i criminală, care i-a cauzat nebunia lui: autoarea crimei.

În partea a doua se urmărește analitic sufletul lui Puiu Faranga, ajuns într'un stadiu de vădit dezechilibru sufleteș, până la totala lui deschilibrare, care va fi înnebunirea lui.

Să-l urmărim:

În sufletul lui, rezistent, care oricât de vinovat ar fi fost, totuși cerca o justificare și o desvinovățire, punând vina pe strămoșii săi (Cap. XXII.), se introduce o notă de delicateță, neînfrâșată până acum, decât întâmplător, când a însoțit cu o rugă caldă cortegiul funerar al Mădălinei: simte păcatul pe suflet, greu ca o piatră de moară: „greu e păcatul pe suflet, Andrei, și tare apasă!“ zice el gardianului Andrei Leahu, înainte de a porni la culcare (Cap. XXII. pag. 222).

Acestei delicatețe sufletești i-se alătură o slăbiciune. Are averțiuni superstițioase. Cifra 13 îl preocupă și-l ametește; o caută în jurul lui, în momentele vieții lui și ale Mădălinei... și-l îngrozește. Sufletul pornit odată pe povârniș, se duce mereu. Visează noaptea pe doctorul Ursu, doctorul sanatorului. I-se pare că-i dușmanul său: „Doctorul! Doctorul! Tatăl... Mă urmărește, să ști, e adevărat! E dușmanul meu!...“ (Pagina 234.). Sufletul se deschilibra mereu. Alături de suflet, se slăbia și trupul: „Plângea cu sughițuri mari, cu capul pe pieptul bătrânului“ (Pag. 234).

Din vorbă în vorbă cu Leahu, află, că și doctorul Ursu e din județul Argeș și încă din Dărzari, satul Mădălinei... l-se păru ciudat! „Va să zică doctorul Ursu e din satul Mădălinei! De aceea s'a interesat atâta, mereu și numai de ea!...” (Pag. 240). Simțim, că în sufletul lui Puiu s'a încuibat o îngrijorare nouă! Un nou pas pe linia desechilibrului sufletesc.

În urma conversației cu doctorul, conversație răscolitoare de amintiri, îl obsedează amintirea jocului Ciulendrei. Vrea să-și amintească melodia. *Deci, după obsesia numărului 13, — obsesia melodiei Ciulendrei.* Află melodia, încearcă jocul și isbutește să-l joace. Andrei se închină la vederea sdroabei lui Puiu. E nebun? Nu! Dar omul nu mai e stăpân pe sine. Se îndoieste de refacerea lui sufletească (Pag. 257). Puiu în acest moment are conștiința desechilibrului său sufletesc!

Întâlnirea cu mama Mădălinei, în cabinetul doctorului, i-a adus vie, în față, figura Mădălinei, umplându-i sufletul de iubire și de durere. Amintirea sufletului ei l-a făcut să plângă: „simțea o durere continuă în creeri” (Pag. 269). Un singur prilej potrivit și par'că așteptăm, să-i vedem sufletul revărsându-se în desăvârșită disordine.

Din vârtejul întrebărilor, care îi răsărise în cap, după întâlnirea cu mama Mădălinei, s'a desprins vișoroasă una singură: „Doctore, dta ai iubit pe Mădălina!” (Cap. XXIX). Întrebarea formulată precis și afirmativ ducea cu sine *iubirea* pentru Mădălina și *teama* că cineva, afară de el, a mai iubit pe Mădălina... Răspunsul afirmativ al doctorului, pe larg, cu amănunte, îl atâță cu fiecare cuvânt. Spovedania doctorului vântură în sufletul lui Puiu *valuri de iubire și de gelozie sălbatică*, manifestată într'un sentiment de mândrie personală, că totuși, el, Puiu, este triumfător în lupta pentru Mădălina, pentrucă „decât să fie a altuia, mai bine a sfărâmat-o”... „Eu totuș am iubit-o mai mult, doctore! Am iubit-o atât de mult, încât am și omorât-o”. — „Acum știu și de ce am sugrumat-o, doctore! Acuma înțeleg, că din pricina dtaie am omorât-o! Numai din pricina dtaie!” (Pag. 279).

Descifrăm aici: iubire, gelozie, ură, — liniștindu-se aparent în *sentimentul mândriei personale, triumfătoare*, care se înstăpânea tot mai mult peste haosul sufletului său.

Alături de acest sentiment al mândriei personale, că el este triumfătorul; alături de indiferența posomorâtă, cu care privia *acum* lumea din jur, în sufletul lui svâcneau accente din melodia Ciulendrei și 'n creeri i-se construia un plan, pe care avea să-l spună doctorului, deschis, nu între patru ochi. „Ce patru ochi?! — zise el *disprețuitor*. Mântuirea adevărată nu se obține cu declarații între patru ochi. Numai spovedania publică spală păcatele, doctore!” (Pag. 286).

„Deaceea m'am hotărât, să declar în fața tuturor, pe conștiința mea și pe cuvânt de onoare, că nu sunt nebun și că pentru ce am făcut, doresc, să ispășesc!” (Pag. 287).

„Nici o ezitare, domnule doctor! Te rog, să iai notă imediat, că eu nu sunt nebun” (Pag. 288).

Sentimentul mândriei personale s'a formulat aici precis. Și fiindcă doctorul întârzie, să recunoască și el, că nu este nebun, Putu se infurie și „deodată se repezi ca o fiară la gâtul doctorului, cu mâinile încheștate, răcnind: Tacii... Tacii... Tacii!” (Pag. 288).

Moment suprem de ură pornită dintr'un încordat sentiment de mândrie personală, rănită în ce avea mai scump, în tubirea sa. Echilibrul lui sufletească s'a descompus cu totul. Aruncat în celulă, începu să joace Ciuleandra... Juca și fredona, scaldându-și sufletul în fericirea, pe care i-o da, poate... conștiința triumfului său. Innebutise.

Am stăruit în felul acesta asupra desfășurării romanului, ca să se vadă limpede, că desnodământul: innebunirea, e la capătul unui proces sufletească, care se poate urmări ușor și pe care ea îl încheie. Omorul e punctul de plecare. Romanul trăește din înfățișarea aceluia sbucium sufletească, care umple spațiul dintre aceste două momente: omorul și innebunirea. Că la baza omorului a fost, o *sdruncinare trecătoare de nervi*“ cum i-s'a părut, o vreme, doctorului Ursu (Pag. 293), sau, că avem de a face cu o *stare permanentă de desechilibru sufletească* (manifestată sub forma unei gelozii tainice), nu intră în intențiunile romanului să ne-o dovedească.

Oare cauza omorului a fost într'adevăr o dispoziție eriminală, care a găsit, pentru desvôltarea ei un teren așa de potrivit în sângele nobil și degenerat al familiei Faranga? Ori, doar, cauza adevărată a omorului a fost gelozia, care într'un moment de nervozitate s'a concentrat, dând un ultim și biruitor asalt asupra sufletului lui Putu Faranga? Răspunsul la aceste întrebări n'are să se caute în urmărirea analizei sufletești, înfățișate aici. Aflarea *adevăratului motiv* al omorului nu interesează câtuși de puțin. Înfațișarea stării sufletești a lui Putu Faranga, de după omor până la innebunire, este scopul romanului. Asupra stării lui sufletești, din clipa omorului, se poate arunca doar o lumină desprinsă din urmărirea sufletului lui, dela omor încoace.

Avem deci un roman de analiză sufletească.

A isbutit dl Liviu Rebreanu să ne introducă în interiorul vieții ce ne interesează; s'o vedem pe dinlăuntru, s'o putem urmări pas de pas, s'o simțim desfășurându-se ca pe una *prezentă*, vie, începută, crescută și sfârșită în fața noastră? Căci numai așa putem verifica și identifica cele spuse de scriitor. În cazuri ca și acestea nu mai credem pe cuvânt. Pentru aceasta trebuie, să fim lăsați, să intrăm noi în sfânta

sfințelor, în interiorul vieții, vecinic prezenți și analiști : noi, nu scriitorul. Ce face însă domnul Liviu Rebreanu? În toată partea întâia a romanului, (până la pag. 215) în loc de viață interioară și prezentă, ne prezintă una exterioară și de demult, — care trăiește prin descriere și narațiune, sau prin demonstrațiuni reci și lipsite de emoțivitate. Dovadă : toată partea întâia și mai ales capitolul XXII, corolarul acestei părți... Trăim în lumea amintirilor... Cum a cunoscut Putu pe Mădălina... Hora... Ciuleandra... Dispozițiile lui criminale... și la lumina tuturor acestora răsare concluzia : „Doctore, am descoperit pentru ce am omorât pe Madeleine“...

„A fost greu, firește — surâse Putu, satisfăcut de neîncrederea lui. Nici nu mă mir, că nu crezi. Cu toate astea, am descoperit. După lupte grele și mari sbuciumări sufletești. A trebuit să-mi scrutez întreg trecutul, faptele, gesturile cele mai mici... a fost o muncă titanică !“

În clipa această suntem dornici să vedem, să pipăim viața. Dar :

„Puiu, cu multă introducere și copioase amănunte spuse cum a ajuns să-și dea seama, că e împovărat cu o cumplită ereditate criminală și cum aceasta a tot râvnit să se manifeste până a izbucni în uciderea Madeleinei... Povestind se făcuse mai palid, îi tremurau mâinile, păstrând însă pe față mereu un surâs de martir.

— Acum toate sunt clare în mine, ca lumina soarelui. — adaugă cu o strălucire extatică. *Nu-ți închipui și nimeni nu-și poate închipui ce îngrozitor a fost, când a trebuit, să-mi dau seama... etc.*

Acest fragment este doveditor pentru procedeul de realizare întrebuintat de dl Liviu Rebreanu în analizarea stării sufletești a eroului său. O fi fost grea, firește : o fi fost titanică munca ; o fi fost îngrozitoare clipa, când Putu a trebuit să-și dea seama. Admitem aceasta, ba mai mult, o pretindem aceasta, pentru că concluzia la care ajunge Putu : „Adevărul adevărat e, că sânt nebun“ (Pag. 215), e sinceră, nu e o minciună intenționată, e urmarea unei clipe grele, trăite. E, în ordinea psihologică a sufletului lui Putu, întâiul moment, în care se manifestă desechilibrul său sufleteș, care va spori și se va încheia în partea a doua a romanului (după capit. XXII). Dar dacă o admitem aceasta din punct de vedere logic, noi nu ne putem atașa sufletește faptului înfățișat aici, pentru că nu vedem și nu simțim elementele din cari s'a constituit... Amintirile lui Putu curg în sufletul lui, le trăiește mai mult el. Cefindu-le, n'avem senzația unei vieți prezente, în stare să ne fure în ritmul ei... Rămânem bieți spectatori pe țârm, gândindu-ne la ce va fi, poate, în sufletul celui ce se luptă cu valurile mării... Emoțiunea noastră depinde de câtă putere emoțivă e în noi ;

scriitorul n'are meritul de a ne fi provocat. Aceasta, pentru că dl Liviu Rebreanu rămâne: descriptiv, narativ sau demonstrativ, dar nu analitic.

Dacă putem urmări evoluția dezechilibrului sufletesc sporit și desfășurat în toată nuditatea lui, în partea a doua a romanului, și dacă putem justifica și noi toată tragedia sufletească a lui Pulu Faranga, înfățișată aici, nu o putem face aceasta în capitolele cele multe în partea întâia a romanului. Din pricina procedurilor de realizare. Romanul ni-se prezintă astfel: desăvârșit din punctul de vedere al concepției, dar defectuos ca realizare.

Simplificarea stilului, în general, se amornizează cu sobrietatea fondului și nu i-am face nici-o obiecțiune din lipsa ornamentelor, dacă uneori s'ar coborî sub linia eleganței, care s'ar putea obține prin un astfel de stil, adaptat unui atare fond, ca și al romanului de care ne ocupăm.

Iată pentru ce spuneam că dl Liviu Rebreanu, cu acest roman a adus numai ceea ce cunoaștem la dsa din celelalte romane; aceleași aptitudini și aceleași defecte. El sporește numărul romanelor, dar nu adaugă nimic la gloria romanului dlui Liviu Rebreanu.

GEORGE ȘERBAN.

*

Idei, oameni, fapte:

Brătescu-Voinești. Societatea scriitorilor români a serbătorit de curând pe Dl. I. Al. Brătescu-Voinești, din prilejul înființării alor cincizeci de ani de viață. Inițiativa abea luată, presa și revistele noastre s'au pus pe lucru, așa că în ziua serbătoririi ziarele, iar revistele în numerele cele mai recente, au contribuit cu articole elogioase, cu studii impresionante la serbătorirea celui mai plin de noblețe dintre prozatorii români în viață. Opinia publică a primit cu satisfacție această prăznuire; cititorilor constanți ai lui Brătescu-Voinești li s'a părut că li se dă și lor o satisfacție.

E în de-obște știut că cei mai capabili, cei mai dotați dintre cititori, nu trec așa de îngrabă la arhivă operele scriitorilor favoriți, cum e îndatatinată să procedeze adeseori critica noastră. Dacă ar fi să apreciem pătrunderea unui scriitor de talent în preocupările cititorilor, creșterea sufletească pe care el o produce în spirite, numai după îndeletnicirea cu opera lui a criticii noastre, ar trebui să ne constituim în excepție dela regula generală în ce privește conștientul contact sufletesc dintre cititor și opera literară favorită.

Dela unire de câteori s'a mai putut întâlni numele lui Brătescu-Voinești în critica românească? Unde sunt studiile pe care le-ar fi meritat opera lui? A fost pomenit cu laudă

cu prilejul încununării lui cu premiul național de proză și aproape atât. Critica și darea de seamă foiletonistă nu îmbrățișează la noi decât noile talente, pentru a le anunța, dar mai ales pentru a le clasifica ca aparținătoare diferitelor cenacle literare, pentru a nu vorbi de școli literare. În evoluția lui ulterioară scriitorul tânăr poate fi sigur de soarta ce-l așteaptă, uitarea grabnică a criticului român. Bine înțeles dacă nu intervin alte motive, mai puțin literare : o recunoștință, o prietenie, interesul de-a argumenta pentru estetica în slujba căreia e pus cenaclul.

Brătescu-Doinești n'a fost prea multă vreme onorat de critica noastră, deși, dela început a fost unanim recunoscut, deși avea cea mai bună recomandare de-a intra în literatură: *Convorbirile literare cu Titu Maiorescu*. El însuși, sincer cu sine însuși, nu și-a dorit reclama ; plin de nobleță și discret, nu a căutat-o.

A fost bucuros să știe că a reușit să deștepte un gând, să miște o simțire, să înduioșeze un suflet, să umple cu neliniștea sa etică, în vecinică nisuință spre mai bine, sufletul cititorului.

El știa, simțea, că artistul adevărat în orele de creație să dăruie, și-i plăcea să afle că darul lui a fost primit. Iată ce un talent adevărat va aprecia totdeauna mai mult decât teoria savantă a criticului care-l diseci și-l catalogează, distingându-l e un număr de clasificare.

Și bucuria ce naște din conștiința ce s'a coborât în sufletul cititorului și a vorbit încă blând și discret, Brătescu-Doinești o poate avea deplină.

Pușini, sunt scriitorii a căror operă citită să lase în suflete sentimentul de stimă și chiar pe cel de recunoștință. Ca și când i-ar fi făcut un mare bine cititorului. Iar operă lui Brătescu-Doinești deșteaptă în cititor amândouă aceste sentimente. E, credem, cea mai mare dovadă și de talentul scriitorului, și de folosul operei sale.

Recunoștința ni se trezește în suflet citindu-l pe Brătescu-Doinești, pentru că ne nobilitează, ne face mai oameni. Trezește tocmai simțemintele cele mai fine, cele mai delicate, — acele care în vâltoarea vieții, sunt, de obicei, uitate, călcate în picioare, lipsite de condițiile în care ar putea crește. Într-o existență brutală, prin scrisul lui Brătescu-Doinești, ni se dă posibilitate să trăim partea cea mai nobilă din noi; să ne înduioșem de ea, întrezărind posibilitățile ei de dezvoltare, să ne însuflețim, să ne inspirăm. El ne dă *umanul* și încă în cele mai fine, mai discrete calități ale lui.

Premisa e logică: distincția spirituală a scriitorului, înzestrarea lui sufletească tocmai cu acele calități pe care le deșteaptă în noi, calități neasemănat mai fine, mai sensibile, mai vibratoare. Pentru că ele au prins mai întâi imponderabilul

spiritual pe care-l deșteaptă mai apoi în noi. El e distincția finețea, noblețea, fără intermediu; noi suntem din toate acestea atât cât ne lasă înzestrarea noastră particulară.

* * *

Când îl vezi pe Brătescu-Voinești că se strecoară pe culoarele parlamentului, în urmarea slujbei ce împlinește, — al impresia că umblă în vis, că alunecă să nu fie observat, sau că vede mereu ceva înaintea lui, sau în sine însuși, — ce nu-l mai lasă a-și da seama de realitate.

E o finețe...

Și ce contrast între ușoara lui alunecare, și pasul greu al politicianilor cari calcă pe teren solid. Așa de mult sunt aceștia din lumea asta, așa de mult e Brătescu-Voinești din altă lume.

Da, din altă lume! Din lumea eroilor operilor sale, eroi uitați, modești, plini de suferință, delicați în simțire până la durere, arzând totuși de ideal, cufundați în viziunea unei vieți mai umane. Sunt copiii lui, și tatăl lor nu poate fi altfel.

Sunt așa-numiții „învinșii vieții“, neadaptabili, deși, după credința noastră, ei sunt *biruitorii vieții!* Nu există altă biruință în agitata și scurta viață a muritorului, decât realizarea în gând, în dorință, în nizuință, dar mai ales în faptă, a unui strop de umanitate. Atâta e aportul adus de noi vieții, atâta e îmbogățirea ei prin noi, chiar dacă — cum se și întâmplă, — cădem înfrânți.

Aceasta e biruința omului chiar în căderea vizibilă sub piedecile grele. Cealaltă biruință, a avuției, a forței, a disprețului, a urii, — e biruința animalului din noi, — și ea nu îmbogățește nimic viața.

Cititorul rămâne cu sentimentul stimei și al recunoștinții citind pe Brătescu-Voinești, fiindcă și în cel mai rău din noi nu-i stins cu totul focul divin, sămânța a ceea ce numim uman. Exemplare de elită, — unele — sunt mistuite zilnic de acest foc. Trăesc în alte lumi, le descoperă în ei înșiși, și povestindu-le le trezesc și în alții.

Cât de îngrozit a rămas Brătescu-Voinești, omul ce trăia în alte lumi, — la deslănțuirea războiului mondial!

Omul ce trăește în alte lumi, împins aici de structura lui sufletească deosebită de-a oamenilor de toate zilele, de structura în care se țes moștenirile străvechi ale familiei, neamului, — nu se poate mulțumi cu vibrațiile mai fine, mai discrete ale umanului din el... Singur între atâția dintr'altă eroială, — el își va întruchipa și un sistem de gândire, care să-l legitimeze, să nu-l arate nebun între atâția oameni cumiși...

Brătescu-Voinești și-a clădit acest turn în care se adăpostește. Poate spre el nizuește când alunecă plutind ca în vis prin culoarele parlamentului, între atâția înși gret de realitate ?

* * *

În Brătescu-Voinești s'a cristalizat distincția unei fatregi clase sociale și anume distincția în calitate a ei cea mai superioară: nobleța gândului, a simțirii, a felului de-a imagina și a reacționa. Poate nici unui alt scriitor român nu-i repugnă în așa măsură brutalul, trivialul. Lui Brătescu îi cauzează oroare fizică.

Cărțile lui sunt pure, am spune de-o puritate ascetică dacă n'ar fi totuși caldă, binefăcătoare, vie. E o puritate organică, necăută.

Și pur îi este stilul. Pur și clar, fără cotituri căutate, fără povara zadarnică a înfrumusețării meșteșugite...

Și din paginile volumelor lui ne urmăresc mereu atâtea vieți, unele abea schițate, dar pornite la un drum despre care ne putem da seama înșine, unde duce. Sunt tipuri de intelectuali frământați de viața de azi, de boerinași rămași din veacuri, cu nostalgia vremurilor trecute, de femei aproape sfinte în simplitatea dorințelor... Gândiți-vă la „Măgheranul“!

Delicateța simțirii abundă pretutindeni. Gândiți-vă la „Microbul“, de „Puiul“, la „Niculăiță Minciună“.

Este Brătescu-Voinești și un mare artist al prozel? Nu știm să fi tăgăduit cineva. Recitiți-i nuvelele! Recitiți „Călătorului“ îi șade bine cu drumul.

Ar fi putut zugrăvi moravurile noastre semicivilizate, continuând pe Caragiale? Ni se pare că da! Câteva dovezi avem. Dar trebuia să aibă altă construcție sufletească: mai puțin fină, să nu-i repugne în așa măsură trivialul, brutalul. Subt satira lui Caragiale ni se pare că zace un dispreț sângeros, mortal, pentru nenorocii de Lae și Nae...

Ar fi putut zugrăvi pătura țărănească? Răspundem asemenea afirmativ. Câteva notițe din „Carnetul unui judecător“, sunt dovadă.

Dar Brătescu-Voinești a scris și a publicat mereu sub supravegherea simțului său de autocritică. Ce a tipărit — va rămâne, pe când multe din volumele pe care alții le-au îmbulzit pe piața literară nu vor mai fi însemnate în istoria literaturii.

L. AGÂRBICEANU.

*

Dela o epocă la alta. Generația azi în plină formare intelectuală, etică, artistică, pare uneori a crede, prin câteva glasuri tinere, că nu mai are nevoie de valorile trecutului,

chiar a celui mai apropiat, când e vorba de crezul vieții lor, că acesta s'a născut numai acum, sau că, prin mari chinuri sufletești, se naște din însăși noua lor sensibilitate în fața lumii și vieții, se desprinde din drumurile noi ale gândirii contemporane.

S'ar părea, după impresia acestora că o epocă se poate schimba brusc, se poate face o trecere dela una la alta într'un salt mortal, și nu se ține seama că, în regulă generală, sămânța care încolțește azi a fost aruncată ieri, că sensibilitatea în creștere acum, a existat în câțiva viețuitori ai epocii pe care o credem închisă, deși ne dăm bine seama că suntem frământați adeseori de gândul și simțirea unora cari au creiat înainte cu treizeci — patruzeci de ani, cari, poate, trăesc și creiază și azi.

La vârsta de douăzeci de ani, când cei mai bine înzestrați se sbat să-și găsească drumul propriu în viață, ca sensibilitate și concepție, nici nu se poate avea pretențiunea de-a fi zidit tu lumea din nimic, deși se poate foarte bine să fii între cei ce frământă deschiderea unei epoci noi.

Dar simplul fapt că ai, la această vârstă, pe autorii tăi favoriți, filosofi, poeți, estești, e o dovadă că epoca nu începe cu tine, că sămânța care rodește acum, a fost mai de mult aruncată, dar n'a găsit până acum teren prielnic pentru rodire.

Și, nuanța aceasta poate fi înșelătoare pentru cei prea pripiți a lega de ei și generația lor începutul unei epoci.

În mod virtual noul crez există încă înainte de-a se stinge o epocă. El e și vestit de sufletele cele mai bine înzestrate dela sfârșitul unei epoci. Experimentarea, punerea în practică vieții a unei anumite concepții, îi arată, după o anume vreme, toate scăderile și lipsurile, primejdia chiar, — mai ales din motivul că nimic nu ajunge pe mâna omului ce să nu degenereze cu timpul, să treacă în esces, să ajungă la decadență. Și, către sfârșitul experimentării unei concepții de viață în general, când s'a trecut de mult peste epoca de înflorire a ei, — gânditorii și artiștii a căror omenire e să aprindă mereu pentru omenire focuri noi în locul celor ce se sting, desfășură noul steaguri, vestesc din trîmbițe noi. Dacă epoca nouă nu începe de obicei *atunci*, — și nu începe, — de vină este lipsa unei noi sensibilități în generația de atunci, — sensibilitate existență în marii artiști, și pe cari ei o presimt biruitoare în generația ce va veni.

Ei sunt *atunci*, de obicei, neînțeleși. Ei anticipează. Masele mari au încă nevoie de prăbușiri și zguduituri puternice, sau de oboseli îndelungate pentru a se putea dezbrăca de vechea concepție — în general luată — asupra vieții. Și de obicei, cei mai bătrâni, rămân să nu-i priceapă până la sfârșit.

Când ei încep a trăi, a fermenta noua generație, se pune de obicei începutul epocii noi. Și generația nouă se poate cu drept socoti între cei ce deschid epoca nouă, nu numai prin faptul că ea presintă noua sensibilitate presimțită de artistul mare, ci și pentru că, mișcată odată, această sensibilitate vine cu aportul ei propriu, crescând, adâncind, clarificând în sine și 'n mare, noua concepție.

Se poate chiar ca idea aruncată de artistul sau filosoful generației vechi să fie numai scânteia, — focul întreg să fie aprins și alimentat numai cu sensibilitatea noii generații. Și în cazul acesta e și mai ușoară iluzia după care n'am moștenit din trecut nici un impuls.

Este pare mi-se-și cazul generației de azi... Închinarea la altarul idealismului, în locul materialismului pozitiv, pare unora o religie din anul curent, sau din anul trecut, pe care nici n'ar mai putea-o înțelege oamenii trecuți de patruzeci de ani. Deși fondatorii lui, sau mai de grabă cei ce au *revenit* mai curând la altarul de închinare al idealismului, sunt în genere gânditori, poeți și artiști cari au trecut de mult de patruzeci de ani, dacă peste tot mai trăesc azi. Adevărat este că de generația tină de azi pot fi mai bine înțeleși, fiindcă tocmai sensibilitatea acestora o presimțiau, și din ea, fiind și a lor, au creiat. Dar nimic nu împiedică azi pe omul de cincisprezece de ani, să simțească idealismul lui Maeterlinck de pildă mai puțin unul de douăzeci de ani, mai ales că și între cei *nealeși* sunt destui cari simt și înțeleg chemarea nouilor proroci, într'o epocă în care majoritatea e surdă.

L. T.

*

O ciflorie nouă. Intâitul mare ciflor al României întregite nu s'a desprins din rândurile puternicilor zlet, al căror nume călătorește vecinic dela o margine de țară la alta, ajungând popular, fie prin nădejtile ce le trăesc, fie prin antipatia ce deșteaptă; nici din rândurile îndeobște cunoscuților mari acumulatori de averi, slăviți ori temuți în viață, uitaji repede după moarte.

Atanastie Simu, ciflorul cel nou, e din neamul bine reprezentat odată la noi, tot mai rar azi, a celor ce înțeleg și simt frumoasa, înalta îndatorire a individului de a crește puterile sufletești ale colectivității în care trăește, durându-și din această îndatorire însuși idealul de viață.

E cea mai omenească și, în aceeași vreme, cea mai națională încadrare în viața unui popor pe care ne-o putem dori în scurta existență pământească. Să ști că prin priceperea și simțirea, prin munca și crușarea ta, nu ai reușit numai să-ți clădești o viață armonioasă, departe de frământările banale ale vieții, ci să lași moștenire izvoare din

care se vor putea adăpa generații întregi de insetați după aceeași armonie a vieții, fântâni din cari pot fiși mereu noui puteri înviorătoare pentru suflet, — trebuie să fie cea mai înaltă satisfacție a omului supertor.

Pe vremuri ctitorii români nu erau rari. Cel din urmă, înainte de unire, basarabeanul Vasile Stroescu arătase noua direcție în care trebuie să activeze cel ce vrea să crească puterile sufletești ale neamului, potrivit împrejurărilor și lipurilor de atunci: luminarea nației prin școli, prin cât mai multe și mai bune instituții de cultură. Azi puține sate sunt în Ardeal unde numele lui să nu fie păstrat în amintire cu sfîntenie, în cari să nu fi desfîndat o brazdă din ogorul înțelenit prin donația sa, să nu fi adăugat o forță nouă puterii sufletești existente.

Atanasie Simu a ofțiat o vieată întreagă la altarul frumosului, a artelor plastice. Cu o priedpere și o sîrguință unice între calitățile contemporanilor noștri, cu o dărnicie mereu înprospătată, a adunat an de an, obiectele de artă în muzeul din bulevardul Brătianu din capitală, muzeu care-i poartă de mult numele, iar acum a trecut, prin voința ctitorului în patrimoniul Națiunii române.

E cea mai valoroasă colecție de artă pe care o are Țara, mulțumită înțelegerii și mărinimii de suflet a modestului închinător la altarul frumuseții eșite din mână omenească, Atanasie Simu. Peste o mie de lucrări de-ale artiștilor străini și români. O școală, și până azi, pentru atăția tineri români, neliniștiți de duhul creației, și cari n'au putut studia bogatele colecții din apus; o școală pentru viitorii artiști, ea și pentru marea public doritor de-a se pătrunde și inobila de marea putere a frumuseții. O mândrie, de acum, chiar a Națiunii, mândrie prin gestul unui ales fiu al său.

O școală a frumosului va fi pe viitor ctitoria lui At. Simu, după care am avut în trecut o școală a credinții prin ctitorii atător bisericii și mănăstirilor, și una a milei și dragostei creștinești prin așezămintele spitalcești.

O școală a frumosului de care vom avea în viitor tot mai multă nevoie. Creația artistică plastică la noi e abea la începuturile sale, — necuprinzând aici vechile monumente arhitectonice cu anexele lor...

Din preajma unui așezământ de cultură, care în întregime se razimă pe înțelegerea și simțirea ctitorilor din trecut, din preajma „Astrei“, trimitem și noi omagiul nostru Dlui Atanasie Simu, dorind neamului ca pilda sa să fie deschizătoare de drum, reîmpămîntenind datina străbună.

SV. V.

Controverse critice. Apariția volumului de versuri „Cuvinte potrivite“ de dl Tudor Arghezi a scos încă odată la iveală neînțelegerile profunde, de ordin estetic și literar, dintre criticii noștri. De când au pus un picior în domeniul criticii literare o seamă de ziaristi, ba chiar de poeți și prozatori, neînțelegerile sunt și mai profunde. Și ele cresc mereu pe măsură ce se izolează în tot mai glacială teorie, așa-zisele școli literare sau critice de azi, — în realitate mici bastioane de unde se dă bătaia, la comanda și îndrumarea șefului, împotriva celor ce și-au clădit o altă fortăreață. Și cine săgetează mai isteț din turn e uns de șef întru multiplele grade ale scrisului.

Chiar aceia cari reprezintă la noi, sau cred a reprezenta, critica — să-i zicem, oficială, a competenței, prezintă dela o vreme un fenomen curios. Pe când mai înainte se mărgineau la critica prin articole sau notițe ori îndrumări din revistele literare și erau în contact destul de viu cu realitatea literară și culturală, azi, când am trecut la critica doctrinară de volum și de serie de volume, s'ar părea că au pierdut contactul cu realitatea literară, care și vede de

drum fără nici o grijă de teoriile cuprinse în cărțile ponderoase de critică.

Ci controversa critică s'a accentuat prin editarea volumelor de știință literară sau critică. S'a accentuat atât de mult încât unii nu văd în studiile celuilalt decât aberații, ca și când frumosul și-ar fi pierdut el însuși criteriile, după cari îl judecă orice minte sănătoasă.

Astfel studiile despre știința poeziei ale dlui M. Lovinescu, și... viceversa.

La fel fac și uenicii întru critică din taberele adverse, și așa am putut ajunge ca, de pildă, volumul de poezii „Cuvinte potrivite“ de dl Arghezi să fie pus de către un domn poet și prozator, evoluat în critică literară, alături de poeziile lui M. Eminescu, iar dl Ion Barbu, un poet evoluat în critică, să-l reducă la „adevărata potriviri de cuvinte“.

Controversa, cum vedeți, e mare, Noroc că ea nu frământă, nu prinde publicul cetitor. Și noroc că, din când în când, își mai ia osteneală și câte-un om, care nu-i critic de meserie, să lămurească chestiunea. În cazul dat am numai articolul dlui G. Bogdan-Duică despre poezia dlui Arghezi

Tr.

Cărți.

Note și scrisori Șineaiane de A. Veress. În „Memoriile Secțiunii literare“ ale Academiei române a apărut comunicarea făcută în ședința dela 15 Aprilie 1927 de către dl Andrei Deress asupra unor știri nout în legătură cu viața și operele lui Gh. Șineai și a editării acestora. Sunt note culese de autor în cursul anilor prin diferite biblioteci în care a luerat și vin să completeze alte știri privitoare la viața și scrierile

istoriculul peregrin, publicate în timpul din urmă de către dnii N. Iorga, Z. Păclișan, I. Modrigan, Iacob Radu, Dr. A. Bitay, El. Gyárfás, — amintiți de dl Deress în comunicarea sa. Documentele principale pe cari se razimă comunicarea, publicate în anexe sunt:

O scrisoare a lui Gh. Șineai către Danil Cornides, istoric ungar, pe care Șineai îl cunoștea din Viena și care acum era secretarul literar,

al contelui Iosif Teleki și trăia în castelul acestuia de la Gornești, aproape de Târgul Mureș. Scrisoarea, în latină, e datată din Blaj, 23 August, 1781, și dl Deress o socotește cea mai veche dintre cele cunoscute rămase de la Șincai. În ea, la cererea lui Cornides, Gh. Șincai își arată părerea asupra lui Ioan Huniade, pe care-l credea descendent al familiei Dăneștilor din Țara românească. Tot din ea aflăm că, prin intermediul lui Cornides, Șincai ajunse „cunoscut cu învățatului preot calvin Iosif Benkő“, din Aita mijlocie și că „ajunsesese atât de departe cu adunarea materialului său istoric încât avea de gând să-și publice *Istoria Românilor* în 1782“.

Interesante sunt anexele următoare din care se vede contactul științific pe care l-a avut istoricul nostru cu Mihail Tertina, George Kovacschich, scriitorul Andrei Lehotzky, aprecierile lui Iosif Christian Engel despre Șincai, cunoscut lui „ex libris et ex fama, verum gentis Valachiae scrutator diligentissimus et accuratissimus“.

Din anexa D. Prefața inedită, în ungurește, scrisă de Șincai la însemnările lui St. Szamosközy, din care se vede că istoricul nostru „cunoștea la perfecție limba ungurească“.

Ceeace voim, mai ales să reținem din comunicarea dlui Deress, sunt greutatea întâmpinate de „zeleul învățător literat român din Aradul Vechiu, *Alexandru Gavra*, cu încercările lui de editare a „Cronicei românilor“.

Al. Gavra ajunsese la două copii cuprinzând „Cronica românilor“ de Gh. Șincai, și se hotărî să o tipărească în folosul nașunii. S'a gândit să o editeze în broșuri de câte zece coale de tipar, adunând înaintea abonamentelor, câte 30 cruceri „făscioara“.

cum îi spunea Gavra. — Deceț particular e acela care se gândește mai întâi să editeze pe Șincai, nu o instituție românească, deși istoricul avuse până la capătul vieții bune legături cu Episcopia unită din Oradea mare.

Alexandru Gavra face apel prin „Foaia pentru Minte“ din Brașov, încă din anul 1842 pentru a câștiga abonați pentru întâia broșură, care și apare peste doi ani, la 1844, în Tipografia Universității din Buda.

Începutul fusese greu dar continuarea și mai grea; cu toată cheltuiala și osteneala Gavra n'a putut ajunge decât la „făscioara“, a D.

Într-o adresă către censorul Tipografiei Universității din Buda, Al. Gavra, alături și un fel de mustrare către „prenumeranții“ cari nu plătesc abonamentul de „un sfant și jumătate argint“, adică 30 crețari. Censorul care era Todor Aaron, a șters părțile de înfruntare și de plângere împotriva neplătnicilor, iar aceste părți, cele mai interesante pentru noi, sunt:

Prima, din introducere, unde se plânge așa (șterse sunt frazele, subliniate):

„Firește că toată plămăduirea se întâmplă în paguba mea. Azi nu ureau să mă întind mai departe, ci totuși spre învățatura altora nu pot să nu ating, că pot arăta o listă de fruntași, cari, cu cinstă să fie zis, mă înșelară, îmi mîncară banii, sau baremi ocazia aceasta o întrebuițază spre vespoieri. O înămnătoare restanțe am și astăzi de afară. Unii mi se arătară și bancroși, dela cari nici măcar pentru cele dintâi cărți am putut scoate ceva; pe aceștia îi voi înfățișa publicului mai târziu. Alții trecură la Campul Elisului să ducă veste“.

Așa dar, obiceiul de a nu plăti abonamentele, e vechiu la noi de

aproape o sută de ani! Gavra putea da la 1847. „o listă de fruntași“ cari cari „ii mîncară banii“. Alții se declarară „banerului“ pentru a nu plăti abonamentul, iar alții, mai fericiți „trecură în Câmpurile Eliseului să ducă vestea“. Ca și înainte cu treizeci de ani, ca și azi!

Și încă unul din primii editori ai noștri se gîndea să se folosească de amenințarea de pînă azi a editorilor de ziare și reviste, *să-i publice cu numele pe neplătici*: „pe aceștia îi voi înfățișa publicului mai târziu“.

Greutățile editoriale apar și din conținutul unei scrisori a lui Gavra către un colaborator al său din Orăștie, — parte tăiată asemenea de cenzură. Parcă zugrăvește moravurile ce dăinuiesc pînă azi la noi în materie de colportaj al cărții. Scrisoarea e din 7/18 August 1846.

„De te-ar lăsa împrejurările“ îi scrie Gavra, „să ai bunătațe a te ostăni pînă la acel vecin și colegă, carele aceea împiedecare și pagubă îmi face. Ca să ști de ce să te apuci, aceea am să-ți descopăr: că Dumnealui în 11 Mai 1844 din sarcina I. Șineciană au primit dela știutul Domn din Dobra 28 de fascioare, pentru ea să-mi încaseze, precum de obște să știe, 28 f. Din sarcina II. în 16 Septembrie a. 1844, iară am primit 28 fascioare, a căroră preț e per 30×face 14 f. Pentru 5 table calendarice e dator per 6×cu 30× într'o sume cu 42 f. 30× c. m. *Din care sumă dumnealui pînă astăzi nici un creștariu nu mi-au mai trimis, dar nici cărțile, deși mai de multe ori le-am cerut, nu mi le-au reîndreptat, afară de unele epistole deșperate, cu desvinovățiri deșerte“.*

În rest Gavra insistă pe lângă prieten să-i scoată banii dela depozitar, să-i lase aceluia „din 11 creștari 1“, amenință că în lipsă de re-

zultat să-l poată „cere la competența Superioritate“, și să-l „înfațișeze și publicității“ cu prilejul apariției fascioarei V. Șineciană.

În aceeași scrisoare se mai plînge de încă un depozitar, care se pare că desfăcuse fascioale „la târgul Aradului“, scrie: „bacsamă s'au zăuitat! Placă a-l reflecta: că cărțile românești după chipul acestora n-au datină a putea scăpa de sub teasc. Acolo trebuiesc bani gata! și încă în mare parte înainte plătiți“.

Interesant mai este pentru acest început de editură și colportaj a ști că Gavra avea însărcinați colecționari chiar în părțile „Ungvarului și Muncaciului“.

Mutându-se la Viena G. Bona, fost notar consistorial la Ungvar, pe care Gavea îl numește „învăpătatul naționalist“, în locul lui a fost însărcinat de „culegător peste prenumeranții lui din jurul Ungvarului și Muncaciului, ca „colectant jînutalnic“ Ion Mihali de Apșa, notarul nou al Consistorului.

La Brașov „colectantul“ lui Gavra era negustorul Iancu Slavței, în Bucovina George Șesan: cel dintîi se mulțumește de slujbă spunând „că jurstările de acum nu-l iartă de a mai putea purta greomântul de colectant“. Apea colectanți în Moldova, la Iași, și la București.

Ce se va fi ales cu „prenumeranții din părțile Muncaciului și Ungvarului“? Din a doua jumătate a veacului XIX încoace nu avem cunoștință de familii intelectuale românești în partea locului.

Se vede că Gavra era și un bun organizator. Dar totul fu înzadar! Fascioara a VI din „Cronica Românilor“ n'a mai putut apare.

Comunicarea Dlui Veress e o pagină interesantă pentru trecutul nostru cultural. Sv. V.

*

A. Veress: Păstoritul ardelenilor în Moldova și Țara românească. Memoriile secțiunii istorice ale Academiei române.

Într-o fascicolă de 81 pag. + 23 pg. documente anexe dl A. Veress se ocupă cu o problemă tratată adeseori de cercetătorii istoriei noastre: transhumanța păstorilor ardeleni dela granița Moldovei și Munteniei. Dl Veress urmărește date istorice în legătură cu subiectul, începând din veacul XV-lea până la anul 1821, s'ăruiind mai amănunțit asupra reglementării transhumanței în veacul XVIII. În cele mai vechi documente în cari e vorba de trecerea la iarnă a păstorilor din Ardeal în șesul muntean, până la bălțile Dunării, sau chiar peste acest fluviu, se vorbește mereu de obiceiul sau rândujala din bătrâni, dovadă că transhumanța e de origină foarte veche. Dl Veress crede că documentele încep să o pomenească numai când ceea ce s'a apucat din bătrâni, fie privitor la păstori, fie la boerii pe moșiile cărora pășteau turmele, sau la diferiții slușbași, nu mai era observat cu sfințenie. Avem documente referitoare la transhumanța de când s'a simțit necesitatea de-a reglementa din nou rândueli vechi cari nu mai erau observate, sau impuneri de noi datorii ori drepturi în raporturile dintre păstori și proprietari sau slușbași ai țării.

Comunicarea enumeră soiurile de oi din turmele de odinioară ale ciobanilor români, vreo cincisprezece feluri, existente și azi, arată cum era organizată o țără etc. Se arată la diferitele epoci care era taxa oieritului, vama, prescripții în legătură cu trecerea graniței, etc. În deosebi stăruie asupra intervențiilor consilierilor austriaci din principate pentru protecția păcurarilor ardeleni tre-

cuți cu oile, cu „bucatele“, dincolo de munți.

Reproducem din scrisoarea istoriografului ungur contele Nicolae Bethlen, câteva pasagii în legătură cu viața patriarhală la românii ardeleni:

„Acești păstori — scrie Bethlen — trăsesse de veacuri în fundul văilor ca în niște *republici mici, separate*, ale căror membri nu au nici o legătură cu ceilalți locuitori ai Ardealului. Capul familiei este în aceiași timp preot și jude, care dimineața și seara stă la rugăciune cu casnicii săi, ținând și judecată între ei. *Acești oameni trăesc slobozi așa că numai atunci merg la proprietarii lor de moși, când vreau să se căsătorească, ei având dreptul de a-i căsători și apoi odată pe an, când fac socoteala de pe oile primite și produsele lor, cu o precizie și cinste exemplară*“.

*

N. Iorga: Noi acte românești la Sibiu. Într-o comunicare făcută la Academia română și apărută acum între memoriile secțiunii istorice, marele și neobositul cercetător și reconstructor al trecutului nostru, dl N. Iorga, prezintă câteva acte noi în românește sau privitoare la viața românească din secolul XVI și XVII aflate în arhivele și biblioteca Brukenthal din Sibiu. Facsimilele lor, procurate prin dl G. Müller, se adaugă la această comunicare.

Dl N. Iorga e de credința că în arhivele ardeleni se află încă multe acte privitoare la istoria românilor, care vor ieși la iveală, „mai mult printr'un hazard fericit, decât de pe urma unor cercetări metodice“.

Într'adevăr aceste arhive, unele bine catalogate, au fost cercetate de mulți cu sârguință, și totuși din ele apar mereu acte privitoare la noi, și nesemnătate înainte.

Astfel sunt documentele aflate de curând la Sibiu de către domnul Bulat.

Cel dintâi e — spune dl Iorga — „o cerere în românește, databilă după scrisoare cam la 1819, a *negustorilor din Târgoviște către Sibieni*, prin care, într'un stil naiv dar plin de dor, cer să li se dea dreptul de a face vânzare pe piețele orașului, asigurând că-i vor aduce un însemnat câștig anual.“

Trei scrisori sunt dela Mihnea-Vodă Radul. Ele sunt redactate „într'o formă românească îngrijită, pe care o preced rânduri de o slavonă cărturărească și și „prețioasă“.

Se mai reproduce în fașimile alte trei acte, studiate de dl N. Iorga, unul în slavonește din sec. XVI, — e o invitație la nuntă a lui Radu Doevod. Dl N. Iorga identifică pe Radu Doevod. Dl N. Iorga identifică pe Radu dela Afumați, care a luat în căsătorie pe fata lui Neagoe.

Alte două scrisori, una în grecește alta în românește, sunt date de Alibei dela Nicopole, și privesc afaceri de negoț.

Despre scrișoarea românească a lui Ali Bei, dl N. Iorga spune că are o ortografie uneori bizară, dar într'un stil foarte bun și că n'o scrisese un român ci „un Sârb ori poate un Turc dunărean“.

„Aceasta mă face să amintesc cazurile — continuă dl Iorga — în care limba noastră, încă în veacul XVI a servit domnitorilor turci dela hotare pentru corespondența lor și — ceea ce este mai însemnat — nu numai cu România, — în toate cazurile cunșcute fiind vorba de streini“.

I. T.

Theocrit, Idile, traducere în versuri de Teodor A. Naum. Pe lângă

traducerile din autori clasici greci și latini, cari au făcut vâlvă în literatură noastră atât prin importanța operei cât și prin calitatea traducerii — *Aeneida* de Coșbuc, *Iliada* și mai ales *Odisseia* de G. Murnu, — literatura noastră s'a îmbogățit în deceniile din urmă și cu alte traduceri, mai puțin răsunătoare acestea, deși, uneori, de o valoare reală. „Casa Școalelor“ a editat până azi 35 de opere din autorii clasici greci și romani, în Biblioteca sa.

Se face, desigur, un bun serviciu publicului cititor, care și când s'ar fi simțit ademenit de creațiile literare ale clasicilor, nu le puteam apropia pe cele mai multe decât în traduceri străine. Se militează, prin traduceri noastre, pentru o nouă familiarizare cu clasicismul, de care jumătatea veacului trecut s'a tot îndepărtat. Iar la noi, continuele schimbări de programe în învățământul secundar, cu atenuarea și potențierea clasicismului, a înstrăinat generațiile mai noi dela izvoarele conștinuu proape pentru șubuciumul și aspirațiile spiritului omenesc.

Așa că bunele traduceri în românește din clasicii greci și romani, ca și studiile tot mai dese asupra acestor autori, nu pot fi decât foloșitoare și dorite de toți prietini clasicismului, ca și de aceia, cari stăruie pentru o mai largă aprofundare a lui în învățământul nostru.

Dl Teodor A. Naum, după ce a publicat în 1922, în aceeași editură, *Bucolicile* lui Virgil, ne dă azi *Idilele* lui Theocrit. Dsa ține, de-un an, la Universitatea din Cluj, catedra eruditului Vasile Bogrea, răpit așa de curând științii românești. Fiu al răposatului poet ieșean și academician Andreiu Naum, tinărul profesor a moștenit, pe lângă darul poetic, dragostea de frumos.

În studiul introductiv (58 pg.) dăa trece în revistă literatura principală asupra lui Theocrit, stăruind asupra epocii, în care a scris au-

torul grec.

Traducerea e în hexametri, cu frumoase calități și se citește cu plăcere.

Reviste.

„Învățătorul”, Cluj, a. IX. Nr. 1. Dl I. Agârbiceanu scrie un înimos articol: „Problema culturală”, apelând la serviciile învățătorimii, descriind-i starea materială precară și aplaudând ideia ca ministerul (instrucției) să „înființeze cursuri de specializare pentru învățătorii obligați și la propaganda culturală”. Învățătorimea să lucreze și de aici înainte braț la braț cu preoșimea și ceilalți intelectuali din sat pentru ridicarea poporului, aceasta fiind o problemă vitală pentru neam.

„Școala noastră”, rev. pedagogică-culturală, Zălau, a. V., Nr. 1-2, 1 Ian. 1928. Un articol plin de căldură: *Sprîjinirea „Astei”*, subseris Mg. Ne bucurăm că învățătorimea noastră pricepe întru toate chemarea vremii și vrea să dea mână de ajutor și în jud. Sălaj propagandei noastre. În acelaș număr multe articole, vrednice de a fi puse la inimă din partea învățătorimii noastre — și numai a învățătorimii?

BCU Cluj / Central Library Cluj Din străinătate.

Împotriva bătășeniei și murdăriei. Ceiși rândurile de mai la vale și le cântărești. Sunt sîpetul de alarmă din Austria, împotriva bătășeniei și a murdăriei din teatru, cinematograful, muzică, etc.

Numai în Austria se pot plînge oamenii? Să nu pornim și noi o cruciadă împotriva bătășeniei, care s'a întronat pe multe meleaguri?

Consilierul Dr. Ernte Steger scrie (în „Neue Freie Presse”, din 22. I. 1928): „Lupta aceasta nu se mai poate ocoli! Toți oamenii de bine (de caracter) să vină cu noi! Om de bine este fiecare, care — în fața actualei disconsiderări, de pretutindeni, a bunurilor ideale ale omenirii, vrea să le apere! Zi de zi ajung stările tot mai grave! Destrăbălarea și bătășenia se lăfătesc pe cele mai multe scene și în teatrele de cinematograful, ni se corupe și se

învinează tineretul. Chiar numai o lectură fugitivă a titlurilor singuraticelelor prestațiuni pe locurile de afișaj ne arată clar că viața noastră artistică a ajuns într'o mlaștină. „Patul și sofaua”, „Trei într'un pat”, „Noaptea de iubire”, „Lanțul iubirii”, „Numai o noapte”, ș. a. m. d. În felul acesta candid se anunță prestațiunile singuratice și manifestarea aceasta infamă (nerușinată) și-a ajuns punctul culminant în faptul că în opera (fosta operă de Stat) vieneză li se scuipe în față muzelor muziciei și a poeziei, într'un mod orgiatic, primindu-se în repertoriu (compoziția) „lonny”. N'am expresii mai domoale la dispoziție, când mă gândesc că este o adevărată ofensă a artei muzicale, ca să vorbești în general, de muzică la opera aceasta! În decursul întregii sări aleargă o cacofonie grejoasă după altă caco-

fonie greșoasă — despre o gândire muzicală nu poți descoperi nici o umbră și ai impresia că oamenii din orchestră și de pe scenă ar juca și cânta fiecare cum îl taie capul, întocmai ca într'o veritabilă casă de nebuni. Și textul (poemul) este de o revoltătoare bătădărie. Un exemplu pentru multe: Ionny (negrul) spune cântăreței Anitta: „Ești așa de frumoasă, te iubesc! O, sunt tare, nici nu visezi ce tare sunt! Întreabă numai pe fetele din Paris! De ce nu vrei? Până acum au vrut toate, și nu le-a părut rău. De ce nu vrei ca să îmi simți puterea? Numai o noapte și n'ai să mai dai ochii cu mine. Dă cunose eu pe voi, albele! La început vă împotrivii, apoi sântești fetele!” Ea: „Mă desarmează cu sinceritatea-i nerușinată! Simt că-mi slăbesc puterile... mi se întorc toate cu mine...”

„Și o astfel de piesă muzicală, plină de murdărie și maculatură literară, s'a etablat pe scena operii noastre de Stat!”

* * *

În 5 Ian. 1928, a serbat în Diena „Schubertbund“-ul (Soc. Schubert) anul nou, având ca oaspeți o mulțime de personalități marcante austriace, din Germania, apoi pe consulul general francez Vivenot și alți membri din diplomație, artiști, etc.

Ministrul plenipotențiar-german, contele *Lerchenfeld*, a ținut un discurs remarcabil, în legătură cu reprezentarea operii „Ionny”. Pasațiile sunt prea interesante, încât merită să fie ascultate și la noi, fiindcă *primejdia există și la noi*, ca după „lazz-bând“-urile oribile, cari îți sdruncină nervii, să se transplante muzica aceasta chiar și pe scenele unde se joacă opere.

Ascultați: „Am citit cu atențiune criticile tuturor ziarelor vieneze despre „opera” (muzicală) cea nouă și,

dacă ar fi să-mi formulez pe urma acestora părerea, ar trebui să spun: sunt și mai târbați, decât am fost mai înainte. M'am hotărât deci să ascult opera aceasta eu însumi și acum cred că pricep puștinel mai mult din întreagă afacerea. Am trecut un număr destul de mărișor de ani pe lumea aceasta. Anii tinereții mele au căzut în epoca, în care Wagner și Liszt — au ajuns să fie învingători, în care nu se mai certa lumea dacă ar fi sau n'ar fi aceștia doi muzicieni mari. Mai apoi am trăit să văd lupta pentru Brahms, Bruckner și Reger și și în ziua de astăzi își este dat să asigă la fel de fel de lupte. Nu merge, de sigur, să refuzi fără de apel ceea ce este nou. Îmi aduc aminte să fi citit într'o foaie umoristică müncheneză de prin anii 70 o parodie a (poeziei) „Clopotul” (de Schiller) și acolo se aflau cunoscutele versuri: „Hört ihr's nimmern hoch vom Turm? Das ist Sturm!” (Auziți cum se scâncește de sus, din turn? E furtună! — în original e onomatopoeic. Trad.) parodiate în „Hört ihr's nimmern dort so wüst? Das ist Liszt.” (Auziți cum se scâncește acolo, așa de urât, sălbatic? Asta-i: Liszt!) Astăzi ai putea spune: „Hört ihr's nimmern nie die Katz?” (Auziți cum se scâncește ca pisica? Asta-i jazz-ull) Dreau să zic: tonurile pisicii, pe cari le dă în anumite, foarte elevate, momente. M'am gândit ieri: Păcat că nu conține mult-controversata operă mai mult jazz. Asta-i încă ce este mai bun în opera aceasta.

„Dar mai e ceva, ce e prea puțin luat în seamă. Este, la adeică, cea mai crudă persiflare a epocii noastre actuale, așa zice, este o schimonoseală.

„Întreagă *mizeria culturală* (din zilele noastre) m'a atins până n'adâncul inimii, când am auzit opera

aceasta. N'a fost osândirea, nici mânia, ceea ce m'a cuprins. Nici nu este misiunea mea să judec, eu atât mai puțin să osândesc. *Trebuie însă să mă întreb dacă mai este aceea cultură ceea ce se petrece acolo pe scenă; goană aceasta întreagă, sălbatică, desfrânată (wüsti), care se poartă pe scenă, mai este asta cultură? Nu este mai mult: ceva nepus de trist, să vezi pe indivizii aceștia, lipsiți de măsură, cum se elatină și cum ridică idoli, cari nu sunt idoli, o cultură, care nu este cultură?!*

„Frobenius (invăța ul antropolog — Trad.) vorbește într'una din operele sale despre Africa cemoare, ast'el: „O cultură a negrilor nu mai există“. Aceasta însă nu e, desigur, ceva ce să fie vrednică de imitat din partea Europei. Și mi s'a evidențiat că, desigur, nu e necesar să păstrezi, sub toate împrejurările, tot ce este vechiu; dar, totuș, trebuie să păstrezi marile gândiri, cari sunt cuprinse în arta clasică, gândiri, cari sunt vecinice și gândiri ale omenirii. N'aș ști conducător mai bun decât „Societatea“ noastră „Schubert“. Vi-ați ales pe Francise Schubert de patron, și el unul care s'a urcat din văile viefii cotidiene pe înălțimile acelea, unde tronează curăția, adevărul și mărima. Patronul dv. vă va arăta și de aici înainte drumul cel adevărat.“ (v. „*Neue Freie Presse*“, 8 I. 1928).
H. P.-P.

*

Epitete electorale. Se apropie alegerile în Franța, Germania, Polonia, etc. Unul din scriitorii de spirit francezi, cronicarul zilnic („Filmul meu“) din răspânditul ziar „Le journal“, dl Clément Vautel, comentează astfel (13 II. 1928), escapadele și diatribele electorale din Franța. Ceiți și puneți-vă întrebarea: atunci ce să zicem noi de boala *electoritis*?

„Ai fi putut presupune că luptele electorale vor rămânea vecinic curtenitoare într'unul din cele mai elegante cartiere ale Parisului“ (In schimb a venit tribunalul corecțional să pedepsească pe unul din candidații la consilieratul muncipal la o sumă de bani, pedeapsă pentru câteva epitețe foarte nepoliticoase“ adresate concurrentului, într'un afiș.)

„Dacă am ajuns așa de departe în (circumscripția) VIII, ce va fi la viitoarele alegeri în cartierele periferice! Dar — pe de altă parte — dacă se târește, reciproc, candidații în fața justiției pentru cuvinte, pentru simple cuvinte, ce o să ajungă luptele noastre politice? — Un vechiu parlamentar spunea, din prilejul acestei intervenții la tribunalul corecțional ... „Atunci cum?! dacă nu-ți poți da vânt gurii în dragă voie, s'a dus cu luptele noastre de idei!“ — Adevărul este că oamenii susceptibili ar trebui să se ferească de orice ambiție politică. — Când nu vrei să fi tratat *coram populo* (înaintea poporului) de „renegaț“, de „individ trist“, de „ambuscat“, (om ce s'a vârat în ascunziș), de „sinistru imbecil“, de „farsor“, de „personagiu nevrednic de a fi numit cu numele“, etc., etc., e simplu de tot: nu te arăți în for, nu te amesteci în afacerile publice, rămâi la tine. — Întâia condiție ca să intri sau să vrei să intri în cariera politică este aceea de a te împălătoșă cu o chirasă triplă de aramă împotriva săgeților cu feapă și chiar de a primi, în plină față, cu un suris pe buze, mere putrede și ouă clocite. — Cum! un simplu candidat la consiliul muncipal se formalizează din cauza unui epitet cavaleresc, câtă vreme mari bărbați de stat, eminenți slujitori ai țării, sunt, în fiecare zi, injuriați, calomniați, târâți prin noroi de tot felul de insultatori, cărora nu le-ar ajunge, ca să le

afișezi „argumentele“, câteva garduri (palisade) ridicate în cartier. — Și ce sunt atacurile de cari se plâng scriitorii, artiștii cei mai „șnopiți“, dacă le compari cu acelea, pe cari le-au suferit sau le suferă încă Gambaetta, Jules Ferry, Constans, Casimir-Perier, Clemenceau, Poincaré? — *Politica este un sport brutal...* Numai aceia să se apuce de el, cari n'au nervi sau cari, cel puțin, s'au înarmat cu faimoasa umbrelă populară, a dlui Thiers (bărbatul de staf), știți dv. acea umbrelă mare, populară, pe care a plouat din greu“. Afât dl Cl. Vautel.

*

Parlamentarul. „Journal“ din Paris are o caricatură cu următoarea legendă: „Ai luat și dta parte în desbatere?“ — „De trei ori? Am strigat odată: „Foarte adevărat!“ și de douăori „Auziți! Auziți!“

*

Ce zic dictatorii? I. *Henry Bordeaux*, cunoscutul scriitor, academician francez, vizitează pe *Mussolini* (v. „L'illustration“, 21 I. 1928) și constată: „alegerile (electorale) nu-i stau în drum“ (nu-l jenează). *Mussolini* îi răspunde cu privire la alegerile iminente din Franța printr'o „maximă de ordin general“: „*Trebuie să îndrăznești, după ce ai cântărit (argumentele) pentru și contra dar să nu rămâi în incertitudine. În totdeauna am fost de convingerea, în toate circumstanțele, că — după ce ai examinat și reflectat, — trebuie să tranșezi, să o rupi, să te decizi.*

H. B. adaogă: „Ceeace dă cuvintelor sensul lor adevărat este accentul. Accentul, aici, este peste măsură de imperios. E în afirmațiune și — și mai mult, în *dispreț*. Pe puține buze omenești am celit o atât de mare putere de *dispreț*. Și de două ori am surprins *disprețul* acesta pe buzele lui *Mussolini*: mai

întâi, când a fost vorba de parlamentari, à propos la proiectul său de reformă a parlamentului și a doua oră când discutam despre literatura de după războiu, care riscă să devirilizeze și emasculeze generațiile tinere. Grija literaturii nu-i scapă din vedere.

„Ca Napoleon — el căuta un *Corneille*, ca să facă un prinț — nu e prinț de Monte-Nevo *Gabriele d'Annunzio*? Dar, dacă *Gabriele d'Annunzio* este escitatorul din „Nave“, animatorul patriot, nu este pietorul moravurilor simplei Italiei familiare, strânsă cu dragoste pe un pământ dur...“

Cu ce se ocupă M. mai cu seamă acum (1927)? „Roma, nu este numai ea singură în creierul său. În creier i se unește întreagă Italia. Planul este imens: cuprinde orașele și ținuturile, utilizarea forțelor și aceea a mării, și mai cu seamă protecția binefăcătoare a materiei umane, muncitorești, țărănești, intelectuale, prin legi referitoare la familie, la copil, la școală, la ucenicie — și — mai departe — la supraveghierea emigrațiilor, cari nu este iertat să se simtă abandonaji“. M. pregătește Italiei „în toate domeniile *conducători de oameni și de întreprinderi*“. Când H. B. îi obiectează: „Dle președinte, n'aveți aierul așa de teribil ca în fotografiile dv.“, îi răspunde, surizând, „*Trebuie să ai aierul teribil*“.

II. *Generalul Primo de Rivera*, ministrul-președinte spaniol, în 1928, își spunea astfel convingerile despre *democrație și parlamentarism*, în a. acesta (v. „*Neue Freie Presse*“, 19 Ian. 1928):

„Nu am nevoie să apar ca profet; pot numai să indic planurile noastre pentru proximitii cinci ani, sub condiția că nu va întrerupe dezvoltarea normală vreo catastrofă.

Să începem cu politica, despre care pot repeta ceea ce am spus mai înainte: „un veac de regim ticălos (slab) recere o jumătate veac de guvernări tari“. Sunt convins că nici după cinci ani nu va fi în stare Spania să se întoarcă la așa-numita democrație curată, care — după părerea lui Mussolini — este luxul unor națiuni înfloritoare și tari și a unor epoci liniștite. De aici nu urmează nici că regimul de acum nu ar putea suporta vreo schimbare, nici că încât privește persoana mea o să fiu în a. 1932 încă ministru-președinte. Vreau să spun numai atât că Spania nu va fi în stare atât de curând să se întoarcă la democrația parlamentară, cu luptele ei de partid, cu guvernele ei slabe și nesigure și crizele ei cronice, cari tocmai ele de au condus în Spania la dezastrul acestei democrații“.

„In căutarea unui surogat (Ersatz) pentru parlamentarism“, (titlul dat de „N. F. Pr.“):

„Văd că în fiecare țară stai față în față cu aceeași problemă: Cum va fi cu puțință să aduci în consonanță parlamentarismul cu un guvern stabil și cu o administrație bună? Problema aceasta se ridică în Roma, în Budapesta, în Darșovia, în Angora, în București, pretutindeni, Parlamentul cel vechiu, care și-a pierdut baza economică, nu se mai potrivește în timpul nostru, și pot să vă asigur, că nici fasciștii, nici noi nu suntem conservatorii cei ce nu vrem să învețe nimic, ei suntem aceia, cari apărăm, disperaji, parlamentarismul ultimului secol. Pe de altă parte conced bucuros că încă n'am găsit formula definitivă ca să înlocuim parlamentarismul. Are să fie

sistemul corporativ al Italiiei? E cu puțință. Dacă se naște o lume nouă, și acesta este cazul în Italia, nu te poți aștepta ca să-și găsească imediat forma definitivă.

„Embrii adunării naționale, pe care am convocat-o eu, se denumesc în loc de a fi aleși. Cu toate acestea reprezintă adevărata (reală) Spanie, reprezintă interesele reale ale națiunii spaniole mai bine decât parlamentul, care a fost dizolvat în Sept. 1923. Dacă auzi vorbindu-se de alegeri, nu trebuie să-ți închipui alegeri drepte și cinștite, cum se face în Anglia, ci gândește-te la voturile cumpărate, la ingerința (apăsarea) autorităților asupra alegătorilor, la rezultatele falsificate. Ce a reprezentat parlamentul cel vechiu? Interesele unor conducători de partid, și nimic mai mult. În adunarea națională sunt însă reprezentate acum toate interesele economice, regionale, sociale și comunale. Vei găsi acolo pe reprezentanții muncitorului, ai agriculturii, ai jurnaliștilor, ai aristocrației, ai camerelor de comerț și industriale și și ai femeilor, cari — veacuri întregi neglijate și date înapoi cu puterea — își au reprezentanța lor în adunarea națională a națiunii spaniole. Pot să susțin fără de exagerare, că adunarea națională e cel puțin tot așa de democratică ca parlamentul cel vechiu; pe lângă aceea are marele favor, că prestează muncă utilă și că oferă și guvernului puțința de a lucra și că nu își consideră ca primă dorință de a prilejui vreo eriză. Sunt foarte mulțumit eu munca prestată de adunarea națională și nu aflu nici un motiv ca să abandonăm ajutorul, pe care-l oferă guvernului“.

Bibliografie.

G. Bărgăvanu: **Pământ și Soare** (versuri). Iași („Viața Românească”) 1928. 208 pag.; 80 Lei.

Arhiva, org. soc. istorico-filologică din Iași; director Ilie Bărbulescu, a. 35, Nr. 1, Ian. 1928.

Gândul nostru, rev. lunară de artă și literatură; dir. Sandu Teleajen, Iași, a. VII, Nr. 1, Ian. 1928.

Ritmul vremii, rev. lit., critică, socială; redactor G. Dumitrescu, a. IV, Nr. 1, Ian., 1928.

„**Gândul Neamului**”, Chișinău, a. VII, Nr. 2, 1928; „**Buletinul Grădinii Botanice și al Muzeului Botanic dela Universitatea din Cluj**”, vol. VII, Nr. 1—2, 1927.

Nic. Hoiescu, inginer, inspector general. **In ce măsură se pune pentru România problema șoselelor moderne**. Tip. Cartea Românească, S. A. Cluj, 1928, 24 pag.

Căp. N. Cerbulescu și prof. N. Oancea (Sibiu): „**Manual de cântece patriotice și populare**”, aranjate pe

3 voci. Sibiu, Tipografia Școalei militare Infanterie Nr. 2, 1927, 80 Lei.

Căp. N. Cerbulescu: **Cântece din războiu**, culese pe front. Sibiu, Tipografia Șc. mil. inf. „Princ. Carol”, 1924, 10 Lei.

Lt. col. D. Ionescu-Morel: **Cartea bunilor români**. Alfab. educativ, aceeaș tipogr. 25 Lei. (Cu multe ilustr., de Anestin)

Calendarul național al ziarului „America” Cleveland, Ohio, 5701—3—5—7 Detroit Avenue. Edit. companiei de publicitate a „Ununei societăților române”. Anul al XVII-lea. Cu multe și frumoase ilustrații și bogat sumar beletristic, cultural. Prețul 1 dolar.

Léon Bourgeois: **Solidaritate**, „Bibl. politică”, Ed. „Cultura națională”, București, 120 Lei.

Biblioteca „Semănătorul”, Nr. 171: Dimitrie I. Goga: „**Școala ardeleană în Muntenia și Moldova**”, Edit. Libr. diecezane, Arad. 5 Lei.

Biblioteca populară „Lumea și țara”. Ion Munteanu: **Povestea unei stee**, Edit. foit „Lumea și țara”, Cluj, Piața Cuza Vodă 16, 1927, 28 pag., fără preț.

Circulară

către despărțămintele „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român — Astra“.

Domnule președinte,

Înainte de ultima adunare generală a instituției noastre, ținută în zilele de 4 și 5 Decembrie 1927, am avut onoarea a Dă trimite Nr. 10—11 al revistei „Transilvania“ din anul trecut (1927), care cuprinde darea de seamă asupra activității comitetului central, a despărțămintelor și secțiilor literare-științifice și în genere asupra întregii gestiuni a Asociațiunii în anul 1926.

Deastădată ținem să Dă punem la curent cu hotărârile adunării generale, unele din ele date și la pag. 606—608 din Nr. 12 al rev. „Transilvania“, care deasemenea Vi s'a trimis la sfârșitul anului trecut pe seama Bibliotecii despărțământului și Dă rugăm să binevoiți a lua la cunoștință aceste hotărâri, executând tot ce este de executat în interesul înaintării culturii noastre naționale.

1. Adunarea generală a adus tributul laudei marelui dispărut, *președintele de onoare al „Astreii“, M. Sale Regelui Ferdinand* care și în testamentul său și-a adus aminte de societatea noastră.

2. Îndeosebi adunarea generală atrage atențiunea dlor președinți ai despărțămintelor centrale județene *asupra ajutoarelor dela județe, orașe și sate și-i roagă să se intereseze cu tot înadinsul de soarta acestor ajutoare.*

În „Transilvania“ din 1927 Nr. 10—11 pag. 436 am dat Tabloul subvențiilor acordate de către județe și orașe despărțămintelor pe anul 1926.

Comitetul central a cerut, la timpul său, ajutoare dela județe și orașe și pentru anul 1927. Trebuie însă să se intervină la conducerea județelor și orașelor ca ajutoarele luate în buget și aprobate să se și lichideze, încunoștințându-ne de urgență despre rezultatul intervenției făcute.

Cu ocazia dării de seamă asupra activității despărțămintelor pe anul 1927, rugăm pe dnii președinți ai des-

părțămintelor să ne arete: cum s'au întrebuițat ajutoarele primite și ce sume s'au dat din aceste ajutoare despărțămintelor de plasă din județul respectiv.

E o datorie de căpetenie a conducerii tuturor despărțămintelor să se intereseze tot mai mult de câștigarea de mijloace materiale pentru înlesnirea propagandei culturale.

Și avem nădejdea, că nici unul din domnii conducători ai despărțămintelor noastre nu va scăpa din vedere această datorie, de împlinirea căreia depinde în cea mai mare parte rezultatul activității culturale a Asociațiunii în masele poporului.

Exemple, cari trebuie să urmeze în această privință, se găsesc îndeajuns în Raportul nostru către adunarea generală din anul 1927.

3. *Controlul cinematografelor* trecând prin lege în grija Ministerului Cultelor și Artelor, societatea noastră, — în baza solitudinii dlui președinte *V. Goldiș*, pe timpul când era titularul Ministerului și mai apoi prin solitudinea dlui *Al. Lapedatu*, urmașul său ca titular al acestui Minister, — va avea să se împărtășească într'o măsură îmbucurătoare de beneficiile pe cari Regulamentul cinematografelor le asigură societăților culturale și caritative din întreaga țară.

În urma acestora avem nădejdea să beneficieze cu timpul și despărțămintele noastre de astfel de ajutoare pentru trebuințele lor de propagandă.

4. Adunarea generală a adus laude dlui *Dr. Onisifor Ghibu*, prof. universitar, fostul comisar general al „Astrei” pentru Basarabia în anul 1926/7, pentru izbânda înființării *Regionalei basarabene* a instituțiunii noastre la frații noștri de peste Prut și a exprimat, în acelaș timp, dorința ca „Astra” basarabeană să obțină rezultate tot mai strălucite, pe urma frumoasei activități culturale, întreprinsă acolo cu atâta avânt.

5. S'a remarcat cu bucurie după exemplul „Astrei” noastre ardelenice și începutul unei activități promițătoare în *Dobrogea* sub conducerea dlui general *I. Vlădescu*.

6. Adunarea generală a remarcat cu laudă frumoasa activitate a unor despărțăminte ale Asociațiunii și așteaptă, în interesul propășirii culturii neamului nostru, ca toate despărțămintele cu o mai puțină activitate în anul 1926 să urmeze exemplul de hărnicie și conștientozitate a celor ce s'au distins prin activitatea lor îmbucurătoare și laudabilă.

Despărțămintele neactive în trecut, din cauze independente de voința lor și de împrejurări neprielnice, sperăm, să înceapă acum și ele o activitate intensivă și binefăcătoare în comunele ce le aparțin.

În tabloul IV. dela pag. 443 și 444 a rev. „Transilvania“ Nr. 10—11 din 1927, trimis tuturor despărțămintelor, se indică și plasele unde ar fi să se mai înființeze despărțăminte noi.

Iată un teren de muncă frumoasă, mai ales pentru *despărțămintele central-județene*, cari sunt, de altfel, și datoare, în primul rând, să poarte grijă de organizarea și bunul mers al organizării și propagandei culturale în toate plasele de pe teritoriul județului ce le aparține.

Le și rugăm să aibă neîntreput înaintea ochilor această problemă de principală importanță pentru înaintarea și binele neamului și a patriei.

7. Adunarea generală a hotărât *înființarea unei secții feminine și a unei subsecții pentru educația fizică și morală*, aceasta din urmă în cadrele secției medicale și biopolitice.

Adunarea generală a hotărât, mai departe, *crearea unei organizațiuni în cadrele despărțămintelor, cu bază de educație fizică și morală la sate și începerea urgentă a acestei organizații cu titlul de experiență și demonstrațiune*, în județele Cluj, Sibiu și Brașov.

Cu executarea acestei probleme importante s'a însărcinat *subsecția de educație fizică și morală* în cadrele secției medicale și biopolitice.

Rugăm onor. noastre despărțăminte să ia la cunoștință această hotărâre a adunării generale și, în locul prim, pe acele ale despărțămintelor Cluj, Sibiu și Brașov, să se conformeze de pe acum acestei hotărâri, dând mână de ajutor organelor Secției medicale și biopolitice, respective subsecției de educație fizică și morală la organizarea și activitatea ce vor începe în această direcțiune.

Totdeauna, — adunarea generală dând secțiunilor unite dreptul de a-și delega un *reprezentant* în fiecare comitet de despărțământ *ca membru agent de legătură*, — vă rugăm să luați și această dispoziție la cunoștință și să le stați acestor agenți de legătură într'ajutor la executarea instrucțiilor ce le vor primi în timp apropiat dela locurile competente.

8. Pentru coordonarea secțiilor literare și științifice comitetul central a ales pe dl *Ion Agârbiceanu* *secretar literar al secțiilor* cu sediul în Cluj, având dânsul să redacteze, împreună cu dl *Dr. Horia Petra-Petrescu*, *secretar literar al comitetului central al Asociațiunii, Sibiu*, și revista „*Transilvania*“, care va apare și pe mai departe în Sibiu.

Sub noua direcție și cu un număr însemnat de distinși colaboratori, revista apare dela 1 Ianuarie 1928, tot lunar, dar în cadre mai largi și cu un cuprins select.

Vă rugăm domnilor președinți să stăruiti pentru înscrierea unui număr cât mai mare de abonați la revistă, mai ales dintre membrii instituției noastre.

Exemplul de până acum în această privință al câtorva despărțăminte (cari au înscris zeci de abonați la publicațiile „Asociațiunii”) să servească tuturor de stimulent pentru a face așisderea.

9. *Ingrijirea Bibliotecii populare* este încredințată dela 1 Ianuarie 1928 dlui *Victor Lazăr*, noul bibliotecar al „Asociațiunii”, împreună cu dl *Dr. Horia Petra-Petrescu*, care, avem toată nădejdea, va da o direcție cât mai practică și de folos tot mai mare nu numai pentru membrii instituțiunii noastre, ci și pentru întreagă pătura poporului căreia ea se adresează.

Prin urmare, vă rugăm să stăruiti pentru înscrierea unui număr cât mai mare de abonați și la aceasta bibliotecă.

10. Ceeace am recomandat cu toată căldura în circularele noastre din anii trecuți, recomandăm și de astădată, în baza mandatului primit dela adunarea generală, anume:

a) *Înființarea de biblioteci populare* ale „Asociațiunii” în toate comunele, unde nu au fost înființate până acum;

b) *Complectarea bibliotecilor existente;*

c) Dar mai ales *utilizarea cărților din aceste biblioteci*, ca astfel dnii bibliotecari să nu fie numai niște custozii ai bibliotecilor, ci zeloși propagandiștii ai cetirilor;

d) *Recomandăm să se pună o deosebită stăruință pentru agonisirea terenului pentru câte o casă națională în toate comunele*, unde nu avem acest teren și pentru căștigarea de mijloace financiare pentru ca această casă să se poată clădi la timpul său.

Dar și până atunci, să se pună totul în mișcare pentru a agonisi, prin închiriere sau altcum, o cameră în care să se adune, cât de adeseori, membrii din comună ai Asociațiunii și unde să li se poată da povește pentru înaintarea în cultură, pentru distribuirea de cărți și gazete populare etc.

E una din căile cele mai potrivite pentru luminarea maselor populare, atât de înapoiate în cultură;

e) Vă rugăm, mai departe, și cu această ocaziune, să stăruiti, prin aranjarea *cursurilor de analfabeți*, pentru stăruirea analfabetismului.

Pentru analfabeți comitetul distribuie gratuit *abecedare*, iar pentru cețce se disting în instruirea lor Asociațiunea are la dispoziție un număr de 40 premii à 2000 Lei.

11. La cererea din mai multe părți comitetul central a revenit la usul de mai înainte ca: *rapoartele despre activitatea despărțămintelor* să cuprindă datele dela o adunare generală până la alta și nu dela 1 Ianuarie până la 31 Decembrie a anului premergător.

În chipul acesta rapoartele ce ni se vor trimite pentru adunarea generală din anul 1928 vor cuprinde datele referitoare la activitatea despărțămintelor și cercurilor culturale pe întreg anul 1927 și pe anul 1928 până inclusiv 30 Iunie.

12. Pentru înlesnirea administrației, atât la centru cât și în despărțăminte, cum și pentru ca să nu se producă nereguli în expedierea la timp a diplomelor de membri, vă rugăm:

a) ca toate sumele, cari revin centrului să se trimită necondiționat la centru și să nu se mai țină în libele la diferite bănci;

b) să se specifice destinația sumelor ce se trimit, direct sau prin mijlocirea băncilor, anume: taxe, prețul cărților sau calendarelor, ajutoare etc.

c) taxele încassate de la membrii activi și ajutători să se rețină în întregime la despărțământ pentru trebuințele acestuia și în special a cercurilor culturale, de unde au fost încassate aceste taxe.

13. În sfârșit vă recomandăm cu toată căldura sprijinirea acțiunii, de deosebit interes patriotic și național ce vi-o facem cunoscută în șirele următoare:

„Asociația română pentru propaganda Aviației“ A. R. P. A., București, Strada Lipscani Nr. 3, ne face cunoscut că a hotărât ca ziua de 8 Aprilie să fie ziua aviației.

Această Asociație va organiza în numita zi, prin comitetele instituite de ea în toate orașele și satele din țară:

a) conferențe, b) serbări, c) manifeste, d) reprezentațiuni teatrale, e) reprezentațiuni cinematografice; va trimite spre desfacere și subscriere, f) apeluri, g) insignuri, h) liste etc.

Comitetul central apreciind marea importanță a aviației și necesitatea imperativă de a aduna de urgență mijloace financiare cât mai considerabile pentru dezvoltarea ei, vă roagă:

Să vă puneți de acord cu comitetul instituit în acest scop, în orașul (satul) D-Voastră și să-i dați întreg concursul pentru atingerea salutorului scop, care este sporirea fondurilor întru realizarea marelui Flote aeriene de apărare comună.

Sibiu, în 22 Februarie 1928.

Dr. RUSSU,
vicepreședinte.

ROMUL SIMU,
secretar.